PLATON

PROTAGORAS

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

YUNANCA ASLINDAN ÇEVİREN: ARİ ÇOKONA

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Genel Yayın: 5523

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941
Maarif Vekili
Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

PLATON
PROTAGORAS

ÖZGÜN ADI

ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ - Πρωταγόρας

(Σοφισταί ἢ Ἐνδεικτικός)

(**Sofistler** ya da **Kanıtlayıcı**)

YUNANCA ASLINDAN ÇEVİREN
ARİ ÇOKONA

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2021
Sertifika No: 40077

EDİTÖR
DEVRİM ÇETİNKASAP

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
DEFNE ASAL

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASIM, MAYIS 2022, İSTANBUL

ISBN 978-625-429-066-4 (CİLTLİ)
ISBN 978-625-429-065-7 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
UMUT KAĞITÇILIK SANAYİ VE TİCARET LTD. ŞTİ.
KERESTECİLER SİTESİ FATİH CADDESİ YÜKSEK SOKAK NO: 11/1 MERTER
GÜNGÖREN İSTANBUL
Tel. (0212) 637 04 11 Faks: (0212) 637 37 03
Sertifika No: 45162

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

PLATON

PROTAGORAS

YUNANCA ASLINDAN ÇEVİREN:
ARİ ÇOKONA

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Platon

Hayatı

Platon MÖ 428 ya da 427 yazının başlarında Atina'da doğdu. Diogenes Laertios, annesiyle babasının bir görev için geldikleri Aigina Adası'nda doğduğunu söyler. Ona dedesinin adı olan Aristokles adını vermişlerdi, ancak alnı ve bağrı geniş olduğundan, beden eğitimi hocası ona *"geniş"* anlamına gelen Platon adını uygun gördü. Gençliğinde sporlarda başarılı olduğu ve İsthmia Oyunlarında güreştiği[1] biliniyor.

Babası Ariston, Atina'nın efsanevi kralı Kodros ve Messenia Kralı Melanthos'un soyundan geliyordu. Annesi Periktione ise meşhur yasa koyucu Solon'un soyundandı. Adeimantos ve Glaukon adında iki erkek kardeşi, Potone adında bir kız kardeşi vardı. Çocuk yaştayken babası ölünce annesi, Pyrilampes ile evlendi ve Antiphon adında bir kardeşi daha oldu. Pyrilampes birçok kez Pers sarayına elçi olarak gönderilen, Perikles'in yakın dostu, demokratik görüşlü bir siyasetçiydi. Buna karşın Platon'un dayısı Kharmides'le annesinin kuzeni Kritias, Peloponnessos Savaşı'ndan sonra güçlenen oligarşik kesimin güçlü siyasetçileriydi.

1 Diogenes Laertios, V.

Platon diyaloglarında, yakın akrabalarından ailesiyle gurur duyan bir soylunun yaklaşımıyla söz eder.[2] Atina'nın tarihinde önemli roller üstlenmiş yakınlarının da etkisiyle küçük yaşlardan itibaren bir siyasi kariyere hazırlanmaya başlar. Üvey babasının ve anne tarafından akrabalarının desteğiyle hem demokratik hem de oligarşik kesimlerden siyasete atılabilirdi. Ancak, her iki kesimin de, hayran olduğu Sokrates'e olumsuz yaklaşması onu siyasetten soğutur.

Gramer, müzik ve beden eğitiminden oluşan, Atina'nın aristokrat gençlerine uygun temel eğitimi aldıktan sonra Aristoteles'in[3] aktardığına göre Herakleitos ekolünden filozof Kratylos'tan felsefe dersleri alır. Onun sayesinde Sokrates öncesi filozofların eserlerini tanır ve diyaloglarında onlara sık sık atıfta bulunur. Ancak Platon'u en çok etkileyen, hayatını değiştiren düşünür Sokrates'tir. Tarihin en meşhur öğretmen öğrenci ikilisinin ilk kez nerede ve nasıl karşılaştığı hakkında çelişkili bilgiler vardır. Diogenes Laertios bu karşılaşmaya şiirsellik katarak, Sokrates'in bir rüyasıyla ilişkilendirir. Sokrates rüyasında kucağında bir kuğu yavrusu tuttuğunu görür. Küçük kuğu tatlı bir ses çıkarır ve aniden kanatları büyümeye başlar, sonra da uçarak uzaklaşır. Sokrates, ertesi gün yanına getirtilen Platon'un rüyasında gördüğü kuğu olduğunu söyler.

Platon hiçbir diyalogunda doğrudan kendini konuşturmadığı halde, sürekli Sokrates'in çok yakınında bulunduğunu ima eder. Hatta Phaidon'da, hayatının son gününde hocalarını ziyarete gelen öğrencilerin arasında olmadığını özellikle belirtir. Öznellikten uzak durmak için gösterdiği bunca çabanın, hocasına karşı duygusal bağlarının zayıflığı olarak nitelenmemesi için, orada olması gerektiği halde olmayışını öne çıkararak hocasına bağlılığına zekice dikkatleri çeker.

---

2 Kritias ve Kharmides adına birer diyalog yazdığı gibi *Devlet*'te de akrabalarına atıfta bulunur (*Devlet*, 368a ve sonrası).

3 Aristoteles, *Metafizik* 987a 32.

Platon, Sokrates'in Kharmides ve Kritias'la eskiden beri dost olduğunu[4] söyleyerek, dolaylı olarak onu o tarihlerden tanıdığını doğrular. Ancak yakın çevresine katılması, hocasının altmış, kendisinin de yirmili yaşlarının başında olduğu bir zamana rastlar. Sofistlerin halkın yerleşmiş değer yargılarına kuşkuyla yaklaştığı, güzel konuşma sanatını geliştirerek her şeyi tartışmaya açtığı bir dönemdir bu. Sokrates her şeyden kuşkulanmanın doğurduğu belirsizliği aşabilmek için, mutlak etik değerlere dayanarak gerçek bilgeliği aramanın gerektiğini savunur. O tarihlerde, Atina'yı utanca boğan başarısız Sicilya Seferi unutulmaya başlamış, oligarşik Dörtyüzler Darbesi olmuştu. Görelilik ekolünün kurucusu sofist Protagoras yetmiş yaşını aşmış, Sokrates'in öğrencilerinden Eukleides ve Antisthenes kendi okullarını açmıştı. Büyük düşünür Aristoteles'in doğumuna daha yirmi beş yıl vardı. Atina, Peloponnessos Savaşı'nın son yıllarını yaşıyordu ve Pers Savaşları'ndaki büyük zaferler daha unutulmamıştı. Perikles'in ölümünden bu yana yirmi yıl geçmesine karşın Altın Çağ'ın etkileri hâlâ sürüyordu.

Platon hocasına hayranlık ve tutkuyla bağlanır. Onun etkisinde kalır ve daha önce yazmış olduğu bir tragedya dörtlemesini yayımlamaktan vazgeçerek güzel yazma yeteneğini felsefenin hizmetine sunar. Anne tarafından akrabalarının etkin olduğu Oligarşik Otuzlar yönetimi, hocasının Salamisli Leon adındaki bir Atinalının haksız mahkûmiyetine karşı çıkmasına çok sert tepki gösterir. Aynı şekilde, MÖ 403'te yeniden kurulan demokratik rejim, belki de tarihin üzerinde en çok konuşulmuş davasından sonra Sokrates'i ölüme mahkûm eder. Platon bu olayların etkisinde kalarak, eserinde ayrıntılı bir şekilde anlatmış olduğu gibi[5] siyasetle uğraşmaktan vazgeçer. Ho-

4 Kharmides, 155a ve sonrası.

5 Platon, *Mektuplar* VII, 324b-326b.

casının düşüncelerini geliştirerek kendi felsefe sistemini kurar[6] ve ömrünü felsefeye adar.

Sokrates'in ölümünden sonra, Megara'da kendi felsefe ekolünü kuran hocasının eski öğrencisi Eukleides'in yanına gider. Bir yıl kadar burada kaldıktan sonra Atina'ya geri dönerek Mısır, İtalya ve Kyrene'yi (Libya) kapsayan gezilerine başlar. Bazı kaynaklara göre, Fenike'de Zerdüşt, Babil'de Musa üzerine araştırmalar yapar, Hint ve Akad felsefesini tanır. İtalya'da önce Pythagorasçıların etkin olduğu Taranto'ya uğrar. Kentin yöneticisi, matematikçi Arkhytas onu Orpheus inancı ve Pythagoras'ın öğretisiyle tanıştırır. Bu yeni bakış açısı, Platon'u yapıtlarında matematik ve geometrik kavramlara sıklıkla başvurmaya yöneltecektir. Daha sonra, Kartacalılara karşı savaşları sayesinde Hellen kültürünün batıdaki savunucusu olarak tanınan Syracuse Tiranı[7] Dionysios'u ziyaret eder. Platon, kent yönetiminde etkin olmak isteyen tiranın kayınbiraderi Dion'la yakınlaşır ve belki de bu yüzden Syracuse'den ayrılmak zorunda kalır. Dönüş yolunda, gemisi Atinalılarla savaş halinde olan Aigina Adası'na uğradığında köle tacirlerinin eline düşer. Köle olarak satılmak üzereyken, Kyreneli zengin tüccar Annikeris 30 mna ödeyerek serbest kalmasını sağlar.

Platon, Atina'ya vardığında, dostları fidye bedelini toplayarak Annikeris'e vermek isterler, ancak o bu parayı kabul etmez. Bunun üzerine, toplanan parayla efsanevi Attika kahramanı Akademos'un Atina'nın kuzeybatısında, bugünkü Kolonos semtinde bulunan mabedinin yakınlarında bir

6 Sokrates'in felsefesinin etkisinde kalarak onu geliştirdiğini ve sürdürdüğünü söyleyen tek filozof Platon değildir. Kyrene ekolünün kurucusu Aristippos ve Kynik ekolün kurucusu Antisthenes başta olmak üzere, Sokrates'in birçok öğrencisi, birbirlerinden farklı temellere dayanan felsefelerinin kaynağı olarak hocalarını gösterir, en sadık izleyicileri olduklarını iddia ederler.

7 Antik Yunanistan'da siyasal erki zorla ele geçirerek tek başına elinde tutan kişiler.

arazi satın alınır. Antalkidas Barışı'nın imzalandığı MÖ 387 yılında, burada Platon'un yönetiminde Batı dünyasının en uzun ömürlü yüksek eğitim kurumlarından biri olan Akademia kurulur. Akademia'da; beden eğitimi salonları, sınıflar, yemekhaneler ve yatılı öğrencilerin kalması için daha sonra eklenen lojmanlar vardır. Okula Yunanistan'ın her yöresinden ve komşu ülkelerden birçok öğrenci kaydolur. Bizzat Platon ve dönemin en yetkin bilim adamları tarafından; felsefe, siyaset bilimi, matematik, astronomi, biyoloji, fizik, coğrafya ve sanata ilişkin dersler verilir. Akademia'nın girişine, analitik düşüncenin ve tezlerin ispatının önemini belirtmek üzere, "Geometri bilmeyenler girmesin"[8] yazısı asılır. Dışarıdan gelen öğretmenler arasında Knidoslu meşhur matematikçi Eudoksos da vardır. Akademia'nın mezunları, ülkelerinin siyasi hayatında önemli mevkilere gelirler ya da felsefe alanında sivrilirler. Sokrates'in erkeklerle kadınların etik açıdan eşit olduğuna ilişkin öğretisinin etkisiyle kadın öğrenciler de kabul edilir.

Akademia, kurucusunun ölümünden sonra da faaliyetini sürdürür. Platon'un yeğeni Speusippos, Ksenokrates, Karneades ve Antiokhos Askalonitis gibi seçkin filozofların yönetiminde, İmparator Justinyen dönemine kadar (MS 529) antik dünyanın en önemli eğitim kurumlarından biri olur. Okulun öğrencileri arasında burada yirmi yıl kadar kalan Aristoteles de vardır.

MÖ 367'de Syracuse Tiranı I. Dionysios ölür ve yerine oğlu II. Dionysios geçer. Platon, kent yönetiminde etkin olan dostu ve Akademia'dan öğrencisi Dion'un daveti üzerine İtalya'ya gider. Genç tiranın eğitimini üstlenerek, felsefi ve siyasi düşüncelerine dayanan bir kent yönetim sistemi geliştirmeye çalışır. Bir süre Syracuse'de kaldıktan sonra hayal kırıklığına uğrayarak geri döner. MÖ 361'de Syracuse'de şansını

8 "ἀγεωμέτρητος μηδεὶς εἰσίτω" (ageometritos medeis eisito).

bir kez daha denedikten sonra, bütün ilgisini Akademia'ya ve diyaloglarını yazmaya yöneltir. Öldüğü güne (MÖ 348-7) kadar yazmaya ve ders vermeye devam eder.

Eserleri

Platon, eserlerinin büyük çoğunluğu günümüze kadar gelen nadir antik yazarlardan biridir. Bu tespit diyaloglarıyla ilgilidir, çünkü derslerinde ve sunumlarında yazılı metin kullanmıyordu. Eski tarihlerden itibaren, yazılış tarihlerine ya da konularına göre eserlerinin sınıflandırılmasına çalışıldı. İmparator Tiberius döneminin (MÖ I. yüzyıl) aydın ve astrologlarından Thrasyllos'un, tragedya tetralojilerinden (dörtleme) esinlenerek hazırladığı liste günümüzde de itibar görmektedir.

1. *Euthyphron*, *Sokrates'in Savunması*, *Kriton*, *Phaidon*

2. *Kratylos*, *Theaitetos*, *Sophistes*, *Politikos* (*Siyasetçi*)

3. *Parmenides*, *Philebos*, *Symposion* (*Şölen*), *Phaidros*

4. *Alkibiades*, İkinci *Alkibiades*, *Hipparkhos*, *Erastai* (Âşıklar)

5. *Theages*, *Kharmides*, *Lakhes*, *Lysis*

6. *Euthydemos*, *Protagoras*, *Gorgias*, *Menon*

7. *Büyük Hippias*, *Küçük Hippias*, *İon*, *Meneksenos*

8. *Kleitophon*, *Devlet*, *Timaios*, *Kritias*

9. *Minos*, *Yasalar*, *Epinomis*, *Mektuplar*

Sokrates'in Savunması ve *Mektuplar* dışındaki bütün eserler diyalog şeklinde yazılmıştır. Ksenophon, Antisthenes, Aiskhines, Aristippos ve Sokrates'in başka öğrencileri de diyaloglar yazdığından, bu özgün yazı türünün Sokrates'in öğretim yönteminden kaynaklandığını söyleyebiliriz. *Yasalar* dışındaki diyalogların başkişisi Sokrates'tir ve hiçbirinde

Platon'un kendisi yer almaz. Diyaloglar, altısı dışında[9] diyaloga katılan kişilerden birinin adını taşır. Bu kişiler, son dönem diyaloglarından üçü dışında[10] tarihî kişilerdir.

Erken dönem diyaloglarında Platon, Sokrates ile diğer konuşmacılar arasında geçen diyaloglar vasıtasıyla, bilginin ve inancın doğası, ahlakın ve erdemin kaynakları üzerine sorular ortaya atar. Ancak bu diyaloglarda, örneğin "erdem nedir?" gibi kısa ve öz sorulara açık ve kesin yanıtlar verilmez. Bu diyaloglar genelde sorgulama ve düşünme çabalarının örnekleridir. Öte yandan Platon'un erken dönem eserlerinden *Menon*, bir geçiş dönemi eseri olarak görülür. Bu eserle birlikte, hocası Sokrates başta olmak üzere başka felsefecilerin görüşlerini aktarmak yerine, kendi düşüncelerini anlatmaya başlar. Bu tür diyaloglarda Platon Sokrates'in ağzından felsefi sorgulamanın başlangıcına işaret eder: Felsefi sorgulama, nesneler kadar kavramların da temel nitelikleri hakkında düşünmekle başlar. Buna göre, bilgiye sahip olmayan biri, uygun bir yöntem kullandığında ona erişebilir. Platon ilerleyen zamanlarda bilgi, varlık, etik, estetik gibi konularda düşüncelerini ortaya koyarken, erken dönemde geliştirdiği yaklaşımlara ve özgün kavramlara yaslanmıştır.

Platon'un erken dönem diyaloglarında ortaya attığı önemli kavramlardan biri "formlar" (biçimler) kavramıdır. *Phaidon*'da ruhun, bilginin, zihnin, hatta kavramların, maddi dünyanın ötesinde ve insan düşüncesinden bağımsız bir şekilde, soyut nesneler halinde var oldukları iddia edilir. Platon bu soyut nesnelere "eidos" ve "idea" adını verir. *Phaidon*'da Sokrates'in ağzıyla "bilmek, hatırlamaktır" sözünü sıkça kullanır ve bu şekilde "idealar dünyası" hak-

9 *Şölen*, *Devlet*, *Sophistes*, *Politikos*, *Yasalar* ve *Epinomis* adlarını konularından alırlar.

10 Bir diyalogda adları belirtilmeden yer alan konuşmacılar: *Sophistes*'te "Elealı bir yabancı", *Politikos*'ta "Yabancı" ve *Yasalar*'da "Atinalı bir yabancı"dır.

kındaki düşüncelerini ifade eder. İdealar maddi varlıktan ve insan düşüncesinden bağımsız bir şekilde var olan nesnelerdir. Bu dünyadaki ve insan zihnindeki görünümler, yalnızca ideaların gölgeleri gibidir. Orta ve geç dönem eserlerinde, Sokrates dâhil hangi karakter konuşturulursa konuşturulsun, Platon'un kendi görüşlerine doğru bir geçiş olduğu söylenebilir.

Platon'un eseri, yazıldığı tarihten bugüne felsefeyi etkileyip yönlendirmiştir. Üstadın eserinin önemini belirten en ilginç yaklaşım, düşünür Alfred North Whitehead'e aittir. 20. yüzyılın tanınmış felsefecisi şöyle der: "Avrupa felsefe geleneğinin en sağlıklı genel tanımı, Platon'un eserine yazılmış bir dizi dipnottan oluşmasıdır."[11]

Protagoras

Protagoras diyalogu bizi Atina'nın gücünün doruğunda olduğu Perikles dönemine, Peloponnessos Savaşı'nın hemen öncesine götürür. Burada düşüncelerini özgürce dile getirebileceklerini ve bilgiye aç zengin öğrenciler bulacaklarını bilen nam salmış sofistler Hellen dünyasının dört bir yanından Atina'ya akın ederler. Entelektüellerin bir zenginin konağında toplanarak felsefi konular tartışması gündelik hayatın bir parçasıdır.

Diyalogun tasvir ettiği tarih tam olarak tespit edilemiyor. Toplantıya katılan kişiler, bu kişilerin yaşları ve değinilen tarihî olaylar birbirleriyle pek uyumlu değil. Ancak Platon başka diyaloglarında da bilinçli olarak böyle anakronizm kullanır. Farklı zamanlarda gerçekleşen olayları bir araya getirerek eserinin kurgusunu zenginleştirir. Araştırmacılar arasında eserin ne zaman yazıldığı konusunda da fikir birli-

11 Alfred North Whitehead, *Process and Reality: An Essay in Cosmology*, sayfa 39, New York, Free Press, 1979.

ği yoktur. Erdemin ne olduğu tartışılırken kesin bir sonuca varılamaması erken dönem diyaloglarından biri olduğunu düşündürür. Öte yandan tekniği ve diyalektik metodun ustaca kullanılması Platon'un ilk eserlerinden biri olmadığının kanıtıdır. Buna göre, *Protagoras*'ın Platon'un son Sokratik diyaloglarından biri olduğunu ve MÖ 390'larda yazıldığını söyleyebiliriz.

Genç bir soylu olan Hippokrates sabahın erken bir saatinde Sokrates'i yatağından kaldırır ve onunla birlikte Atina'yı ziyaret etmekte olan Protagoras'ın yanına gitmek istediğini söyler. Ondan kendisini öğrencisi olarak kabul etmesini rica edecektir. Protagoras'ın konuk edildiği Kallias'ın evine vardıklarında Sokrates saygın sofiste derslerinde ne öğrettiğini sorar. Protagoras da öğrencilerine iyi birer yurttaş olmayı öğrettiğini söyler. Bunun üzerine Sokrates ile Protagoras kalabalık bir izleyici topluluğu önünde erdemin öğretilebilir olup olmadığını tartışmaya başlarlar.

Kallias'ın evinde Elisli Hippias ile Kealı Prodikos da kalmaktadır. İki meşhur sofist tartışmaya doğrudan katılmazlar, daha çok izlemekle yetinirler. Sokrates kırıcı olmayan ve abartıya kaçmayan mizahi bir yaklaşımla portrelerini çizer. Ama kendisinden daha yaşlı ve deneyimli olan Protagoras'a karşı saygılıdır. Ustaca sorduğu sorularla onu köşeye sıkıştırdığı halde küçük düşürmemeye özen gösterir.

Protagoras tartışmada üç yöntem kullanır: mit anlatımı, hitabet ve metin yorumları. Sokrates bu yöntemlerin yanıltıcı olabileceğini, usta bir konuşmacının aynı argümanları kullanarak farklı sonuçlara varabileceğini göstermeye çalışır. Ona göre, hakikate ulaşmanın en doğru yöntemi diyalektik düşüncedir. Uzun tartışmanın sonunda taraflar kesin sonuçlara varmazlar. Erdemin öğretilebilir ya da öğretilemez olduğu hakkında bir karara varabilmek için erdemin doğasını etraflıca araştırmak üzere başka bir zaman tekrar bir araya

gelmeye karar verirler. Yani tartışmanın sonunda kazanan taraf Sokrates ya da Protagoras'tan çok diyalektik düşüncenin kendisidir.

Çeviride eserin eski Yunanca aslının "Plato, Platonis Opera, Vol. 3: Tetralogiae V–VII, John Burnet (ed.) Oxford University Press, 1903" edisyonu kullanıldı. Çağdaş Yunanca (Basilios N. Tatakis, Zaharopoulos Yayınları, 1957 – İlias Spyropoulos, Zitros Yayınları, 1976 – K. N. Petropoulos, Patakis Yayınları, 1981) ve İngilizce (Arieti James A. - Barrus Roger M., Rowman & Littlefield 2010 – Jowett Benjamin, Clarendon Press, 1892) çevirileriyle karşılaştırıldı.

Kişiler

SOKRATES'İN DOSTU

SOKRATES

HİPPOKRATES

PROTAGORAS

ALKİBİADES

KALLİAS

KRİTİAS

PRODİKOS

HİPPİAS

Protagoras
Sofistler ya da Kanıtlayıcı[1]

DOST[2] – [309a] Nereden geliyorsun Sokrates? Ama belli oluyor zaten, Alkibiades'in[3] gençliğinin peşinden koşuyordun değil mi? Gerçekten de, geçen gün karşılaştığımızda gözüme hâlâ güzel[4] bir erkek gibi görünmüştü. Ama aramızda kalsın Sokrates, o artık bir erkek![5] Yanakları şimdiden sakalla kaplı.

SOKRATES – Ne olmuş yani? Alkibiades gibi sakalları yeni biten erkeklerin, gençliklerinin [309b] en sevimli çağında olduğunu söyleyen Homeros'a[6] hayran değil miydin sen?

---

1 Kanıtlayıcı, gösterici ya da ifşa edici anlamına gelen [ἐνδεικτικός = endeiktikos] kelimesi sonradan eklenmiştir. Kaynak elyazmaların çoğunda yoktur. Martin Schanz ibareyi köşeli parantez içine alır. Platonik diyalogların kategorilerinden biridir ve sadece Protagoras için kullanılmıştır.

2 Adı verilmiyor. İki dost başka ortak dostlarının huzurunda, güreş çalışılan bir alanda karşılaşmış olmalı.

3 Alkibiades (MÖ 448 ya da 451-404) Atina'nın en güçlü soylularından Alkmeonides ailesindendi. Babası Kleinias 447'deki Koroneia Savaşı'nda ölünce hamiliğini Perikles üstlendi. Çok zeki ve çok yakışıklıydı. Öğretmeni Sokrates'in ve Perikles'in onunla ilgilenmesine karşın maceraperest doğası yüzünden Peloponnessos Savaşı süresince Atina'ya büyük zarar verdi.

4 Çağdaş Yunancada iyi anlamına gelen "καλός" (kalos) sıfatı antik Yunancada "güzel" anlamına geliyordu. Yunancada erkekler için de güzel sıfatı kullanılır, "yakışıklı" karşılığı ayrı bir kelime yoktur.

5 Atina'da erkek çocuklar bağlı oldukları "demos"un siciline on sekiz yaşında kayıt olduktan sonra artık erkek sayılırlardı.

6 Homeros, *İlyada* XXIV. 347-8 "genç bir soylu kişi kılığında yola çıktı, bıyıkları yeni terlemiş, en güzel yaşta" ve *Odysseia* X. 278-9 "girmiş genç bir adam kılığına, gelirdi konağa doğru, bir güzel delikanlıydı, bıyıkları yeni terlemiş."

DOST – Peki durumlar nasıl? Onun yanından mı geliyorsun? Delikanlının sana karşı hisleri nasıl?

SOKRATES – Göründüğü kadarıyla iyi, özellikle de bugün! Çünkü beni desteklemek için lehimde birçok şey söyledi. Gerçekten de şimdi yanından geliyorum, ama sana tuhaf bir şey söylemeliyim. Yanımda olmasına rağmen, dikkatimi ona hiç veremedim, hatta sık sık varlığını bile unuttum.

[309c] DOST – Aranızda bu kadar ciddi ne [sorun] olmuş olabilir? Kentte ondan güzel biriyle karşılaşmış olamazsın.

SOKRATES – Ondan çok daha güzeliyle [karşılaştım].

DOST – Ne diyorsun? Buralı mı yoksa yabancı mı?

SOKRATES – Yabancı.

DOST – Nereli?

SOKRATES– Abderalı.[7]

DOST – Ve bu yabancı sana öyle güzel göründü ki, onun Kleinias'ın oğlundan daha güzel olduğunu mu söylüyorsun?

SOKRATES – En bilge insanın en güzel sayılmaması nasıl mümkün olabilir sevgili dostum?

DOST – Buraya gelmeden önce bir bilgeyle mi karşılaştın yoksa?

[309d] SOKRATES – Evet, Protagoras'ın en bilge[8] olduğunu sen de kabul ediyorsan, günümüzün en büyük bilgesinin yanından geliyorum.

DOST – Ne diyorsun? Protagoras kente mi gelmiş?

---

7 Yunanistan'ın Ksanthi il sınırları içinde kalan, Nestos Irmağı ağzının yakınlarında, deniz kıyısında yer alan bir kent. Ünlü düşünür Leukippos ile öğrencisi Demokritos MÖ 5. yüzyılda Abdera'da yaşamış ve doğum yerleri Abdera olmasa da "Abderalı düşünürler" olarak tanınmışlardı.

8 Diogenes Laertios'a göre Protagoras'ın lakabı "Bilgelik"ti [σοφία = sophia]. Favorinous'un *Değişik Ülkelerin Tarihi* adlı eserinde yazdıklarına göre "Sophia" (Bilgelik) adıyla da anılırdı. (9.51) Sofistlerden hiç hoşlanmayan Sokrates burada Protagoras'la alay ediyor.

SOKRATES – Evet, bugün [gelişinin] üçüncü günü![9]

DOST – Onunla görüştükten sonra mı geldin buraya?

[310a] SOKRATES – Evet, bir sürü şey söyleyip dinledikten sonra.

DOST – Bir mahzuru yoksa buluşmanızı neden anlatmıyorsun öyleyse? Şu çocuğu[10] yerinden kaldır da gel şuraya otur.

SOKRATES – Tabii ki anlatırım, hatta beni dinlediğiniz için size minnet duyarım.

DOST – Anlatırsan biz de sana minnet duyarız.

SOKRATES – Demek ki minnetimiz çifte olacak! Dinleyin öyleyse:

Dün gece, tan yeri ağarırken Apollodoros'un oğlu ve Phason'un kardeşi Hippokrates [310b] bastonuyla sertçe kapımı çaldı. Biri kapıyı açınca da aceleyle içeriye girerek yüksek sesle uyanık olup olmadığımı sordu. Sesini tanıdım ve:

"Sen misin Hippokrates?" diye sordum. "Kötü bir haber mi getirdin yoksa?"

"Hayır, sadece iyi haberler [getirdim]!" diye yanıt verdi.

"Hayırlısıyla anlat öyleyse! Neler oluyor, neden bu kadar erken geldin?"

Yanımda durdu ve Protagoras'ın[11] geldiğini söyledi.

"Önceki gün [geldi], daha yeni mi duydun?" diye sordum.

---

9 Antik Yunan'da zaman ifade edilmek istendiğinde, süre bir olayın başladığı günden başlatılır ve konuşulan gün de katılarak sayılırdı.

10 Kölelere çocuk anlamına gelen [παῖς = pais] denirdi.

11 Protagoras (MÖ 481-MÖ 420), sofistlerin en önemli filozoflarındandır. Uzun süre Atina'da yaşamış, 74 yaşında dinsizlikle suçlandığından kaçmak zorunda kalmış ve kaçarken gemisinin batması sonucunda boğulmuştur. Mutlak anlamda geçerli bir bilginin olamayacağını, her şeyin göreli olduğunu savunuyordu. *"İnsan her şeyin ölçüsüdür"* özdeyişiyle tanınıyordu.

"Tanrılar adına dün akşam öğrendim," dedi. [310c]

Karanlıkta el yordamıyla yatağı bulup ayaklarımın ucuna oturdu.

"Dün akşam, kölem Satyros kaçtığı için[12] Oinoe'den[13] geç saatte dönmüştüm. Onun peşine düşeceğimi sana haber vermeyi düşünüyordum, ama araya başka şeyler girince unuttum. Eve döndüm ve akşam yemeğinden sonra yatmaya hazırlanırken kardeşim bana Protagoras'ın kente geldiğini söyledi. Hemen o anda sana gelmeye niyetlendim, ama sonra saatin çok geç olduğunu düşündüm. [310d] Uyku yorgunluğumu alır almaz uyandım ve sana gelmek üzere evden çıktım."

Coşkusuyla heyecanını gördüğüm için, "Bundan sana ne?" diye sordum. "Protagoras sana bir kötülük mü yaptı yoksa?"

"Tanrılar adına evet Sokrates!" diye yanıt verdi gülerek. "Bilgeliğini sadece kendine saklıyor ve beni bilge yapmıyor!"

"Zeus adına öyle, ama para verip onu ikna edersen seni de bilge yapar."

[310e] "Zeus ve tanrılar adına, keşke sadece bunu yapmak yetseydi!" diye yanıt verdi. "[Bu uğurda] bütün servetimi ve dostlarımın servetlerini feda ederdim. İşte bu yüzden, ona benden bahsetmen için sana geldim. Çünkü ben daha çok gencim ve Protagoras'ı daha önce hiç görmediğim gibi hiç dinlemedim de. Kentimize bir önceki gelişinde[14] küçük bir çocuktum. Herkes onu methediyor Sokrates, konuşma konusundaki yetkinliğinden söz ediyor. Kaldığı yerden ayrıl-

12 O dönemde (MÖ 430), kölelerin özgür Atinalılara oranı üçe birdi. Kaçtıkları zaman yakalandıklarında ağır cezalara çarptırılır, alınlarına damga vurulurdu. Alnı damgalı kölelere δοῦλος στιγματίας (doulos stigmatias) denirdi.

13 Attika'nın kuzeybatısında bugün Mazi adını almış olan yüksek rakımlı kasaba. Boiotia'ya komşu olduğundan kölelerin kaçması için uygun bir yerdi.

14 Protagoras, Perikles'in davetlisi olarak, daha önce, MÖ 444-443'te Atina'ya gelmişti. Ondan Atinalıların Sicilya'da kurduğu Thurioi kolonisinin anayasasını hazırlaması istenmişti.

madan [311a] neden onu görmeye gitmiyoruz? Duyduğuma göre, Hipponikos'un oğlu Kallias'ın[15] evinde kalıyormuş. Haydi gidelim!"

"Şimdiden oraya gitmeyelim sevgili dostum, daha çok erken!" dedim. "Avluya çıkıp dolanalım ve gün ağarana kadar oyalanalım, sonra gideriz. Hem Protagoras zamanının çoğunu evde geçirir, endişe etme, büyük bir ihtimalle onu orada buluruz."

Bundan sonra yerimizden kalktık ve bir süre avluda gezindik. [311b] Bu arada Hippokrates'in kararlılığını sınamak için onu yoklayıp sorular sormaya başladım:

"Söyle bana Hippokrates! Şimdi sen Protagoras'ın yanına gitmek istiyorsun ve [seni eğitmesi için] ona para ödemeye niyetlisin. Nasıl birinin yanına gittiğini sanıyorsun ve ne olmayı hedefliyorsun? Örneğin, Asklepios soyundan gelen adaşın Koslu Hippokrates'e[16] giderek ona [eğitimin için] para ödemek istediğinde, biri, 'Söyle bana Hippokrates, [311c] Hippokrates'e hangi özelliği yüzünden para ödüyorsun?' diye sorsa, ona ne yanıt verirdin?"

"Ona hekim olduğu için para ödüyorum, derdim."

"Ve [karşılığında] ne olmak istiyorsun?"

"Hekim olmak istiyorum."

"Peki ya Argoslu Polykleitos ya da Atinalı Pheidias'ın[17] yanına gittiğini ve onlara [eğitimin için] para ödediğini düşünelim. Biri sana Polykleitos ve Pheidias'a hangi özellikleri yüzünden para ödüyorsun diye sorsa ne yanıt verirdin?"

---

15 Soylu ve zengin bir aileye mensup olan Kallias'ın adı *Sokrates'in Savunması* (20a) ve *Theaitetos* (164e) diyaloglarında da geçer.

16 Tıbbın babası olarak anılan İyonyalı hekim (MÖ 460-MÖ 370). Hippokrates tarafından yazıldığı kabul edilen *Corpus Hippocraticum*'un Arap ve Avrupa tıbbına katkısı büyüktür. Bu eserde batıl inançlar ve büyülü tedavi yöntemleri reddedilerek bir bilim dalı olan tıbbın temel ilkeleri öğretilir. Hekimlerin mesleğe başlarken ettikleri "Hipokrat Yemini"ni de o yazmıştır.

17 MÖ 5. yüzyılda yaşamış meşhur heykeltıraşlar.

"Onlara heykeltıraş oldukları için para ödediğimi söylerdim."

"Ve [karşılığında] ne olmak istiyorsun?"

"Heykeltıraş olmak isteyeceğim açık."

"Şimdi biz Protagoras'ın yanına gidiyoruz [311d] ve senin adına ona para ödemeye hazırız. Onu ikna etmeye paramız yetmezse, dostlarımızın parasını da harcamaya niyetliyiz. Bizim para ödemeye bu kadar istekli olduğumuzu gören biri, 'Sokrates ve sen Hippokrates, Protagoras'ın ne olduğunu sanıyor ve ona bu kadar çok para ödüyorsunuz?' diye sorsa ne yanıt verebiliriz? [311e] Onu nasıl tanımlayabiliriz? Pheidias'a heykeltıraş, Homeros'a ozan deniyor. Protagoras için buna benzer ne dendiğini duyuyoruz?"

"Onun sofist[18] olduğunu söylüyorlar Sokrates."

"Demek ki biz bir sofiste para ödemeye gidiyoruz."

"Evet, öyle!"

"Sana bir de, 'Protagoras'ın yanına ne olmak için gidiyorsun?' diye sorsalar, [312a] ona ne yanıt verirdin?"

Hava iyice ağarmıştı ve yüzünün kızardığını görebildim.

"Daha önce konuştuklarımızla bir benzerlik varsa, sofist olmak için gideceğim açık!"

"Tanrılar adına, Hellenlerin karşısına bir sofist olarak çıkmaktan utanmayacak mısın?"

"Zeus adına Sokrates, gerçek düşüncemi söylemem gerekirse, evet, utanacağım."

"Ama belki de Hippokrates, Protagoras'tan alacağın bilgilerin, okuma yazmayı öğreten [312b] öğretmenden, kithara

18 Sofist terimi ilk başlarda bilimsel araştırmalar yapan ve bilge olarak tanınan kişiler için kullanılırdı. Örneğin, Herodotos, Solon'u öyle tanımlar (I, 29). Ama kısa süre sonra Atina kendilerine sofist adını veren ve para karşılığında güzel konuşmayı öğrettiklerini iddia eden gezgin öğretmenlerle doldu. Sofist tanımı da zamanla laf cambazı anlamına evrildi.

öğretmeninden ya da beden eğitimi öğretmeninden[19] aldıklarına benzer bilgiler olduğunu düşünüyorsundur. Çünkü sen bu bilgileri bir sanatta ustalaşmak, bir meslek edinmek için değil, bir yurttaşa[20] ve özgür bir insana yaraşır bir eğitim almak için edindin."

"Haklısın, Protagoras'tan edinilecek bilgilerin de bu türden olduğunu düşünüyorum."

"Öyleyse şimdi ne yapmak üzere olduğunu biliyor musun, yoksa bilmiyor musun?"

"Hangi konuda?"

"Onunla ilgilenmesi için ruhunu [312c] sofist olduğunu söylediğin birine teslim etmek üzeresin, ama bir sofistin ne olduğunu bildiğini sanmıyorum. Eğer düşündüğüm gibi bunu bilmiyorsan, ruhunu kime teslim ettiğini ve bunun iyi mi yoksa kötü bir şey mi olduğunu da bilemezsin."

"Bildiğimi sanıyorum."

"Söyle öyleyse! Bir sofistin ne olduğuna inanıyorsun?"

"Adından da belli olduğu gibi, bilgece şeyleri bilen bir insan olduğuna inanıyorum."

"Bunu ressamlar ve marangozlar için de iddia edebiliriz, yani bilgece şeyler bildiklerini söyleyebiliriz. [312d] Ama biri ressamların hangi konularda bilge olduğunu sorarsa, ona resim yapmak için gereken bilgilere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Diğerleri için de benzer [yanıtlar verilebilir]. Ama biri sofistlerin hangi alanda bilge olduklarını sorarsa, ona ne diyebiliriz? Bir sofist hangi işin ustasıdır?"

---

19 Çocukların eğitimiyle ilgilenen üç farklı öğretmen türü vardı. Genelde bir köle olan ve çocuklara okuma yazmayı öğreten [γραμματιστής = grammatistes], üçgen şeklinde, lire benzeyen kithara adlı enstrümanı çalmayı öğreten müzik öğretmeni [κιθαριστής = kitharistes] ve beden eğitimi öğretmeni [παιδοτρίβης = paidotribes].

20 Çağdaş Yunancada sivil anlamına gelen [ἰδιώτης = idiotes] kelimesi burada sıradan yurttaş anlamında kullanılıyor.

"Başka ne diyebiliriz ki Sokrates? Sofistler [birilerine] etkileyici konuşmayı öğretirler."

"Yanıt doğru olabilir ama eksik, çünkü başka bir soruya, sofistlerin hangi konuda etkileyici konuşmayı öğrettikleri sorusuna yol açıyor. Örneğin kithara öğretmeni [312e] [öğrencilerine] bildiği şeyle, yani kithara çalmakla ilgili konuşmayı öğretir, değil mi?"

"Evet!"

"Bu durumda, sofist öğrencilerine hangi konuda etkili konuşmayı öğretir? Kendisinin iyi bildiği bir konuda olabilir mi?"

"Öyle olduğu açık!"

"Peki, sofistlerin bildiği ve öğrencilerine öğrettiği konu nedir?"

"Zeus adına, işte buna verebileceğim bir yanıt yok."

[313a] Bunun üzerine ben de şöyle konuştum:

"Şimdi sen ruhunu nasıl bir tehlikeye attığının farkında mısın? Bedenini daha sağlıklı ya da daha sağlıksız hale getirebilecek birine emanet etme ihtiyacı doğsa, konuyu uzun uzadıya düşünür, günlerce dostlarına ve akrabalarına danışırdın. Oysa iyi durumda olup olmaması mutluluk ya da mutsuzluğunu etkileyen, bedeninden daha üstün saydığın ruhunu kentimize yeni gelen bu yabancıya emanet etmenin [313b] doğru olup olmayacağını ne babana, ne kardeşine ne de biz dostlarına danıştın. Ama dün akşam adamın kente geldiğini öğrenince, sabahın köründe kapıma dayandın. Konuyu kimseye açmadan ve kendini ona teslim etmenin doğru olup olmayacağını danışmadan kendi servetini ve dostlarının servetini ona harcamaya karar verdiğini söyledin. Çünkü dediğine göre tanımadığın ve daha önce hiç konuşmadığın Protagoras'la mutlaka tanışman gerekiyormuş! Kendini emanet etmeyi düşündüğün bu adamın [313c] sofist olduğunu söylüyorsun, ama sofistin ne olduğunu bilmediğin de açık."

Beni dinledikten sonra yanıt verdi:

"Söylediklerine göre öyle görünüyor Sokrates."

"Acaba Hippokrates, sofist ruhu besleyen ürünlerin toptan ya da perakende ticaretini yapan bir tür tüccar[21] olabilir mi? En azından bana öyle geliyor!"

"Ruh neyle beslenir Sokrates?"

"Tabii ki derslerle[22] beslenir. Dikkat edelim dostum, bedeni besleyen gıdaları satan bir tüccar ya da satıcının yaptığı gibi sofist de mallarını överek bizi kazıklamasın. [313d] Çünkü onlar satmak için övdükleri halde, mallarının sağlığa yararlı mı yoksa zararlı mı olduğunu bilmezler sanırım. Beden eğitimi öğretmeni ya da hekim olmadıkları sürece bu malları satın alanlar da neyin yararlı neyin zararlı olduğunu bilmezler. Kentleri dolaşarak derslerini satan tüccarlar ve satıcılar da ilgi gösterenlere mallarını överler. Ama belki de sevgili dostum, onlardan bazıları sattıkları malların [313e] ruha yarar mı yoksa zarar mı verdiğini bilmiyor olabilirler. Onların müşterileri de eğer ruhların tedavisiyle ilgili değillerse aynı durumdalar. Satın alacağın bilgilerden hangilerinin kötü hangilerinin iyi olduğunun ayırdındaysan Protagoras'ın ya da herhangi başka birinin derslerine güvenle katılabilirsin. Ama değilsen dikkat et sevgili dostum, [314a] en değerli varlığınla kumar oynama.[23] Ders pazarında alışveriş yapmak, yiyecek pazarında alışveriş yapmaktan çok daha tehlikelidir. Bir tüccar ya da satıcıdan içki ya da yiyecek satın aldığında, bu ürünleri tüketmeden önce başka kaplara aktarabilir ve içerek ya da yiyerek

---

21 Orijinaldeki ἐμπορος (emporos) ve κάπηλος (kapelos) kelimelerinden birincisi ürettiği ya da satın aldığı malları kente taşıyarak satan tüccar, ikincisi de malını agorada tezgâhlarda satan tüccar anlamına geliyordu. Kente büyük miktarlarda mal getirip satmak onursuzluk sayıldığından toptan ticareti metekler (bir kentte yaşayan özgür yabancılar, göçmenler) yapardı.

22 Orijinaldeki μάθημα (mathema) kelimesi öğrenilen şey ya da ders anlamına gelir. Çeviride ders karşılığı tercih edildi.

23 Orijinaldeki κυβεύω (kybeuo) fiili zar atmak anlamına gelir.

bedeninin içine almadan önce hangi miktarlarda ve ne zaman, neleri yiyip neleri içmenin doğru olacağını bir uzmana danışabilirsin. Bu yüzden yiyecek satın almada büyük risk yoktur. Ama bilgileri başka bir kaba aktaramazsın. Parasını ödeyip satın aldığında onları mecburen ruhuna aktarırsın ve iyice öğrendikten sonra da bu işten zararla ya da kazançla çıkarsın. Ama bu konuştuklarımızı bizden büyüklere danışsak daha iyi olur. Çünkü biz böyle önemli bir konuda karar veremeyecek kadar genciz. Evden bu adamı dinlemek üzere çıktığımıza göre gidip onu dinleyelim ve dinledikten sonra konuyu başkalarına da danışalım. Çünkü gideceğimiz yerde sadece Protagoras değil, [314c] Elisli Hippias,[24] sanırım Kealı Prodikos[25] ve çok sayıda başka bilge kişi de var."

Anlaştığımız gibi yola koyulduk. Ancak evin kapısının önüne vardığımızda durduk ve yolda yürürken başladığımız bir sohbete devam ettik. Sohbetimiz yarıda kalmasın ve onu bitirdikten sonra eve girelim düşüncesiyle bir anlaşmaya varana kadar eşikte konuşmaya devam ettik. Kapı görevlisi olan hadım köle [314d] sanırım konuşmalarımızı dinlemişti. Büyük bir ihtimalle efendisinin evine doluşan sofist kalabalığından rahatsız olduğu için çaldığımız kapıyı aralayıp bizi görünce, "Sofistlermiş yine! [Ev sahibinin] size ayıracak zamanı yok!" dedi ve iki elini kullanarak var gücüyle kapıyı yüzümüze çarptı. Biz tekrar çaldık, ama o kapalı kapının ardından yanıt verdi:

"Beyler, duymadınız mı? Size ayıracak zamanı yok!"

"Bizler sofist değiliz ve Kallias için gelmedik dostum, [314e] endişelenme!" dedim ona. "Biz Protagoras'ı görmek istiyo-

---

24 MÖ 460 yılı civarında Atina'da doğan Hippias hitabet sanatında etkili olduğu gibi, matematiğe ve özellikle geometriye önem veriyordu. Bir açıyı üç eşit parçaya bölmek amacıyla yaptığı çalışmalarla tanınıyordu.

25 Prodikos MÖ 470'te Kea Adası'nda doğdu. Kentten kente dolaşarak para karşılığı retorik dersleri veriyordu. Fakir gençlerden 1 drahme, zengin gençlerden ise 50 drahme ücret alıyordu.

ruz, git de geldiğimizi haber ver." Bunun üzerine adam istemeye istemeye kapıyı açtı.

İçeriye girince[26] Protagoras'ın revakta[27] volta attığını gördük. Bir yanında Hipponikos'un oğlu Kallias ile [315a] onun anne tarafından üvey kardeşi Perikles'in[28] oğlu Paralos[29] ve Glaukon'un oğlu Kharmides,[30] diğer yanında da Perikles'in diğer oğlu Ksanthippos, Philomelos'un oğlu Philippides ve öğrencilerinden en başarılısı, sofist olmak üzere mesleği öğrenen Mendeli Antimoiros vardı. Konuşulanları büyük bir dikkatle dinleyerek arkalarından gelenlerin çoğu yabancıya benziyordu, çünkü Protagoras uğradığı her kentte insanları Orpheus[31] gibi büyüleyerek [315b] etkileyici sesiyle peşinden sürüklüyordu. Aralarında buralı birkaç genç de vardı. Bu hayranlar korosunun[32] Protagoras'ın yolunu kesmemek

---

26 Antik Atina'da evlerin dış kapısından iç avluya geçilirdi. Üstü açık, dikdörtgen veya kare planlı olan avlular evin en önemli alanlarından biriydi. Evde yaşayanların boş zamanlarını geçirdikleri, güzel havalarda bir araya geldikleri, misafirlerini karşıladıkları bir ortak yaşam alanıydı. Aile kültünde önemli bir yere sahip olan Herkeios Zeus sunağı da avludaydı. Avlunun girişe yakın kısımlarında aile üyelerinin daha az kullandıkları mekânlar sıralıydı. Bunlar arasında, yiyeceklerin ve çeşitli eşyaların saklandığı depolama odaları baştaydı. Eve gelen erkek misafirlerin, ailenin yaşadığı mekânlara uğramadan ağırlanması amacıyla "andron" adı verilen mekânlar da girişe yakın bir yerde konumlandırılırdı.

27 προστῷον (prostoon) avlunun etrafındaki sütunlara dayalı üstü kapalı bölüm.

28 Perikles'in (MÖ 495-429) anne ve babası Atina'nın en güçlü ailelerindendi. MÖ 461'de Arkhon seçildi ve ölümüne kadar Atina'nın en güçlü adamı oldu. Peloponnessos Savaşı'nın birinci yılında yakalandığı veba hastalığından öldü. Siyasette etkin olduğu yıllar Atina'nın altın çağı olarak bilinir.

29 Perikles, Aspasia ile evlendikten sonra, Hipponikos onun boşandığı ilk karısıyla evlenmişti. Kadının adı günümüze kadar ulaşmadı.

30 Kharmides, Platon'un dayısıydı. Diyaloglarından biri onun adını taşır. Pers Savaşları'ndan sonra Sparta'nın desteğiyle kurulan oligarşik Otuzlar Meclisi'nin önde gelen siyasetçilerindendi.

31 Trakyalı mitolojik müzisyen, şair ve kâhin. "Orfik gizemler" adıyla bilinen inanç sistemine adını vermişti. Elinde kozalak başlı bir asa taşırdı. Adı "ışığıyla şifa veren" anlamına geliyordu.

32 Antik Yunan tiyatrosunda koro önceleri 12 (Aiskhylos) daha sonra da 15 kişiden (Sophokles) oluşuyordu. Korobaşı χορυφαίος (koryphaios) ortada durur, yedişer kişilik iki yarım koro da ritmik adımlarla arkasından gelirdi.

için gösterdiği çabayı görmekten büyük keyif aldım. O ve maiyeti geriye dönmek istediklerinde dinleyiciler büyük bir disiplinle ikiye yarılıyor, sağa sola saçılıyor ve bir çember oluşturarak en güzel şekilde yine arkasında saf tutuyorlardı.

Homeros'un dediği gibi "Sonra da onun farkına vardım!"[33] Elisli Hippias [315c] sundurmanın altında yüksek bir koltukta oturuyordu. Akoumenos'un oğlu Eryksimakhos,[34] Myrrhinouslu Phaidros,[35] Androtion'un oğlu Andron,[36] onun memleketlisi birkaç yabancı ve başkaları etrafındaki banklarda oturuyordu. Hippias'a doğayla ve gökyüzündeki olaylarla ilgili sorular soruyor gibiydiler. O da oturduğu yüksek koltuktan herkese ayrı ayrı açıklamalar yapıyor, sorulan soruları ayrıntılarıyla yanıtlıyordu.

Daha içeride "Tantalos'u da gördüm"[37] –çünkü Kealı Prodikos da kentteydi– [315d] ve Hipponikos'un eskiden ambar olarak kullandığı, ama çok sayıda konuk ağırlamak zorunda kalınca konuklarına tahsis ettiği bir binada kalıyordu. Prodikos hâlâ yatağına uzanmış yatıyordu ve göründüğü kadarıyla çok sayıda post ve battaniyeyle örtünmüştü. Yanındaki yataklarda Kerameisli Pausanias[38] ile yaşı küçük genç bir delikanlı vardı. [315e] İyi huylu birine benziyordu ve çok güzeldi. Bir ara ona Agathon[39] diye seslendiklerini du-

---

33 Homeros, *Odysseia* (xi 602). "Sonra da Herakles'in gücüne ilişti gözüm..." Platon, Hippias'ın kibirli tavırlarıyla alay etmek için destandan alıntı yapıyor.

34 Bir hekim olan Eryksimakhos *Şölen* (177a) ve *Phaidros* (268a) diyaloglarında da yer alır.

35 Adını taşıyan bir diyalog vardır. Myrrhinous Atina'nın bir mahallesiydi.

36 Andron oligarşik "Dört Yüzler" meclisinin bir üyesiydi.

37 Homeros *Odysseia* (xi 582). "Tantalos'u da gördüm, korkunç işkenceler çekerken..."

38 Pausanias, *Şölen* (180c vd.) diyalogunda da yer alır. Kerameis Arina'nın bir mahallesiydi.

39 Agathon (MÖ 448-400) tragedya yazarıydı. Günümüze hiçbir tragedyası ulaşmadı. Platon'un *Şölen* diyalogu MÖ 416'daki Lenaia tragedya yarışmasını kazandığının ertesi günü onun evinde yapılan kutlamaları anlatır. Hayatının son yıllarını Makedonya Kralı Arkhelaos'un konuğu olarak Pella'daki sarayında geçirmişti.

yar gibi oldum. Pausanias'ın gözdesi olduğunu öğrensem hiç şaşırmayacaktım. Bu delikanlıdan başka Kepis'in ve Leukophilides'in oğulları iki Adeimantos[40] ile başkaları da vardı. Değerli bir bilge[41] ve ilahi bir insan olduğuna inandığım Prodikos'u dinlemeyi çok istediğim halde, [316a] bulunduğum yerden hangi konu hakkında konuştuklarını duyamıyordum. Gür sesi odada yankılanıyor ve çıkan uğultudan ne dediği anlaşılmıyordu.

Biz eve girdikten hemen sonra, güzel olduğunu söylediğin[42] ve bu konuda sana hak verdiğim Alkibiades ile Kallaiskhros'un oğlu Kritias[43] geldiler. İçeride biraz oyalandıktan ve etrafımıza dikkatle bakındıktan sonra [316b] Protagoras'a yaklaştım ve ona,

"Ben ve [yanımdaki] şu Hippokrates sana geldik Protagoras," dedim.

"Benimle baş başa mı yoksa herkesin huzurunda mı konuşmak istersiniz?"

"Bizim için hiç fark etmez. Neden geldiğimizi söyleyelim de buna sen karar ver."

"Buraya neden geldiniz peki?"

"Şu gördüğün Apollodoros'un oğlu Hippokrates, Atina'nın güçlü ve zengin bir ailesindendir ve göründüğü gibi yetenekleri yaşıtlarından geri kalmayan bir gençtir. Gelecek-

---

40 Kepis'in oğlu Adeimantos'un bahsi başka hiçbir yerde geçmez. Leukophilides'in oğlu Adeimantos ise Aigos Potamoi Muharebesi'nde Spartalılara yenilen Atina ordusunun komutanıydı. Savaştan sonra, Spartalılar esir alınan 3.000 Atinalı askerin tümünü kılıçtan geçirmiş, sadece onu sağ bırakmıştı.

41 Orijinaldeki πάνσοφος (pansophos) "çok bilge, bilgelerin bilgesi" anlamına geliyor ve Platon'un bu sıfatında hafif bir ironi var.

42 Sokrates'in dostu diyalogun başında Alkibiades'in güzel olduğunu söyler.

43 MÖ 460-403 yılları arasında yaşayan Atinalı devlet adamı. Platon'un annesi Periktione'nin kuzeniydi. Oligarşik Otuzlar Meclisi'nin en sert ve aşırı üyelerindendi. Platon'un diyaloglarından biri onun adını taşır.

te kent içinde [316c] önemli mevkilere gelmek istediğini sanıyorum ve bunu başarabilmek için seninle birlikte olması[44] gerektiğine inanıyor. Bu konuyu bizimle baş başa mı yoksa herkesin huzurunda mı konuşmak istediğine sen karar ver."

"Benimle ilgili böyle düşünceli davranmakta haklısın Sokrates. Gerçekten de büyük kentleri dolaşarak en değerli gençleri, küçük büyük hısım ve akrabasını terk ederek daha iyi yetişmeleri için [316d] kendi dost çevresine katılmaya ikna eden biri, bunu yaparken dikkatli olmalıdır. Böyle bir insan sıklıkla kıskançlıklar, düşmanlıklar ve tuzaklarla karşılaşır. Ben sofistlik sanatının çok eskilere dayandığını iddia ediyorum. Ama eskiden bu sanatın ustaları, neden olacakları rahatsızlıklardan çekinerek[45] hep başka bir sanatın arkasına gizlenmişlerdir. Kimileri Homeros, Hesiodos ve Simonides gibi şiiri, kimileri Orpheus, Mousaios[46] ve onların takipçileri gibi mistik ritüel ve kehanetleri, Tarantolu İkkos[47] ve günümüzde diğerlerinden daha aşağı bir sofist olmadığına inandığım [316e] Megara doğumlu Selymbrialı Herodikos[48] gibi başkaları da beden eğitimini bu amaçla kullanmışlardır. Büyük bir sofist olan sizin Agathokles, Kealı Pythokledes[49]

---

44 Orijinaldeki συνουσία (synousia) "birlikte olmak" anlamına geliyor, ama Sokrates'in kastettiği, Hippokrates'in Protagoras'ın derslerine katılma isteği.

45 Çok sayıda sofist ağır suçlamalarla yargılanmış, ağır cezalara çarptırılmıştı. Örnek olarak, Meloslu Diagoras ve Protagoras cezası idam olan ateizmle suçlandıklarından Atina'dan kaçmak zorunda kalmışlardı. Aynı suçlamayla karşılaşan Sokrates hakkını mahkemede aramak istediyse de idama mahkûm edildi.

46 Orpheus'un oğlu ya da öğrencisi olduğuna inanılan mitolojik şair, filozof ve müzisyen.

47 *Yasalar*'da (7, 840a) da ondan söz edilir. Özellikle güreşle ilgilenen bir sporcu ve teorisyendi. MÖ 472 Olimpiyatlarında pentatlonda birinci olmuştu.

48 Eğitimen ve hekim. *Devlet*'te (3, 406a) de ondan söz edilir. Selymbria kenti Megara'nın kolonisiydi. Bir kişinin yurttaşı olduğu kentin kolonisine taşınarak oraya yerleşmesi alışılagelmiş bir olaydı.

49 Atinalı Agathokles Platon'un *Lakhes* diyalogunda bir müzik öğretmeni olarak anılır (180d). Pythokleides de *Alkibiades I* diyalogunda Perikles'in müzik öğretmeni olarak anılır (118c).

ve birçok başkası da müziğin arkasına gizlenmişlerdir. Bütün bunlar, dediğim gibi kıskanılacaklarından çekinerek [317a] sofistliği perdelemek için başka sanatları kullanmışlardır.

Ama ben amaçlarına ulaşmadıklarını düşündüğüm için onlarla aynı fikirde değilim. Perdelemeyi özellikle kentlerini yönetenlerden korunmak için yaptıkları halde, onların dikkatinden kaçamadılar. Çünkü açıkça söylemek gerekirse, insanların çoğu hiçbir şey anlamaz ve sadece [yöneticilerin] söylediklerini tekrarlayıp durur. Dolayısıyla, birinin kaçmak istediği halde kaçamayıp yakalanması [317b] kaçmaya teşebbüs etmekle büyük bir aptallık ettiğini gösterir ve herkesi kendine daha da çok düşman eder. Çünkü karşılarındaki insanın, diğer özelliklerinin yanı sıra kurnaz ve sinsi olduğunu düşünürler.

Ben diğerlerinden tamamen farklı bir yol izliyorum. Sofist olduğumu ve insanları eğittiğimi itiraf ediyorum. Böyle davranmanın, yani sofist olduğumu inkâr edeceğime itiraf etmemin daha iyi bir korunma sağladığına inanıyorum. Ancak bu önlemle birlikte, ne olduğumu itiraf ettim diye zarar görmemek için [317c] tanrının yardımıyla başka önlemler de alıyorum. Uzun yıllardır bu meslekteyim, yaşım bayağı geçkin ve aranızda babası olamayacağım kadar yaşlı kimse yok.[50] Bu yüzden, eğer sizce de bir mahzuru yoksa, konuşmamızı herkesin huzurunda sürdürmekten büyük memnuniyet duyacağım."

Bu sözleriyle Prodikos ve Hippias'a gösteriş yapmak ve onu dinlemek için gelişimizle böbürlenmek istediğinden [317d] kuşkulandığımdan, "Öyleyse bizi dinleyebilmeleri için neden Prodikos'la Hippias'ı ve onlarla birlikte olanları yanımıza çağırmıyoruz?" diye sordum.

"Çağıralım tabii!" diye yanıt verdi.

---

50 Diogenes Laertios'a göre (9, 56) Protagoras MÖ 485'te doğdu. Dolayısıyla Sokrates'ten sadece on beş yaş büyüktü. Protagoras burada daha saygın görünmek için yaşını abartıyor.

Bunun üzerinde Kallias da, "Oturarak konuşabilmeniz için bir düzenek kurmamızı ister misiniz?" diye sordu.

Herkes kabul etti, bizler de bilgelerin konuşmasını izleyeceğiz diye çok sevindik. Daha önce bankların bulunduğu yerde oturan Hippias'ın yanına diğer banklarla yatakları taşıyıp yerleştirdik. [317e] Bu arada Kritias ile Alkibiades, yatağında yatan Prodikos'u ve onunla birlikte olanları yanımıza getirdiler. Herkes oturduktan sonra Protagoras söz aldı:

"Sokrates, herkes toplandığına göre, az önce yanındaki delikanlıyla ilgili söylediklerin hakkında [318a] konuşabilirsin," dedi.

Ben de, "Protagoras, daha önce yaptığım gibi, sözlerime buraya gelme nedenimizle başlıyorum," diye yanıt verdim. "Hippokrates senden ders almak istiyor ve senden ders alarak neler kazanacağını öğrenmek onu çok mutlu edecek. Biz sadece bunu söylemek istiyorduk."

Protagoras söz alarak şöyle dedi: "Delikanlı, benden ders almaya başladığın günden itibaren, her akşam evine daha iyi biri olarak döneceksin. Bu her gün tekrarlanacak [318b] ve günden güne gelişmeye devam edeceksin."

Bunu duyunca ben de şöyle dedim: "Bu söylediğin hiç şaşırtıcı değil Protagoras, çok doğal! İlerlemiş yaşına ve bilge olmana rağmen biri sana bilmediğin bir şey öğretirse sen de daha iyi biri olursun. Ama olaya bu açıdan bakma. Hippokrates'in fikir değiştirdiğini varsayalım. Kentimize yeni gelen şu genç Herakleialı Zeuksippos'tan[51] ders almak istese ve sana geldiği gibi yanına giderek ondan senin söylediklerini, [318c] yani onunla geçireceği her günün sonunda kendini geliştireceğini, daha iyi biri olacağını duysa şu soruyu sorabilir: 'Hangi konuda daha iyi olup kendimi geliştireceğim?' Zeuksippos 'Resim sanatında,' diye yanıt verecektir.

51 Antik Yunan literatüründe Zeuksippos adına sadece bu pasajda yer veriliyor.

Aynı şekilde Thebaili Orthagoras'a[52] gitse, ondan senin söylediklerine benzer şeyler duysa ve dersleriyle hangi konuda kendini geliştireceğini sorsa, yanıtı 'Aulos çalma sanatı' olacak. Sen de şimdi bu delikanlıya ve onun adına sana soru soran bana yanıt ver. [318d] Hippokrates Protagoras'tan ders aldığında, ilk gün yanından hangi konuda daha iyi biri olarak ayrılacak ve yanında olmaya devam ederek kendini günden güne ne konuda ve neyle ilgili geliştirecek Protagoras?"

Protagoras söylediklerimi duyunca şöyle yanıt verdi: "Güzel bir soru sordun Sokrates, ben de güzel sorulara yanıt vermekten keyif alırım. Gerçekten de Hippokrates bana gelirse diğer sofistlerden birinin yanına gittiğinde yaşayacağı sorunları yaşamayacak. Diğerleri gençlere zarar verir. Gençlerin sanatlara[53] ilgi göstermediğini gördükleri halde, [318e] onlara iradeleri dışında matematik, astronomi, geometri ve müzik dersleri verirler." Bunları söylerken bakışlarını Hippias'a yöneltti.[54] "Oysa benim yanıma geldiğinde başka bir şey hakkında değil, öğrenmeye geldiği şey hakkında bilgiler edinecek. Bunlar da özel işleriyle ilgili evini mükemmel şekilde yönetmek [319a] ve kent işleriyle ilgili kentine hem eylemleri hem de konuşmalarıyla yararlı olabilmek için doğru kararlar vermeyi öğrenmektir."[55]

---

52 Sözlük anlamı "boru" olan aulos [αὐλός] ibadetlerde, düğünlerde, hasatlarda, şölenlerde ve spor müsabakalarında çalınıyordu. Frigya kökenli olduğu ve ilkel duygulara hitap ettiğine inanıldığı için soylu bir enstrüman sayılmıyordu. Müziğin şiirle birlikte icra edildiği Yunan kültüründe, sesi sözleri bastırdığı için hoş karşılanmıyordu. Keskin bir ses rengine sahipti ve gür sesli bir obuaya benzetilebilirdi. Thebai'de aulos çalabilmek takdir edilen bir beceriydi. Athenaius'a göre (*Deipnosophistai* 4.184e), Orthagoras meşhur Thebaili komutan Epaminondas'a aulos çalmayı öğretmişti.

53 Orijinali "sanatlar" anlamına gelen τέχναι (tekhnai) olduğu halde, Platon burada teknik bilgileri kastediyor.

54 Hippias öğrencilerine tam da Protagoras'ın gereksiz bulduğu bu konuları öğretiyordu. Bkz. *Devlet* 521d – 534e.

55 Yunan kültüründe konuşmalarla eylemler arasında bir ayrım olduğuna inanılır. Bu ayrım ilk kez Homeros'ta (*İlyada* IX 443), Phoiniks'in Akhilleus'a güzel konuşmayı ve güzel şeyler yapmayı öğretmiş olduğunu anımsatan dizede ifade edilir.

"Söylediklerini doğru mu anladım acaba? Sen siyaset sanatını öğretmekten bahsediyorsun ve öğrencilerini iyi birer yurttaş olarak yetiştirmeyi vaat ediyorsun sanırım."

"Vaat ettiğim şey tam olarak bu Sokrates."

"Güzel bir sanata sahipsin, eğer gerçekten ona sahipsen tabii. Bunu düşüncelerimi açıkça dile getirmek istediğim için söylüyorum. [319b] Ben aslında [siyaset sanatının] öğretilebileceğini düşünmüyordum Protagoras, ama sen öyle dediğine göre sana inanmazlık edemem. Ama bu [sanatın] neden öğretilemeyeceğini ve bir insan tarafından başkalarına neden devredilemeyeceğini düşündüğümü anlatmak zorundayım. Diğer Hellenler gibi ben de Atinalıların bilge olduklarını iddia ediyorum. Gözlemlediğim kadarıyla, mecliste toplandığımızda kentin imarı ile ilgili bir karar verilecek olsa, inşaatlar hakkında danışmak için mimarlar, gemi inşası için gemi yapımcıları çağrılır. [319c] Aynı şekilde, [Atinalılar] öğrenilebilir ve öğretilebilir her şeyi uzmanına danışırlar. Uzmanı olmadığına inandıkları bir konuda görüş belirtmek isteyen biri ne kadar yakışıklı, zengin ve soylu olursa olsun onu dinlemek istemezler. Konuşmaya kalkışan rahatsız olup susana kadar onu yuhalayıp gürültü yaparlar ya da yetkililer[56] okçulara[57] onu kürsüden indirip uzaklaştırmalarını emrederler.

[Atinalılar] teknik bilgi gerektiren konularda öyle yapar. Ama kent yönetimi ile ilgili bir konu görüşülecekse, [herkesle eşit şartlarda] [319d] söz alıp tavsiyelerde bulunacak kişi marangoz, demirci, kunduracı, tüccar, denizci, zengin ya da yoksul, soylu ya da halktan biri olabilir. Ve [bu konuları]

---

56 Beşyüzler Meclisi her phyle'den kurayla seçilen ellişer temsilciden oluşuyordu. Her phyle'nin temsilciler grubu 35-36 gün boyunca meclisin yönetiminden sorumluydu ve bu süre içinde πρύτανεις (prytaneis) unvanını taşırdı.

57 Atina'da kolluk kuvveti olarak "İskit okçuları" adıyla bilinen kamu köleleri hizmet vermekteydi. Bazı kaynaklara göre sayıları 1.200 kadar olan bu muhafızlar okçu adını taşımalarına rağmen silah olarak kırbaç taşırdı.

hiç kimseden öğrenmediği ve bir öğretmenden ders almadığı halde düşüncelerini belirtti diye onu öncekileri ayıpladığı gibi kimse ayıplamaz. Çünkü açıkça [siyasetin] öğretilemeyeceğine inanılır.

Bunun sadece devlet işleri için geçerli olduğunu sanma sakın, insanların özel işleri için de geçerlidir. [319e] En bilge ve en saygıdeğer yurttaşlar bile bu konudaki erdemlerini başkalarına aktaramıyorlar.[58] Örneğin şuradaki gençlerin babası Perikles, öğretmenlerin öğretebileceği alanlarda oğullarını iyi yetiştirmesine karşın, onları kendisinin bilge olduğu konularda [320a] ne kendisi eğitebildi ne de eğitimlerini bir başkasına yaptırabildi. Bu yüzden onlar da şansları yaver gider de bir yerde erdemle karşılaşırlar beklentisiyle sahipsiz hayvanlar gibi tek başlarına geziniyorlar. İstersen şunu da ekleyebilirim. Perikles, hamisi olduğu Kleinias'ın,[59] ağabeyi Alkibiades'ten kötü etkileneceğini düşünerek delikanlıyı ağabeyinden ayırıp eğitmesi için Ariphron'a[60] teslim etti. Ama aradan altı ay geçmeden [320b] Ariphron onunla ne yapacağını bilemediğini söyleyerek onu geri gönderdi. Kendileri örnek birer vatandaş oldukları halde bir yakınlarını ya da bir yabancıyı daha iyi bir insan yapmayı başaramayan başka birçok kişinin adını verebilirim. Bütün bunlara bakarak Protagoras, erdemin öğretilemeyeceğini düşünüyorum. Ama senin böyle konuştuğunu görünce inancım sarsılıyor ve söylediklerinde bir doğruluk payı olabileceğini düşünüyorum. Çünkü sen deneyimlisin, çok şey biliyorsun ve kendin de düşünerek birçok şey buldun. İşte bu yüzden, erdemin öğretilebilir olduğunu [320c] daha açık bir şekilde gösterebilecek durumdaysan ricamızı reddetme de göster bize."

---

58 Platon'un *Lakhes* diyalogunda Aristeides ve Thoukydides'in oğulları Lysimakhos ve Milesias kendilerini iyi eğitmediği için babalarını suçlarlar. Tanınmış birer yurttaş olmamalarını buna bağlarlar.

59 Platon *Euthydemos* diyalogunda ondan sevgi ve şefkatle söz eder.

60 Perikles'in kardeşiydi.

"Memnuniyetle gösteririm Sokrates! Ama bunu nasıl yapmamı istersiniz? Gençlere hitaben konuşan yaşlılar gibi bir mitle mi, yoksa argümanlarla mı anlatayım?"

Bizimle oturanların çoğu dilediği gibi anlatmasını söylediler. O da bir mitle anlatmasının daha hoş olacağını düşündüğünü söyledi ve anlatmaya başladı:

"Bir zamanlar sadece tanrılar vardı, ölümlü canlılar yoktu. [320d] Kaderin kararlaştırdığı[61] ölümlülerin yaratılacağı zaman geldiğinde, tanrılar toprak, ateş ve bu ikisiyle karıştırılmaya uygun başka malzemelerle onları yeraltında yoğurmaya başladılar. Yarattıkları bu canlıları gün ışığına çıkaracakları zaman[62] geldiğinde de, Prometheus ile Epimetheus'tan[63] onların her birini ayrı ayrı ihtiyaçları olan yetilerle[64] donatmalarını istediler. Epimetheus bunun üzerine Prometheus'tan yetilerin dağıtımını kendisinin yapmak istediğini söyledi. 'Bitirdikten sonra da [320e] beni denetlersin,' dedi. Onu ikna ederek dağıtıma başladı. Güçlü kıldığı bedenlere hız vermiyor, güçsüzlere hız veriyordu. Kimilerine silah veriyor, silahlandırmadıklarına da kendilerini koruyabilmeleri için başka yetiler bağışlıyordu. Küçük boyutlulara kanat çırparak kaçma ya da yuvasını yeraltında kurma yetisi bahşediyordu. Boyutlarını büyük kıldıkları ise boyutları sayesinde [321a] korunuyorlardı. Diğer yetileri de dengeli dağıttı ve her şeyi hiçbir türün yok olmamasını sağlayacak şekilde tasarladı.

Canlıları birbirlerini yok etmeyecekleri şekilde yetilerle donattıktan sonra, onları Zeus'un neden olduğu hava de-

---

61 μοῖρα (moira, kader) tanrılardan güçlüydü ve onlara hükmediyordu.

62 Antik Yunan inancında yaşam ışıkla ilişkilendiriliyordu. Örneğin Aias, Zeus'a şöyle seslenir (*İlyada* XVII 647): "Öldürmekse niyetin, aydınlıkta öldür bizi".

63 Titan Prometheus ile Epimetheus, İapetos ile Klymene'nin oğullarıydı. Adları etimolojik olarak, önceden öğrenen (yani sağduyulu, ileri görüşlü) ve sonradan öğrenen (yüzeysel, akılsız) anlamlarına gelir.

64 Orijinaldeki δύναμις (dynamis) "güç" kelimesiyle de çevrilebilir.

ğişimlerinden korumak için de önlemler aldı. Soğuktan korunmaları ve sıcaktan etkilenmemeleri için bedenlerini yoğun kıllarla ve sert derilerle kapladı. Bu şekilde, yuvalarına çekilip yatmak istediklerinde bedenleri kendilerine ait doğal bir yatak işlevi görecekti. Kimilerinin ayaklarını toynaklarla, [321b] kimilerinin ayaklarını da içinde kan dolaşmayan sert derilerle donattı. Sonra türlerden her biri için farklı besinler sağladı. Kimileri otlarla kimileri meyvelerle, kimileri de ağaçların kökleriyle beslenir oldu. Kimilerine de besin olarak diğer canlıları sundu. Canlı türlerinin soyları tükenmesin diye [diğer canlılarla beslenen türlerin] az sayıda yavru doğurmasını, başkalarına besin olanların da çok sayıda yavru doğurmasını sağladı. Ama Epimetheus yeterince bilge olmadığı için, farkına varmadan [321c] bütün yetileri akılsız[65] hayvanlara dağıttı. Yeti dağıtmadığı sadece insan soyu kalmıştı ve onlara ne vereceğini bilemedi.

Ne yapacağını bilmez durumda etrafına bakınırken, Prometheus kardeşinin yaptığı dağıtımı denetlemeye geldi. Bütün hayvanlar düzenli bir şekilde her şeye sahipken insanların çıplak, ayakkabısız, yataksız ve silahsız olduğunu gördü. Bu arada, insanın [da diğer hayvanlar gibi] yerin altından gün yüzüne çıkacağı zaman çok yaklaşmıştı. Prometheus insanın kendini koruması için hiçbir çözüm yolu bulamadı. Bu yüzden Athena ile Hephaistos'un [321d] teknik bilgilerini ve –ateş olmadan bu bilgileri edinip kullanmak mümkün olmadığı için– ateşi çalıp insana verdi. İnsan hayatta kalmasını sağlayacak teknik bilgilere böyle kavuştu. Ama siyaset yapma yeteneğine sahip olamadı, çünkü o Zeus'un elindeydi. Prometheus'un artık Zeus'un yaşadığı kaleye[66] girecek

65 ἄλογα (aloga) konuşamayan ve düşünemeyen.

66 Protagoras Olympos'u heroik çağların Yunan kentlerine benzetiyor. Yöneticiler (burada tanrılar) bir yükseltide inşa edilmiş olan kalede (akropolis-te), halk (burada insanlar) ovadaki yerleşimde yaşıyordu.

zamanı kalmamıştı ve onu koruyan muhafızlar[67] korkunçtu. [321c] Bu yüzden Athena ile Hephaistos kendi sanatlarıyla uğraşırlarken, ortak kullandıkları binaya girerek gizlice Hephaistos'un ateş sanatını[68] ve Athena'ya ait başka sanatları çalıp insana verdi.[69] İnsan refah içinde yaşaması için gereken olanaklara işte böyle sahip oldu. [322a] Rivayete göre, Prometheus daha sonra Epimetheus yüzünden hırsızlıkla suçlandı.

İnsan tanrılarla bir şeyler paylaştığı[70] ve özellikle de onlarla akraba olduğu için, bütün hayvanlar içinde sadece o tanrılara inandı ve heykellerini yapıp onlara sunaklar inşa etti. Daha sonra, sahip olduğu yetilerle konuşmayı ve kelimeler kullanmayı başardı, evler, giysiler, ayakkabılar, yataklar yaptı ve [toprağı işleyerek] yiyeceklerini elde etmeyi öğrendi. Bu donanımlara sahip insanlar önceleri dağınık yaşıyorlardı ve kentler yoktu. [322b] Bu yüzden her açıdan onlardan daha güçsüz oldukları için vahşi hayvanlar tarafından yok ediliyorlardı. Besin sağlamak için gereken teknik donanıma sahiptiler, ama savaş sanatını da içeren siyaset sanatına henüz hâkim olmadıklarından vahşi hayvanlarla savaşma konusunda yetersizdiler. Bir araya gelmek ve kentler kurarak kendilerini korumak ihtiyacını duydular. Ama siyaset sanatını bilmedikleri için bir araya geldiklerinde birbirlerine haksızlık ediyor, sağa sola dağılıp yine yok oluyorlardı.

---

67 Hesiodos'a göre (*Theogonia* 385) Olympos'un güvenliğini Kratos (güç, kuvvet) ile Bia (şiddet, zor) sağlıyordu. Aiskhylos *Zincire Vurulmuş Prometheus* tragedyasında, Prometheus'u Kafkas Dağı'nda bu ikisinin zincire vurduğunu yazar.

68 Hephaistos'un ateş sanatı demircilikti, Athena'nın sanatı hakkında bilgi verilmiyor.

69 Mitolojiye göre Athena, Hephaistos'un oğlu Erikhthonios'un bakımını üstlenip onu yetiştirdi. Erikhthonios büyüdüğünde bilge bir insan ve Atina'nın ilk efsanevi kralı oldu. Atina'nın önemli bayramları olan Apatourion ve Khalkeion bayramlarında Athena ile Hephaistos birlikte kutlanırdı.

70 Prometheus'un insanlara verdiği yetiler kastediliyor.

[322c] Zeus insan soyunun tükeneceğinden korktu ve Hermes'i göndererek kentlerde düzenin sağlanması ve insanlar arasında dostluklar kurulması için onlara karşılıklı saygıyı[71] ve adaleti armağan etti. Hermes, Zeus'a bu nimetleri insanlara nasıl vermesini istediğini sordu: 'Karşılıklı saygıyı ve adaleti sanatların dağıtıldığı şekilde mi dağıtayım? Sanatlar şöyle dağıtılmıştı: Hekimlik sanatına sahip olan biri çok sayıda yurttaşı tedavi edebiliyordu. Diğer sanatlarda da öyle oluyordu. Karşılıklı saygıyı ve adaleti böyle mi dağıtayım, [322d] yoksa herkese mi bölüştüreyim?' Zeus herkese bölüştürmesini, bu özelliklerden herkesin pay almasını istediğini söyledi. Çünkü diğer sanatlarda olduğu gibi bunlara da az sayıda kişi sahip olsa kentler kurulamazdı. Ardından da kendisi adına bir yasa çıkarılmasını, bu yasaya göre karşılıklı saygıdan ve adaletten pay almayanların kentin bir hastalığı olarak görülmelerini ve öldürülmelerini emretti.

İşte böyle Sokrates! Atinalılar ve diğerleri mimarlık ya da başka bir teknik yetkinlik söz konusu olduğunda az sayıda kişinin düşüncesine önem verirler [322e] ve bu az sayıda kişiden başkaları görüşlerini belirtmek isterse, az önce senin de söylediğin gibi buna izin vermezler. Bu konuda haklı olduklarını düşünüyorum. Ama sağduyunun ve adaletin yönlendirdiği siyaset erdemi [323a] söz konusu olduğunda, haklı olarak her erkeğin[72] düşüncesini belirtmesine izin verirler, çünkü herkesin bu erdeme sahip olduğuna inanırlar. Başka şekilde kentler var olamazdı. İşte bunun nedeni budur Sokrates.

Bütün insanların adalet duygusuna ve siyaset erdemine vâkıf olduğunu herkesin kabul ettiğine inanmakla yanılmadığını göstermek için sana başka bir kanıt daha sunabilirim. Senin de belirttiğin gibi, bir insan aulos çalma konusunda ya da

---

71 Αἰδῶς (aidos) utanç, utanma duygusu, hürmet ve saygı anlamlarını taşır. Türkçede bu anlamların tümünü kapsayan bir kelime yok.

72 Orijinalde erkek anlamına gelen ἀνήρ (aner) kullanılıyor. Atina'da sadece yetişkin erkeklerin siyasal hakları vardı.

herhangi başka bir sanatta iyi olduğunu söyler ve iyi olmadığı ortaya çıkarsa herkes ona arkasından güler ya da kızar. Yakınları da bir deliymişçesine aklını başına getirmeye çalışırlar. Ama adalet duygusu ve siyaset erdemi söz konusu olduğunda, [323b] suç işlediği bilinen biri herkesin önünde gerçeği söyler ve hatasını kabul ederse, başka durumlarda bir erdem sayılan doğruyu söylemek, yani sağduyulu olmak, bu durumda delilik anlamına gelir. Öyle olsa da olmasa da herkes adil olduğunu iddia etmelidir, aksini yapanın deli olduğuna inanılır. Çünkü bir insanın [323c] mutlaka doğruluktan pay almış olması gerektiğine inanılır. Aksi takdirde diğer insanların arasında olmaması gerekir.

Herkesin bu erdemden pay aldığına inandıkları için [Atinalıların] bu konuda herkesin görüş belirtmesini doğru buldukları konusunda söyleyeceklerim bunlardı. Şimdi de bu erdemin doğuştan sahip olunan, tesadüf eseri ortaya çıkan bir şey olmadığına, öğretilebilir olduğuna ve ona sahip olmak için emek sarf edilmesi gerektiğine inandıklarını kanıtlamaya çalışacağım. Doğuştan ya da tesadüf eseri [323d] sahip olduğu olumsuz özellikler yüzünden kimse kimseye kızmaz ve öyle olmaması için ona nasihat etmez, onu eğitmez ve cezalandırmaz, sadece ona acır. Örneğin kim çirkin, kısa boylu ya da çelimsiz birine bu şekilde davranacak kadar aptal olabilir? Çünkü iyi özelliklerin ve onların zıtlarının doğuştan ya da tesadüfen ortaya çıktığını herkes biliyor sanırım.

Ama çalışarak, emek sarf ederek ve eğitim alarak kazanılan erdemlere değil de [323e] onların zıtlarına sahip olan insanlara kızar, nasihat eder ve onları cezalandırırız. Haksızlık, tanrılara saygısızlık ve genel olarak siyaset erdemine [324a] aykırı olan özellikler böyledir. Bir insan herhangi bir konuda birisine kızar ve ona nasihat ederse, bunu o konuyla ilgili erdemin emek sarf edilerek öğrenilebileceğine inandığı için yapar. Hata yapanların[73] cezalandırılması bile Sokrates,

73 ἀδικῶ (adiko) adaletsiz davranmak, suç işlemek anlamlarına da gelir.

insanların erdemin öğretilebilir olduğuna inandıklarının kanıtıdır. Çünkü kimse, eğer bir hayvan gibi, hiç düşünmeden intikam almanın peşinde değilse, hata yapanları hata yaptıklarını düşünerek [324b] ve hata yaptıkları için cezalandırmaz. Bilinçli olarak birilerini cezalandıran kimse, cezayı işlenen suça karşılık olsun diye değil –çünkü [suçluyu cezalandırarak] yapılan bir şeyin yapılmamış olması sağlanamaz–, geleceği düşünerek, suçu işleyen ve suçlunun cezalandırıldığını görenler bir daha aynı suçu işlemesin diye verir. Bu şekilde davranan insan erdemin öğretilebilir olduğuna inanır ve [kötülüğü önlemek için] caydırıcılık adına cezalandırır. Kişisel ve kamusal alanda ceza verenlerin tümü öyle düşünür. Hemşerin Atinalılar [324c] başta olmak üzere, başkaları da kanaatlerine göre hata yaptıklarına inandıkları insanlardan öç alır ve onları cezalandırırlar. Dolayısıyla Atinalılar da erdemin sonradan edinilebilir ve öğretilebilir olduğuna inanıyorlar. Hemşerilerinin demirciyle kunduracının siyasi konularda düşüncelerini belirtmesini kabul etmekte haklı olduklarını ve erdemin öğretilebilir olduğunu tatmin edici biçimde kanıtladığını [324d] sanıyorum Sokrates.

Geriye, erdemli insanlarla ilgili seni şaşırtan soruyu yanıtlamak kaldı. Erdemli insanlar çocuklarına öğretmenlerin öğretebildiği bilgileri öğrettikleri ve onları [teknik beceri gerektiren] sanatlarda yetkin kıldıkları halde, onları kendilerinin sahip olduğu ve iyi birer insan olmalarını sağlayan erdem konusunda neden diğer insanlardan üstün kılmıyorlar? Bunu bir mitle değil, akıl yürüterek açıklayacağım Sokrates. Şunu düşün: Bir kentin var olabilmesi için bütün yurttaşlarının paylaşmak zorunda olduğu [324e] bir şey var mı, yoksa yok mu? Sorduğun soru ancak böyle yanıtlanabilir. Çünkü öyle bir şey varsa ve mimarlık, demircilik, ya da çömlekçilik sanatı değil, adalet duygusu, sağduyu ve kutsal olana saygıysa [325a] ben bunu tek bir kelimeyle, insanlık erdemi kelimesiyle tanımlarım. Bu herkesin paylaşmak zorunda olduğu,

yeni bir şey öğrenecek ya da yapacaksak ona uygun davranmamızı ve uygun davranmazsak o yeni şeyden vazgeçmemizi gerektirecek bir şey olmalıdır. Bunu paylaşmayanlar erkek, kadın ya da çocuk olduklarına bakılmaksızın eğitilmeli ve düzelene kadar cezalandırılmalıdır. Eğitim ve cezalarla uslanmayanlar da [325b] iflah olmayacakları düşünülerek ya kentten sürgün edilmeli ya da ölüme mahkûm edilmelidir.

Bu anlattıklarım doğruysa ve erdemliler çocuklarına başka her şeyi öğrettikleri halde bunu öğretmiyorlarsa ne kadar tuhaf bir duruma düştüklerini düşün. Çünkü özel ve kamusal alanda erdemin öğretilebilir olduğuna inandıklarını kanıtlamıştık. Erdem öğretilebilir ve geliştirilebilir bir şey olduğuna göre, bilmedikleri anlaşıldığında idamla cezalandırılmayacakları [325c] bütün diğer bilgileri çocuklarına öğrettikleri halde, bilinmemesinin çocuklarını ölüm cezasıyla, sürgün edilmeyle, mal varlıklarının müsaderesiyle ve özetlemek gerekirse ailelerinin yok olmasıyla karşı karşıya bırakacak şeyi öğretmezler ya da öğrenmeleri için gereken özeni göstermezler mi? Bunu öğrettiklerini düşünmemiz gerekir Sokrates.

Erken yaşlardan başlayarak bütün yaşamları süresince onlara öğütler verir, onları eğitirler. Bir çocuk kendisine söylenenleri anlayacak yaşa geldikten sonra dadısı, annesi, ilk öğretmeni[74] ve bizzat babası [325d] bunun için çaba gösterir. Daha iyi biri olabilmesi için her davranışını ve sözünü şu doğru şu yanlış, şu güzel şu çirkin, şu tanrılara saygılı şu saygısız, şunu yap şunu yapma diye değerlendirerek onu eğitirler. Çocuk kendi iradesiyle ikna olursa iyi, ama ikna olmazsa bükülerek şekil değiştiren ağaç dallarını düzeltircesine, tehdit ve dayakla aklını başına getirirler.

---

74 παιδαγωγός, (paidagogos) her an çocuğun yanında olan, çocuğun davranışlarıyla ilgilenen köle. Günümüzde bütün dünya dillerinde kullanılan pedagog kelimesinin sözlük anlamı "çocuğu getirip götüren"dir.

Daha sonra onu öğretmenlere[75] göndererek ona kithara çalmaktan ya da yazı yazmaktan çok terbiyeli bir insan olmayı [325e] öğretmelerini isterler. Öğretmenler çocukları eğitir ve çocuklar okuma yazma öğrenip sözlü eğitim kadar yazılı eğitimden de yararlanacak duruma geldiklerinde, onlara okul sıralarında okumaları için iyi şairlerin dizelerini verirler ve ezbere öğrenmelerini isterler. Bu şiirlerde yararlı nasihatler, [326a] eski dönemlerde yaşamış önemli insanların kahramanlıklarına dair anlatılar, övgü ve methiyeler[76] vardır ve okutulmalarının amacı, çocuklarda o kahramanlara imrenerek onları taklit etme ve onlara benzeme isteğini uyandırmaktır.

Kithara öğretmenleri de aynı işi başka yöntemlerle yaparlar. Gençlerin sağduyulu olmasıyla ve kötü şeyler yapmamasıyla ilgilenirler. Öğrencilerine kithara çalmanın yanı sıra, ruhlarını ritimlere ve melodilere alıştırarak daha sakin birer insan olmalarını sağlamak üzere iyi şairlerin [326b] müzikle söylenmeye uygun şiirlerini de öğretirler. Bu şekilde çocuklar daha ritmik ve ahenkli davranmayı öğrenerek söz ve eylemlerinde daha yararlı olurlar.[77] Çünkü insanlar yaşamları boyunca ritme ve ahenge gerek duyarlar. Bundan sonra çocuklar daha sağlıklı bedenlere [sahip olarak] daha sağlıklı düşünmeleri, [326c] bedenleri zayıf olduğu için savaşta ve başka işlerinde korkaklık göstermemeleri için beden eğitimi öğretmenine[78] gönderilirler. Özellikle en çok olanağa sahip olanlar [çocuklarını böyle yetiştirir] ve en çok olanağa sahip olanlar zenginlerdir. Çocuklar öğretmenlere çok küçük yaşlarda teslim edilir ve ileri yaşlarına kadar yanlarında kalırlar.

---

75 διδάσκαλος, (didaskalos, öğreten).

76 Aristoteles'e göre ikisi de övgü anlamına gelen ἔπαινος (epainos) ve ἐγκώμιον (egkomion) kelimelerinden birincisi övülmek istenen erdemler için, ikincisi ise övülmek istenen eylemler için kullanılır.

77 Platon *Devlet* (398c vd) ve *Yasalar*'da (II. kitap) da müziğin eğitimdeki önemini vurgular.

78 παιδοτρίβης, (pedotribes) beden eğitimi öğretmeni. "Çocuk" ve "yormak" kelimelerinden türetilmiştir.

Öğretmenlerinden uzaklaşınca bu kez kent onları yasaları öğrenmeye ve kendi başlarına buyruk değil de [326d] bu yasalara uygun yaşamaya zorlar. Okuma yazma öğreten öğretmenler, henüz güzel yazmayı beceremeyen öğrencilerinin kil tabletlerinin üzerine çizgiler çizip çocukları yazılarını bu çizgilerin arasında yazmaya zorladığı gibi, kent de eski ve yetenekli yasa koyucuların düzenlemiş olduğu yasaları önlerine koyarak yurttaşları bu yasalara uygun şekilde yönetip yönetilmeye zorlar. Kent yasaların dışına çıkanları cezalandırır. Adalet insanları sorumlu kılmayı amaçladığı için bu cezaya sizde ve başka birçok yerde [326e] sorumluluk adı verilir.[79] Erdem için özel ve kamusal hayatta gösterilen bunca özene karşın, hâlâ erdemin öğretilip öğretilmeyeceğini sorgulayıp şaşırıyor musun Sokrates? Aslında öğretilebilmesine değil, [eğer öyle olsaydı] öğretilememesine şaşırman gerekirdi.

Öyleyse iyi babaların oğullarının çoğu neden kötü olur? Şimdi de şunu öğren! Daha önce söylediklerim doğruysa bu hiç de şaşırtıcı olmamalı. Bir kentin var olabilmesi için bu şeyi, yani erdemi [327a] hiç kimse bilmezlikten gelmemeli. Çünkü söylediğim gibiyse –ki başka her şeyden daha çok öyledir– istediğin herhangi başka bir uğraşıyı ya da öğretilebilir şeyi düşün. Bir kentin var olabilmesi için her birimizin elimizden geldiği kadarıyla aulos çalmak zorunda olduğunu, bunu herkesin herkese kamusal ya da özel olarak öğrettiğini, güzel çalmayanları kınadığını, diğer sanatların bilgilerinden farklı olarak adalet ve yasalarla ilgili bilgilerde olduğu gibi [aulos çalma sanatını] kimseden gizleyip esirgemediğini varsayalım. [327b] Çünkü birbirimize karşı adil ve erdemli davranmamızın bize yararlı olduğunu düşünüyorum.

---

79 Platon burada εὐθύς (euthys, doğru, düzgün) ve εὐθύνη (euthyne, sorumluluk) ile Türkçeye çevrilemeyen bir kelime oyunu yapıyor. Kent yönetiminde söz sahibi olan kurayla seçilmiş arkhonlar görev sürelerinin bitiminde sıkı bir denetlemeden geçerdi. Denetleme sürecine ve suçlu bulunanlara verilen cezaya εὐθύνη denirdi. Kelime çağdaş Yunancada sadece "sorumluluk" anlamını taşıyor.

Dolayısıyla aulos çalma sanatını birbirimize öğretmede aynı derecede istekli ve cömert olsaydık, güzel aulos çalanların çocuklarının kötü çalanların çocuklarından daha iyi çalgıcı olacağını mı sanıyorsun Sokrates? Ben sanmıyorum. Aulos sanatında yetenekli olan [oğullar] büyüdüklerinde meşhur olacak, [327c] yeteneksizlerse bu konuda nam salamayacaktı. Yani sıklıkla, iyi aulos çalanların oğullarının kötü, kötü çalanların oğullarının da iyi çalgıcı oldukları görülecekti. Ama her iki durumda da hepsi aulos çalmayı hiç bilmeyen sıradan insanlara kıyasla başarılı birer aulos çalgıcısı olacaklardı.

Aynı şekilde, yasaların [çizdiği sınırlar] içinde yaşayan, insanlar arasında yetişmiş biri sana çok adaletsiz görünürse, onu eğitimden nasibini almamış, mahkemelerin, yasaların ve sürekli erdemli olmasını gerektiren [327d] zorunlulukların denetimi altında olmayan biriyle, örneğin geçen sene ozan Pherekrates'in[80] Lenaia şenliğinde[81] sahnelediği vahşiler gibi biriyle kıyasladığındabu kişi sana, aslında adil ve [adalet konusunun] uzmanı biri gibi görünür. Gerçekten de o [komedyanın] korosundaki, insanlardan nefret eden insanların arasında bulunsaydın, Eurybat s[82] ve Phrynondas'la[83] bile

80 Aristophanes'in çağdaşı komedya yazarı. Kendi adıyla anılan bir veznin yaratıcısıydı. Genellikle felsefi konuları işliyordu. Yirmi bir komedya yazdığı, Büyük Dionysia şenliklerinde en az bir, Lenaia şenliklerinde de en az iki kez birinci olduğu biliniyor. MÖ 421-420'de sahnelenen ve birçok fragmanı günümüze kadar gelen *Vahşiler* piyesinde insanların vahşi doğaya geri dönmesi konusunu işler.

81 Gamelaion ayının (ocak-şubat) 12'siyle 15'i arasında Dionysos'u anmak için Atina'da bir şenlik düzenlenirdi. MÖ 440-430'dan itibaren şenlik kutlamalarına bir tiyatro yarışması eklendi. Bir gün süren ve sabahın erken saatlerinde başlayan bu yarışmada, daha önce yetkililer tarafından seçilen üç komedya yarışıyordu.

82 Adı sahtekârlıkla özdeşleşen MÖ 6. yüzyıl sahtekârı. Lidya Kralı Kroisos ona para vererek Pers Kralı Kiros'la savaşmak üzere paralı asker devşirmek için Yunanistan'a göndermişti. Ama Eurybatos, Kiros'a sığınarak krala ihanet etmişti.

83 Phrynondas Atinalı olmadığı halde Peloponnessos Savaşı'nda Atinalılar adına barış görüşmelerine katılmıştı. Kurnaz, yalancı, kötü kalpli biri olarak tanınıyordu ve adı zamanla sahtekârlıkla özdeşleşti.

karşılaşmaktan keyif alır duruma gelecek, buradaki insanların kötülüğünü özleyerek dövünecektin. [327e] Ama Sokrates, sen şimdi rahata alıştın ve herkes [herkese] elinden geldiğince erdem öğrettiği için, bu nimetten yararlandığın halde onu kimsenin öğretmediğini sanıyorsun. Bu, bir Yunanca öğretmeni arayıp bulamamana benziyor.[84] [328a] Bir sanatı ellerinden geldiğince babalarından ve babalarının aynı mesleği icra eden arkadaşlarından öğrenen ustaların sanatlarını kimden öğrendiğini öğrenmek istemen de öyle. Onların öğretmenini bulmak kolay değil sanırım Sokrates, oysa hiçbir şey bilmeden [bir sanat öğrenmeye başlayanların] öğretmenini bulmak daha kolaydır. Erdem ve başka her şey için de aynısı geçerlidir.

[328b] Ama içimizden herhangi biri [birilerini] erdeme ulaştırma konusunda az da olsa diğerlerinden üstünse, bu memnuniyetle karşılanmalıdır. Bu insanlardan biri olduğuma, diğer insanlardan farklı olarak birilerinin iyi ve erdemli olmasına katkıda bulunabileceğime ve aldığım ücreti,[85] hatta öğrencilerimin inancına göre daha da fazlasını hak ettiğime inanıyorum. Bu yüzden, derslerimin ücretinin ödenmesini şu şekilde ayarladım. Birisi [öğrencim olup] benden bir şeyler öğrendiğinde isterse talep ettiğim ücreti öder. Aksi takdirde, [328c] bir tapınağa giderek aldığı derslerin değeri için yemin ettikten sonra[86] bu miktarı tapınağa öder.

İşte Sokrates, erdemin öğretilebilir olduğuna ve Atinalıların böyle düşündüğüne dair anlatacağım mit ve sıralayacağım argümanlar bunlardı. Şuradaki Paralos ve

---

84 Çocukların ana dillerini öğrenme sürecine değiniyor.

85 Sokrates her fırsatta sofistlerden farklı olarak öğrencilerinden para alınadığını vurguluyordu. Bkz. (*Sokrates'in Savunması* 19e). *Gorgias*'ta (519c) ise öğrencilerinin Protagoras'a gönüllü olarak ücret ödediklerini, oysa diğer sofistlerin öğrencileriyle ücretleri konusunda sık sık ihtilafa düştüklerini söyler.

86 Bir tapınakta sunağa dokunularak edilen yeminin yasal geçerliliği vardı.

Ksanthippos'un[87] yaşıtları olan Polykleitos'un oğulları, başka sanatçıların oğulları gibi babalarıyla kıyaslanamadığına göre iyi babaların oğullarının kötü, kötü babaların oğullarının da iyi olmasına şaşırmamak gerekir. Ama onları daha şimdiden [328d] suçlamamız doğru değil, çünkü genç olduklarından onlar için hâlâ umut var."

Protagoras buna benzer bir sürü şey söyleyerek gösteriş yaptıktan sonra konuşmasını bitirdi. Bir şeyler daha söyleyecek beklentisi ve onu dinlemek arzusuyla bir süre büyülenmiş gibi ona bakmaya devam ettim. Gerçekten de konuşmasını bitirmiş olduğunu anlayınca, kendimi zorlukla toparlayarak Hippokrates'e döndüm ve ona şöyle dedim:

"Apollodoros'un oğlu, buraya gelmemde ısrar ettiğin için sana minnet borçluyum, [328e] çünkü Protagoras'ın anlattıklarını dinlemek benim için çok önemliydi. Daha önce, insanları iyi yapabilecek bir insan eyleminin[88] var olabileceğine inanmıyordum, şimdi var olduğuna ikna oldum. Ama hâlâ takıldığım küçük bir ayrıntı kaldı. Protagoras her şeyi güzelce açıkladığı gibi bunu da kolaylıkla açıklar eminim. Eğer biri siyasi bir hatibe [329a] aynı soruları sorsaydı, Perikles'ten ya da herhangi başka bir yetenekli hatipten muhtemelen aynı yanıtları alırdı. Ama sorduklarına ek olarak biraz fazlasını soracak olsa, onlar kitaplar gibi ne yanıt verebilir ne de [açıklayıcı] sorular sorabilirlerdi. Hatiplerden söyledikleri hakkında küçük bir açıklama yapmaları istendiğinde, üstlerine vurulduğunda birileri eliyle dokunup susturana kadar

87 Plutarkhos'a göre (*Perikles'in Hayatı* 36) Perikles'in meşru oğullarından en büyüğü olan Ksanthippos genç ve müsrif bir kadınla evlenmiş, babasından habersiz onun bir dostundan borç para almıştı. Perikles oğlunun borcunu ödemeyince baba oğulun arası bozulmuştu. Peloponnessos Savaşı'nın ikinci yılında baş gösteren veba salgınında önce Ksanthippos, ardından da Paralos öldü. Plutarkhos, hayatının en zor anlarında bile kendine hâkim olan Perikles'in Paralos'un cenaze töreninde ağladığını söyler. Kısa bir süre sonra Perikles de vebaya yakalanarak öldü.

88 ἐπιμέλεια (epimeleia); sözlük anlamı "özen, itina, dikkat".

uzun süre ses çıkaran bakır kaplar gibi, en basit bir soru için bile [329b] konuşmalarını uzattıkça uzatırlar. Ama görünen o ki, Protagoras hem uzun ve güzel söylevler verebilir hem de kendisine bir soru sorulduğunda kısaca yanıtlayabilir. Ayrıca, kendisi bir soru sorduğu zaman da yanıt verilmesini bekleyip onu dinlemesini bilir ve bu özellik çok az kişide vardır.

Şimdi Protagoras, her şeyin tamamlanması için küçük bir eksiğimiz kaldı. Şu soruma yanıt versen yeter: Erdemin öğretilebilir olduğunu söyledin ve ben herhangi başka birine inanacağımdan daha çok inandım sana. [329c] Ama söylediğin bir şey tuhafıma gitti, onu açıklarsan içim rahat edecek. Zeus'un insanlara adalet ile karşılıklı saygıyı bahşettiğini söyledin ve konuşman esnasında birkaç kez adalet duygusu, sağduyu, kutsal olana saygı ve bunların tümü tek bir şeydir, erdemdir dedin. Bunları lütfen ayrıntılarıyla açıkla bana. Şu iki şıktan hangisi geçerli? Erdem tek bir şey olup, adalet duygusu, sağduyu ve kutsal olana saygı [329d] onun parçaları mı, yoksa az önce saydıklarım tek olan aynı şeyin farklı adları mı? Öğrenmek istediğim bu!"

"Bu sorunun yanıtı çok kolay Sokrates!" dedi. "Erdem tek bir şeydir, sordukların da onun parçalarıdır."

"Tam olarak nasıl?" diye sordum. "Yüzün parçaları olan ağız, burun, gözler ve kulaklar gibi mi, yoksa birbirleriyle ve bütünle tamamen aynı olup sadece büyüklük ve küçüklük açısından farklı olan altın külçesinin parçaları gibi mi?"

"Sanırım birincisi gibi Sokrates. [329e] [Erdemin parçalarının erdemle ilişkisi] yüzün parçalarının yüzün bütünüyle ilişkisine benziyor."

"Peki şu ikisinden hangisi geçerli?" diye sordum. "İnsanlardan bazıları erdemin bir parçasından, bazıları da başka bir parçasından mı pay alırlar? Yoksa erdemin bir parçasına sahip olan zorunlu olarak diğerlerine de mi sahip olur?"

"Kesinlikle öyle değil!" dedi. "Çoğu insan yiğit[89] olduğu halde adil değildir. Adil olan başkaları da bilge değildir."

"Bunlar, yani bilgelik ve yiğitlik [330a] erdemin parçaları mı?"

"Her şeyden çok öyledirler ve bu parçaların en büyüğü bilgeliktir," dedi.

"Bunlardan her biri diğerlerinden farklı değil mi?"

"Evet!"

"Her biri yüzü oluşturan parçalar gibi farklı yetilere mi sahip? Çünkü göz, kulak gibi değil ve onunla aynı yetiye sahip değil. Diğer parçaların hiçbiri de yetisi ya da diğer özellikleri açısından ötekilerle aynı değil. Erdemin parçaları da aynı şekilde özleri ve yetileri açısından birbirlerinden farklı mı? [330b] Verilen örnek doğruysa öyle olacağı çok açık."

"Tabii ki öyle Sokrates."

"[Hepsi birbirinden farklı olduğuna göre] demek ki erdemin diğer parçalarından hiçbiri bilgi, adalet, yiğitlik, sağduyu ya da kutsal olana saygı gibi değildir," dedim ben de.

"Değildir!" dedi.

"Haydi öyleyse, her birinin nasıl bir şey olduğunu birlikte inceleyelim. İlk olarak şöyle yapalım: [330c] Adalet belirli bir şey mi yoksa değil mi? Bana belirli bir şeymiş gibi geliyor. Sence de öyle mi?"

"Bence de öyle!"

"Nedir peki? Eğer biri bana ve sana: 'Protagoras ve Sokrates, az önce adalet adını vererek andığınız şeyin kendisi

89 Erkek anlamına gelen ἀνήρ (aner) kelimesinden türetilen ἀνδρεῖος (andreios) yiğit, cesur anlamlarına gelir. Platon'un da üzerinde durduğu gibi körü körüne cesurca davrananı değil, tehlikelerin farkında olan ve bilinçli olarak cesurca davrananı tanımlar.

adil bir şey mi yoksa adil olmayan bir şey mi?'[90] diye sorsa, ben adildir diye yanıt verirdim. Sen oyunu nasıl kullanırdın? Benim gibi mi yoksa farklı mı?"

"Seninle aynı!"

"Bana soru sorana, adalet adil olmak gibi bir şeydir [330d] diye yanıt verirdim. Sen de mi öyle [yanıt verirdin]?"

"Evet!"

"[O adam] bundan sonra bize, 'O halde kutsallık diye bir şeyin var olduğunu da kabul ediyorsunuz,' dese kabul ederdik sanırım."

"Evet!" diye yanıt verdi.

"'Dolayısıyla kutsallığın da belirli bir şey olduğunu kabul ediyorsunuz,' dese kabul eder miydik, yoksa etmez miydik?"

Bu konuda da bana hak verdi.

"'[Kutsallık adını verdiğiniz] bu şey doğası gereği kutsal bir şey mi yoksa kutsal olmayan bir şey mi[91]?' diye sorsa ben kendi adıma bu soruya kızar ve 'Sözlerine dikkat et dostum! Kutsallığın kendisi kutsal değilse kutsal nedir peki?' diye yanıt verirdim. [330e] Sen ne yapardın, aynı yanıtı vermez miydin?"

"Elbette!"

"Bundan sonra sorularına şöyle devam etse ne derdik? 'Ama az önce farklı şeyler söylüyordunuz, yanlış mı duydum yoksa? Erdemin parçaları birbirleriyle, her biri diğerlerinden farklı olacak şekilde bir ilişki içindedir dediğinizi duyar gibi oldum sanki!' Ben kendi adıma şöyle yanıt verirdim: 'Diğerlerini doğru duydun, ama son cümleyi benim söylediğimi [331a] düşündüğüne göre, onu yanlış duymuşsun. Çünkü son

90 Orijinalde δικαιοσύνη [dikaiosyne = adalet], δίκαιον [dikaion = adil olan şey] ve ἄδικον [adikon = âdil olmayan şey].

91 Orijinalde ὁσιότης [hosiotes = kutsallık], ὅσιον [hosion = kutsal olan şey] ve ἀνόσιον [anosion = kutsal olmayan şey].

yanıtı burada duran Protagoras verdi. Ben soruyu sormuştum.' Adam da, 'Protagoras, bu adam doğru mu söylüyor? Sen erdemin parçalarının birbirlerinden farklı olduğunu mu savunuyorsun? Bunu söyleyen sen misin?' diye sorsa ne yanıt verirdin?"

"Ona hak vermek zorunda kalırdım Sokrates."

"Bunlarda anlaştıktan sonra adam bize şunu sorsa nasıl yanıt verirdik? 'Kutsallık adil bir şey gibi, adalet de kutsal bir şey gibi değil midir, yoksa adalet kutsal olmayan bir şey gibi de olabilir mi? Kutsallık adil olmayan, yani adaletsiz bir şey gibi, adalet de kutsal olmayan bir şey gibi olamaz mı?' [331b] Ben kendi adıma adaletin kutsal, kutsallığın da adil olduğunu söylerdim. Ama senin adına yanıtlamama izin verseydin yine aynı şeyleri söylerdim. Adalet kutsallıkla aynıdır ya da ona çok benzerdir ve hepsinden önemlisi, adalet kutsallık gibi, kutsallık da adalet gibi bir şeydir. Bir düşün bakalım, bu yanıtı vermeme engel olur muydun, yoksa sence de öyle mi?"

"Olayın bu kadar basit olduğunu [331c] hiç düşünmüyorum Sokrates," diye yanıt verdi. "Adaletin kutsal bir şey, kutsallığın da adil bir şey olduğuna katılmıyorum. Arada bir fark olduğuna inanıyorum. Ama ne önemi var? İstersen bizim için adalet kutsal bir şey, kutsallık da adil bir şey olsun."

"Hayır!" dedim. "Bir şeyi isteyip istemediğini ya da doğru bulup bulmadığını [araştırmak] beni ilgilendirmiyor, istediğim şey senin ve benim [düşüncelerimin] denetlenmesi. Konuşmamızdan 'eğer' kelimesini çıkarırsak argümanlarımızı daha iyi inceleyeceğimizi düşündüğüm için 'ben' ve 'sen' zamirlerini kullanıyorum."

[331d] "Ama adalet biraz kutsallığa benzer," dedi, "çünkü her şey biraz herhangi başka bir şeye benzer. Gerçekten de beyaz bir bakıma siyaha, sert yumuşağa ve başka şeyler de zıtlarına benzer. Daha önce farklı yetilere sahip olduklarını ve birinin diğeri gibi olmadığını söylediğimiz yüzün parçala-

rı da bir şekilde birbirlerine benzer ve biri diğeri gibidir. Demek ki böyle yaparak, istersen her şeyin her şeye benzediğini kanıtlayabilirsin. [331e] Ama bazı açılardan birbirine benzeyen şeylerin aynı, aralarında az benzerlik de olsa bazı açılardan farklı olan şeylerin de farklı olduğunu söyleyemezsin."

Duyduklarım karşısında şaşırarak şöyle dedim: "Gerçekten de adil olan şeyle kutsal olan şeyin arasındaki ilişkinin çok küçük bir benzerliğe dayandığını mı düşünüyorsun?"

"Tam olarak öyle değil!" diye yanıt verdi. [332a] "Ama senin düşündüğünü sandığım gibi de değil."

"Anladığım kadarıyla bu konu seni üzüyor. Bunu bırakalım da söylediğin başka bir şeyi inceleyelim. Akılsızlık adını verdiğin bir şey var mı?"

"Evet, var!"

"Bu şey bilgeliğin tam zıddı değil mi?"

"Bana öyle geliyor!"

"İnsanlar doğru ve yararlı şekilde davrandıklarında mı sana sağduyuluymuş gibi görünürler, yoksa tam zıddını yaptıklarında mı?"

"Doğru ve yararlı şekilde davrandıklarında."

[332b] "Yani sağduyulu olmaları sağduyu sayesinde değil mi?"

"Muhakkak!" diye yanıt verdi.

"Dolayısıyla doğru davranmayanlar bunu akılsızlıkları yüzünden yaparlar ve böyle yaparak sağduyusuz mu olurlar?"

"Ben de öyle düşünüyorum!" dedi.

"Bir insanın akılsızca davranması sağduyulu davranmasının zıddı mıdır?"

Bana hak verdi.

"Demek ki akılsızca yapılanlar akılsızlık, sağduyuyla yapılanlar da sağduyulu davranış mı?"

Bana hak verdi.

"Aynı şekilde güçle yapılan şey güçlü yapılmış, zayıflıkla yapılan şey de zayıfça mı yapılmış olur?"

Kabul etti.

"Hızla yapılan şey hızlı, yavaşça yapılan şey de ağır mı yapılmış olur?"

[332c] Kabul etti.

"Ve bir şey [başka bir şeyle] aynı şekilde yapılırsa aynı nedenden dolayı, karşıtı bir şekilde yapılırsa karşıtı bir nedenden dolayı yapılmış mı olur?"

Kabul etti.

"Şimdi de güzel diye bir şey var mı, ona bakalım."

Kabul etti.

"Çirkin dışında onun başka bir karşıtı var mı?"

"Yok!"

"Peki, iyi diye bir şey var mı?"

"Var!"

"Kötü dışında onun başka bir karşıtı var mı?"

"Yok!"

"Peki, seste tizlik diye bir şey var mı?"

"Evet!" diye yanıt verdi.

"Onun peslik dışında başka bir karşıtı var mı?"

"Hayır!" dedi.

"Demek ki her karşıt kavramın çok sayıda değil, sadece bir karşıtı vardır."[92]

Kabul etti.

92 Aristoteles (*Metafizik* 1018a20 – 1018b8) beş tür karşıt olduğunu söyler.

[332d] "Öyleyse gel de üzerinde anlaştığımız şeyleri özetleyelim. Bir şeyin çok sayıda değil, tek bir karşıtı olduğu konusunda anlaştık, değil mi?"

"Anlaştık!"

"Ve karşıt şekilde yapılan şeyler karşıtlar tarafından yapılır."

Kabul etti.

"Akılsızca yapılan şeyin sağduyuyla yapılan şeye karşıt bir şekilde yapıldığı konusunda da anlaştık mı?"

Kabul etti.

"Sağduyulu şekilde yapılan şey sağduyu ile, akılsızca yapılan şey de akılsızlıkla yapılır."

[332e] Kabul etti.

"Dolayısıyla, karşıt şekilde yapılan bir şey karşıtı tarafından mı yapılmış olur?"

"Evet!"

"Biri sağduyu, diğeri akılsızlık tarafından mı yapılır?"

"Evet!"

"Karşıt şekilde mi?"

"Kesinlikle!"

"Karşıt şeyler tarafından mı?"

"Evet!"

"Dolayısıyla akılsızlık sağduyunun karşıtı mı?"

"Öyle görünüyor."

"Az önce akılsızlığın bilgeliğin karşıtı olduğu konusunda anlaştığımızı hatırlıyor musun?"

Bana hak verdi.

"Ve bir şeyin tek bir karşıtının bulunduğu [konusunda da anlaştığımızı]?"

"Evet!"

[333a] "Bu durumda iki açıklamadan hangisini terk etmeliyiz Protagoras? Her şeyin tek bir karşıtının olduğu açıklamasını mı, yoksa bilgeliğin sağduyudan farklı olduğunu, her ikisinin erdemin birer parçası olduğunu ve yüzü [oluşturan] parçalar gibi hem özleri hem de yetileri açısından birbirlerinden farklı olmakla kalmayıp birbirlerine de benzemediklerini savunan açıklamayı mı? İki [açıklamadan] hangisinden vazgeçmeliyiz? Çünkü ikisi birlikte söylendiğinde kulağa hoş gelmiyor. Aynı tonda ses vermiyorlar ve birbirleriyle uyumlu değiller. Aslında bir şeyin çok sayıda değil de [333b] tek bir karşıtının olması gerekiyorsa ve akılsızlık tek bir şey olduğu halde hem bilgeliğin hem de sağduyunun karşıtıysa [bu iki açıklama] birbiriyle nasıl uyuşabilir? Durum böyle mi Protagoras, yoksa farklı mı?"

Bana isteksizce hak verdi.

"Bu durumda sağduyu ile bilgelik tek bir şey olabilir mi? Az önce adalet ile kutsallığın [333c] hemen hemen aynı şey olduklarında anlaşmıştık. Haydi Protagoras, hızımızı kesmeden diğerlerini de inceleyelim. Haksızlık yapan biri haksızlık yaptığı için sağduyulu davranmış olur mu sence?"

"Birçok insan bunu savunduğu halde ben kabul etmeye utanırdım Sokrates."

"O halde bu tartışmayı onlarla mı yoksa seninle mi yapayım?"

"Önce çoğunluğun kabul ettiği düşünce hakkında konuş istersen," dedi.

"Sen yanıt verdiğin sürece düşüncenin sana ait olup olmaması benim için fark etmez. Çünkü ben öncelikle [hakkında konuştuğumuz] argümanı incelerim. Ama belki de bu arada hem soruları soran ben hem de soruları yanıtlayan kişi incelenmiş olur."

[333d] Protagoras önce tartışılan argümanı savunmanın zor olduğunu söyleyerek nazlandı, ama sonunda sorulara yanıt vermeyi kabul etti.

"Haydi, en başta şunu yanıtla!" dedim. "Bazı insanların haksızlık ederken sağduyulu düşündüklerini söyleyebilir misin?"

"Öyle olduğunu varsayalım," dedi.

"Sağduyulu düşündüklerini söylerken doğru düşündüklerini mi kastediyorsun?"

Bana hak verdi.

"Doğru düşündüklerini söylerken haksızlık ettikleri için mi doğru düşündüklerini kastediyorsun?"

"Öyle olduğunu varsayalım," dedi.

"Ne zaman doğru karar verirler peki? Haksızlık edip başarılı olduklarında mı yoksa başarısız olduklarında mı?"

"Başarılı olduklarında."

"Bazı şeylerin iyi olduğunu söyleyebilir misin?"

"Söylerim."

"Acaba iyi olan şeyler insanlara yararlı olanlar mı?"

"Zeus adına evet, [333e] [ama] insanlara yararlı olmasalar da onların iyi olduğunu söylüyorum."

Protagoras sinirlenmeye başlamış, rahatsız olmuş ve yanıt vermek üzere kendini savunmaya çekmiş gibi görünüyordu. Öyle olduğunu görünce sorularımı ihtiyatlı ve sakince sormaya dikkat ettim.

"Hiçbir insana mı yoksa hiçbir şeye mi yararlı olmayan şeyleri kastediyorsun Protagoras? [334a] Ve sen böyle şeylere iyi mi diyorsun?"

"Kesinlikle hayır!" dedi. "Ben insanlara zararlı birçok şey biliyorum, bazı yiyecekler, içecekler, ilaçlar ve bir sürü

başka şey. Ama insanlara yararlı şeyler de biliyorum. Bazı şeyler insanlar için ne yararlı ne de zararlıdır, ama atlar için öyle değildir. Bazıları sığırlara, bazıları köpeklere [yararlı ya da zararlıdır]. Bazıları da bunlardan hiçbirine etki etmezken ağaçlara etki ederler. Bazıları ağaçların köklerine yararlıyken sürgünlere zarar verir. Örneğin bütün bitkilerin köklerinin etrafına gübre atıldığında iyi sonuç alınır, [334b] oysa [gübre] yeni sürgün ve filizlere sürülürse hepsini mahveder. Aynı şekilde, zeytinyağı bütün bitkiler için kötüyken ve insan dışındaki bütün hayvanların postlarına zarar verirken, insanların kıllarına ve bedenlerinin geri kalanına yararlıdır. Bir şeyin iyi oluşu öyle çok katmanlı ve çok yönlü bir olaydır ki, [334c] bir şey insanların bedenleri dışında yararlıyken, bedenlerine büyük zarar verebilir. Bu yüzden bütün hekimler hastalarına yemeklere zeytinyağı koymasını yasaklarlar. Sadece yiyeceklerden ve katıklardan burunlarına gelen kötü kokuları gidermek için mümkün olabilecek en az miktarda zeytinyağı kullanmalarına izin verirler."

Bunları söyledikten sonra etraftakiler güzel konuştuğu için onu alkışladılar ve ben şöyle dedim:

"Protagoras ben unutkan bir insanım ve biri uzun konuşunca [334d] hangi konu hakkında konuştuğumuzu unuturum. Sağır olsaydım ve benimle sohbet etmek isteseydin, seni duyabilmem için benimle diğer insanlarla konuştuğundan daha yüksek sesle konuşman gerekirdi. Şimdi de unutkan biriyle konuştuğuna göre, seni takip edebilmem için lütfen yanıtlarını kısa tut ve fazla uzatma."

"Yanıtlarımı nasıl kısaltmamı istersin? Sana söylemem gerekenlerden daha azını mı söylememi istersin yoksa?"

"Kesinlikle hayır!" dedim.

"Söylemem gerekenleri mi [söyleyeyim]?"

[334e] "Evet!"

"Benim söylemem gerektiğini düşündüğüm şeylerle mi yanıt vereyim, yoksa senin yeterli saydıklarınla mı?" diye sordu.

"Duyduğuma göre, bir konuyu istersen çok şeyden söz ederek, konuşmanı hiç bitmeyecekmiş gibi uzatarak anlatabilme ve bunu başkalarına da öğretebilme yeteneğine sahipmişsin.[93] Ama aynı konuyu daha az şeyden söz ederek, [335a] başka kimsenin daha kısa anlatamayacağı şekilde kısa konuşarak da öğretebilirmişsin. Benimle tartışacaksan lütfen ikinci yolu, kısa olanını seç."

"Sokrates, ben daha önce birçok insanla konuşma yarışmasına girdim ve senin dediğini yapsaydım, yani tartışmayı rakibimin istediği şekilde yürütseydim ne diğerlerinden üstün görünürdüm ne de Protagoras adı Hellenlerin arasında duyulmuş olurdu."

Daha önceki yanıtlarından hoşnut kalmadığını ve tartışmamızı bana yanıtlar vererek [335b] sürdürmek istemediğini anladığım için bu tartışmada yer almanın artık benim işim olmadığına kanaat getirdim.

"Sohbetimizi onaylamadığın şekilde sürdürmeye ben de pek taraftar değilim Protagoras," dedim. "Ama buna rağmen, benim de ayak uydurabileceğim şekilde tartışmak istersen, o zaman seninle tartışırım. Başkalarının senin hakkında söylediklerine ve bizzat senin iddia ettiğine göre, hem kısa hem de uzun konuşarak tartışabilirmişsin; [335c] ne de olsa bilgesin. Ama ben, çok istememe rağmen uzun konuşmalarda başarılı değilim. Sen her ikisini de başarabildiğine göre, sohbetimizi sürdürebilmek için bana uymalısın. Bunu yapmak istemediğine ve yapılacak başka bir işim olduğuna göre, senin uzun konuşmalarını dinlemek üzere burada ka-

93 Platon *Phaidros*'ta (267b) Tisias ile Gorgias'ın her konu hakkında hem kısa hem de ayrıntılı konuşmanın yöntemini bulduklarını söyler. *Gorgias* (449c) da kendi adını taşıyan diyalogda bu yeteneğiyle övünür.

lamam, bir yere gitmek gerekiyor. Durum öyle olmasa, belki de söyleyeceklerini keyifle dinlerdim."

Bunu söyledikten sonra gitmek üzere ayağa kalktım. Ama tam kalkarken Kallias sağ eliyle kolumdan, [335d] sol eliyle de cübbemden[94] tuttu ve şöyle dedi: "Gitmene izin vermeyeceğiz Sokrates, çünkü gidersen sohbetimiz aynı olmayacak. Yanımızda kalmanı rica ediyorum! Seni Protagoras'la tartışırken izlemekten daha çok istediğim başka bir şey yok. Lütfen hatırımızı kırma."

Ben de gitmek üzere kalkmışken şöyle yanıt verdim: "Bilgeliğe duyduğun sevgiye hep hayranlık duymuşumdur Hipponikos'un oğlu. Şimdi de seni takdir ediyor ve seviyorum, [335e] bu yüzden yapabileceğim bir şeyi yapmamı isteseydin hatırını kırmazdım. Ama şimdi, gücünün doruğundaki Himeralı koşucu Krison'a[95] ayak uydurmamı ya da uzun mesafe koşucularıyla ve ulaklarla yarışmamı ya da onların ardından koşmamı ister gibisin, [336a] ki bunu yapamam. Krison'la yarışmamı izlemek istersen ondan bana hoşgörülü davranmasını rica et. Çünkü ben hızlı koşamadığım halde o yavaş koşabilir. Bu yüzden benimle Protagoras'ı dinlemek istersen, ilk başta yaptığı gibi, sorduğum soruları yanıtlamasını ve kısa yanıtlar vermesini iste ondan. [336b] Aksi takdirde başka nasıl tartışabiliriz? Ben aslında söylev vermekle insan-

94 τρίβων (tribon). Spartalıların ve Sokrates ile kinik filozofların giydiği eski, yıpranmış cübbe. Daha sonraki tarihlerde keşişlerin de tercih ettiği bu giysi, kendine yeterliği ve çilelere katlanabilmeyi simgeliyordu.

95 Himeralı Krison üç olimpiyat şampiyonluğu (MÖ 448, 444 ve 440) kazanmış meşhur bir kısa mesafe koşucusuydu. Olimpiyatlarda koşulan kısa mesafe bir stadion'du (192 metre) ve bu mesafeyi koşan koşuculara σταδιοδρόμος (stadiodromos) denirdi. Daha geç tarihlerde olimpiyat oyunlarına iki stadion uzunluğundaki δίαυλος (diaulos) koşuları da eklendi. Olimpiyatlarda koşulan uzun mesafe koşusu iki dolikhos (δόλιχος, 2x12=24 stadion, 4.610 metre) uzunluğundaydı ve bu mesafeyi koşan koşuculara δολιχοδρόμος (dolikhodromos) denirdi. Kentten kente haber taşıyan ulaklara "bütün gün boyunca koşan" anlamına gelen ἡμεροδρόμος (hemerodromos) adı verilirdi.

ların bir araya gelip birbirleriyle tartışmasının farklı şeyler olduğunu sanıyordum."

"Ama [durumu] görüyorsun Sokrates!" dedi [Kallias]. "Protagoras istediği gibi konuşmasına, senin de istediğin gibi konuşmana izin verilmesini isterken haklıymış gibi görünüyor."

Bunun üzerine Alkibiades araya girerek söz aldı: "Güzel konuşmuyorsun Kallias![96]" dedi. "Sokrates uzun konuşmada iddialı olmadığını itiraf ediyor [336c] ve bu konuda Protagoras'ın üstünlüğünü kabul ediyor. Ama tartışabilme yetisine ve açıklamalar alıp vermeye gelince bu konuda başka herhangi birinin üstünlüğünü kabul ettiğini görsem şaşarım. Protagoras da tartışma konusunda Sokrates'in üstünlüğünü kabul ederse, bu Sokrates için yeterli olur. Ama bir itirazı varsa, her sorudan sonra uzun söylevlere girişmeden ve argüman öne sürmekten kaçınmadan, sorular alıp yanıtlar vererek onunla tartışsın. Ne demek istediğini açıklamak için [336d] konuşmasını uzatırsa dinleyicilerin çoğu sorunun ne olduğunu unutacak. Ama sizi temin ederim ki Sokrates latife yaparak unutkan olduğunu söylese bile unutmaz. Dolayısıyla Sokrates'in önerisinin daha hakça olduğunu sanıyorum, çünkü herkes kendi düşüncesini açıklamalı."

Alkibiades'ten sonra konuşan sanırım Kritias'tı. "Prodikos ve Hippias, bana kalırsa Kallias büyük oranda Protagoras'tan yana," dedi. "Alkibiades'e gelince, [336e] hangi konuya el atarsa atsın [hırslı mizacıyla] onu her zaman münakaşaya çevirmekten hoşlanır.[97] Ama bizler Sokrates ya da Protagoras'ın tarafını tutmaktansa, her ikisinden de bu toplantıyı yarıda bırakmamalarını istemeliyiz."

---

96 Platon burada güzel (καλῶς, kalos) ve Kallias (Καλλίας, Kallias) kelimeleriyle Türkçeye çevrilemeyen bir kelime oyunu yapıyor.

97 φιλόνικος (philonikos), kavgacı olarak da çevrilebilir.

[337a] [Kritias] bunları söyledikten sonra Prodikos söz aldı.[98] "Doğru konuştuğunu sanıyorum Kritias," dedi. "Böylesi tartışmalarda hazır bulunanlar konuşmacıları taraf tutmadan dinlemeli, ama onlara eşit [değer] vermemeli. Çünkü bu ikisi aynı şey değildir. İki konuşmacıyı taraf tutmadan dinlemeli ama ikisine aynı değeri vermemeliyiz, daha bilge olana daha çok, daha az bilge olana da daha az [değer vermeliyiz.] Protagoras ve Sokrates, kendi adıma ikinizden de ödün vermenizi ve tartıştığınız konularda farklı düşünceler belirtecek olsanız bile [337b] kavga etmemenizi istiyorum. Çünkü dostlar tartıştıkları dostlarının fikirlerine iyi niyetle karşı çıkarken, aralarında ihtilaf olanlar ve düşmanlar birbirleriyle kavga ederler. Dinleyici olan bizler siz iki konuşmacıyı takdir edeceğiz, ama size övgüler düzmeyeceğiz. Bu şekilde sohbetimiz güzel gelişir. Çünkü takdir duygusu dinleyicilerin ruhlarında hilesizce oluşur, oysa övgüler çoğu zaman samimi duygularını ifade etmeyen, yalan söyleyen insanlar tarafından düzülür. [337c] Biz dinleyiciler de bu sayede haz almak[99] yerine memnuniyet duyarız. Çünkü insan bir şeyler öğrendiği zaman düşünceleri yoluyla bilgelikten pay alıp memnuniyet duyarken, bir şeyler yediği ya da bedeninde hoş duygular uyandıran şeylerle karşılaştığı zaman haz duyar."

Prodikos bunları söyledi ve dinleyicilerin çoğu söylediklerini onayladı. Prodikos'tan sonra bilge Hippias söz aldı:

"Beyler!" dedi. "Burada bulunan herkesin yasa gereği değil, doğa gereği [337d] akraba, dost ve hemşeri olduğuna inanıyorum. Çünkü doğa gereği benzer benzerin akrabası-

98 Prodikos eş anlamlı ve benzer anlamlı kelimelerle kelimelerin doğru kullanılışına büyük önem veriyordu. Sokrates de aynı şekilde kelimelerin anlamlarına önem verir ve Prodikos'un öğrencisi olduğunu söyler. Bkz. Platon *Protagoras* 341a, *Menon* 96d vb.

99 Sözlük karşılığı "şehvet" olan ἡδονή (hedone) kelimesi Yunancada cinsellik dışı hazzı da içerir. Türkçede bu anlamını yitirmiş olduğundan çeviride haz karşılığı kullanıldı.

dır, oysa insanların tiranı olan yasalar çoğu zaman doğayla uyuşmayan hükümler verir. Şeylerin doğasını bilen, Hellenlerin en bilgesi olan ve bu yüzden Hellas'ın bu bilgelik merkezinde, kentin en büyük ve en müreffeh evinde toplanan bizlerin, sahip olduğumuz saygınlığa uygun davranmamamız [337e] ve en bayağı insanlar gibi tartışmamız utanç verici. Dolayısıyla siz ikinize, Protagoras'a ve Sokrates'e, bizim hakemliğimiz altında ortak bir noktada uzlaşmanızı öneriyor ve rica ediyorum. Protagoras'ın hoşuna gitmediğine göre, [338a] sen [Sokrates] aşırı kısa diyaloglara dayanan katı kurallı tartışma biçiminde ısrar etme ve bize daha görkemli ve zarif görünsün diye sözlerini serbest bırakıp dizginlerini gevşetmesine izin ver. Protagoras da yelkenleri açarak kendini esen rüzgâra teslim etmesin, sözler denizinde açılarak karayı gözden kaybetmesin. En iyisi orta bir yol bulun. Öyle yapın ve beni dinleyerek konuşmalarınızın uzunluğunu denetleyecek [338b] bir hakem, denetmen ve başkan seçin."

Söylenenler orada bulunanların hoşuna gitti ve herkesin övgüsünü kazandı. Kallias gitmeme izin vermeyeceğini söyledi ve bir hakem seçmemizi istediler. Bunun üzerine, ben konuşmalar için bir hakem seçmemizin utanç verici olacağını söyledim. "Çünkü," dedim, "bu seçeceğimiz kişi ya bizden kötü olacak ki kötü [bir hatibin] kendinden iyileri denetlemesi doğru olmaz, ya da bizim eşdeğerimiz olacak ki o da bizim yapacaklarımızın aynısını yapacağına göre [338c] seçilmesine gerek yoktur. O zaman bizden daha iyi birini seçmelisiniz. Ben gerçekten Protagoras'tan daha bilge birini seçmenin imkânsız olduğunu düşünüyorum. Eğer daha bilge birini bulamadığınız halde öyle olduğunu iddia ederseniz, benim için hiç fark etmese de, bayağı biriymiş gibi başına denetmen atamanız Protagoras için kötü olur. Ama istediğiniz gibi, toplantıyı ve konuşmamızı sürdürebilmemiz için şunu yapabilirim: [338d] Protagoras yanıt vermek istemiyorsa soruları o sorsun, yanıtları ben vereyim. Bu şekilde ona sorulan

sorulara nasıl yanıt verilmesi gerektiğini düşündüğümü göstermeye çalışayım. Sormak istediği her soruya yanıtımı verdikten sonra, o da argümanlarını aynı şekilde savunacağına söz versin. Ama tam da sorduğum soruyu yanıtlamak istemezse, daha önce benden istediğiniz gibi, ben de sizinle birlikte toplantımızı mahvetmemesini ondan rica ederim. [338e] Bunu yapmak için de bir denetmen seçmemize gerek kalmaz, çünkü tartışmayı hepiniz birlikte denetleyeceksiniz."

Herkes öyle yapmanın uygun olacağını belirtti. Protagoras da istemediği halde, sorular sormayı ve yeteri kadar soru sorduktan sonra argümanlarını kısa cevaplarla savunmayı kabul etmek zorunda kaldı. Ve sorularına şöyle başladı:

"Sokrates bana göre bir erkeğin eğitiminin en önemli kısmı epik şiir konusunda güçlü olmasıdır. [339a] Bu da ozanların ne demek istediğini anlaması, hangi eserlerin doğru hangi eserlerin yanlış yazıldığını görebilmesi, eserleri ayırt edebilmesi ve sorulduğunda [onları] açıklayabilmesi anlamına gelir. Az önce tartıştığımız erdem hakkında soracağım soruyu şiire uyarlayacağım, [olağan bir sorudan] farkı sadece bu olacak. Simonides[100] bir yerde, Thesalyalı Kreon'un oğlu Skopas'a şöyle seslenir:

[339b] *Zordur gerçekten bir erkeğin iyi biri haline gelmesi*[101]

---

100 Kealı Simonides (MÖ 556 – MÖ 469) Apollon festivalleri için paian adı verilen şarkılar bestelerdi. Pers Savaşlarıyla ilgili yazdığı epigramlarla meşhurdu. Pindaros para karşılığında şiirler yazdığını kastederek ondan "kiralık Musa" diye bahseder. Haklarında şiirler yazdığı ailelerden biri de Skopaslardı.

101 Orijinaldeki γίγνομαι (gignomai) fiili Türkçeye "olmak" diye çevrilebilirse de "bir oluşum içinde olmak", "... haline gelmek" anlamlarını da içerir. İngilizceye "become" diye çevrilebilir. Şiirin birkaç satır sonra verilen kısmında kullanılan εἰμί (eimi) fiili de Türkçeye "olmak" diye çevrilebilir, ancak içinde "var olmak", "olmaya devam etmek" gibi bir durağanlık taşır. İngilizceye "be" diye çevrilebilir. Sokrates iki kelimenin arasındaki anlam farkının üzerinde duruyor.

ellerinin, ayaklarının ve aklının kare[102]

ve kusursuz yaratılması...

Bu şiiri[103] bilir misin, yoksa başından sonuna kadar sana okuyayım mı?"

"Gerek yok," dedim. "Bu şiiri bildiğim gibi üzerinde de epey çalışmıştım."

"Güzel!" dedi. "Peki, bu şiirin güzel ve doğru yazıldığını düşünüyor musun?"

"Çok güzel ve doğru yazılmış!"

"Ozan kendi kendisiyle çelişse bile şiir sence güzel yazılmış olur mu?"

"Güzel olmaz," dedim.

[339c] "Öyleyse [şiire] daha dikkatlice bak!"

"Ama sevgili dostum, onu daha önce etraflıca incelemiştim."

"O zaman, şiirin devamında bir yerde şöyle dediğini de biliyor olmalısın:

Bilge biri tarafından söylenmişse de

Pittakos'un[104] *'iyi bir insan olmak zordur'*

demesi de kulağıma iyi gelmiyor...

Hem bunu hem diğerini aynı kişinin söylediğini görüyor musun?"

"Görüyorum!" diye yanıt verdim.

---

102 Pythagoras'ın öğretisine göre "kare" geometrik şekli ahengi simgeliyordu.

103 Şarkı anlamına gelen ᾠσμα (asma) şölenlerde lir eşliğinde okunan bir şarkı türü olan σκόλιον ᾠσμα (skolion asma) anlamında kullanıldı. Şiiri okuyan elinde bir mersin dalı tutar ve dalı bir sonraki şarkıyı okuyacak olana devrederdi.

104 Mytileneli Pittakos (MÖ 640 – 548) Mytilene tiranı ve antikitenin yedi bilgesinden biriydi.

"İkisinin birbiriyle tutarlı olduğunu düşünüyor musun?"

"Bana öyle geliyor," dedim. Bir yandan da haklı olabileceğinden çekiniyordum. "Sana da öyle gelmiyor mu?"

[339d] "Bu iki şeyi birden söyleyen biri nasıl tutarlı olabilir? Önce iyi bir insan haline gelmek zordur diyor, ama şiir biraz ilerleyince bunu unutup kendisiyle aynı şeyi söyleyen, yani bir insanın iyi olması zordur diyen Pittakos'u eleştiriyor ve kendi söylediği şeyi o söyleyince kabul etmiyor. Ama kendisiyle aynı şeyi söyleyen birini eleştirdiği zaman kendisini de eleştirmiş oluyor. Dolayısıyla ya önceki, ya da sonraki [dizelerde] doğru konuşmuyor."

Bunları söyleyince [339e] dinleyicilerin çoğu onu gürültüyle [alkışladı][105] ve övdü. Bu söyledikleri ve orada bulunanların tezahüratıyla, önce iyi bir boksörden[106] yumruk yemiş gibi gözlerim kararmış ve başım dönmüştü. Daha sonra, doğrusunu söylemek gerekirse, ozanın neler dediğini düşünebilmek için zaman kazanmak üzere Prodikos'a dönerek ona şöyle dedim:

"Hey Prodikos, Simonides senin hemşerin. Adama yardım etsen iyi olur. [340a] Homeros'un dediği gibi, Akhilleus onu zorladığında[107] Skamandros *'Karşı duralım bu adamın gücüne canım kardeşim ikimiz birden...'*[108] diyerek na-

105 Orijinalde "παρέχειν θόρυβον" (parekhein thorybon, gürültü yapmak). Antik Yunanistan'da halk tiyatro temsillerinde ve mahkemelerde memnuniyet ya da memnuniyetsizliğini gürültü yaparak belirtirdi. Alkış da gürültü yapmanın bir yöntemiydi. Zamanla yargıçları ve tragedya seyircilerini etkilemek üzere, organize "alkışlayıcı" timler oluştu. Sonraki yüzyıllarda bunu para için yapanlar da vardı. Suetonius'un tanıklığına göre, İmparator Neron Napoli'de kendi şiirleri okunurken alkışlayan bir grup İskenderiyeliden çok etkilenmiş, 5.000 gençten oluşan bir alkışlayıcılar grubu oluşturmuştu.

106 Ellere deri şeritler sarılarak yapılan boks, πυγμαχία (pygmakhia), antik olimpiyat oyunlarının gözde sporuydu.

107 πολιορκῶ (poliorko, kuşatmak) ve ἐκπέρθω (ekpertho, fethetmek, yıkmak, yağmalamak). Çeviride zorlamak ve parçalamak kelimeleri tercih edildi.

108 Homeros *İlyada* XXI 309 – 310.

sıl Simoeis'i[109] yardıma çağırdıysa, ben de Protagoras [340b] Simonides'i parçalamadan seni yardıma çağırıyorum. Çünkü Simonides'i savunmak için senin sanatına ihtiyacımız var. İstemek ile arzulamayı[110] birbirinden ayırarak aynı şey olmadıklarını söyledin ve az önce ifade ettiğin çok sayıda güzel sonuca vardın. Şimdi de benimle aynı fikirde olup olmadığını söyle, çünkü bence Simonides çelişkiye düşmüyor. Prodikos öncelikle bu konudaki fikrini söyle: Sence *'iyi biri haline gelmek'* ile *'iyi olmak'* aynı şey mi?"

"Zeus adına, ikisi ayrı şeyler!" dedi Prodikos.

"Öyleyse Simonides ilk dizelerde bir erkeğin *'iyi biri haline gelmesi'* zordur derken kendi düşüncesini [340c] belirtmiyor muydu?"

"Doğru söylüyorsun!" dedi Prodikos.

"Pittakos'u da, Protagoras'ın sandığının aksine, kendisiyle aynı şeyi söylediği için değil farklı bir şey söylediği için eleştiriyor. Çünkü Pittakos, Simonides gibi bir insanın 'iyi biri haline gelmesinden' değil 'iyi olmasından' bahsediyordu. Ve Prodikos'un dediği gibi Protagoras, *'iyi biri haline gelmek'* ile 'iyi *olmak'* aynı şey değildir. *'...haline gelmek'* ile *'olmak'* aynı şey olmadığına göre de Simonides [340d] kendisiyle çelişkiye düşmüyor. Belki buradaki Prodikos'la birlikte başka birçoğu da Hesiodos'u izleyerek 'iyi olmak' zordur diyebilir.

Çünkü tanrılar erdemin önüne alın terini koymuşlardır. Ama biri

[erdemin] doruğuna ulaştığında, zor da olsa ona sahip olması kolaydır."[111]

---

109 Skamandros (bg. Karamenderes) ve Simoeis (bg. Dümrek Çayı) Ege Denizi'nin bir koyuna dökülen Troya'nın (Çanakkale, Hisarlık) iki nehriydi. Aynı zamanda her ikisi de Troya kentinin koruyucu tanrılarıydı.

110 βούλεσθαι (boulesthai) ve ἐπιθυμεῖν (epithymein).

111 Pasaj Hesiodos'un *İşler ve Günler* kitabının 291 – 292 dizelerinin biraz değiştirilmiş şeklidir. Platon aynı pasajı *Devlet*'te de kullanır, 363c-d.

Prodikos bunları duyunca beni övdü, ama Protagoras şöyle dedi: "Yaptığın düzeltme, düzeltmeye çalıştığın hatadan daha büyük bir hata içeriyor Sokrates."

"Göründüğü kadarıyla kötü bir şey yaptım Protagoras [340e] ve gülünç bir hekimim," dedim. "Çünkü tedavi etmeye çalıştığım hastalığı daha da kötüleştirdim."

"Evet, öyle!" dedi.

"Nasıl yani?" diye sordum.

"Ozan, insanların düşüncesine göre sahip olunması en güç şey olan erdeme sahip olmanın bu kadar kolay olduğunu söylüyorsa çok cahil biri olmalı."

"Zeus adına, Prodikos'un tartışmamızda hazır bulunması büyük bir şans," dedim. "Çünkü göründüğü kadarıyla Protagoras, Prodikos'un ilahi bilgeliği [341a] eskilere dayanıyor. Simonides'e, belki daha da eskilere uzanıyor. Sen başka birçok şeyi bildiğin halde, bunu benim bildiğim kadar bilmezsin sanırım, çünkü ben Prodikos'un öğrencisiyim.[112] Bana öyle geliyor ki, sen Simonides'in 'zor' kelimesiyle belki de senin kastettiğinden farklı şeyler kastettiğini anlamıyorsun. Her kullandığımda Prodikos'un beni düzelttiği 'korkunç' kelimesinde olduğu gibi. Seni ya da herhangi başka birini överken, 'Protagoras [341b] bilge ve korkunç bir insandır' dediğim zaman, 'iyi şeyler için korkunç kelimesini kullanmaya utanmıyor musun?' diye soruyor. Dediğine göre 'korkunç' kötü bir şeydir. Kimse 'korkunç zenginlik', 'korkunç barış' ya da 'korkunç sağlık'tan söz etmez, 'korkunç' kötü bir anlam taşıdığı için, 'korkunç hastalık', 'korkunç savaş' ve 'korkunç yoksulluk'tan söz eder. Belki de Kealılar ve Simonides 'zor' kelimesiyle 'kötü'yü ya da senin anlayamadığın başka bir şeyi kastediyorlardır. Öyleyse Prodikos'a soralım, çünkü

112 Sokrates başka Platonik diyaloglarda da Prodikos'un öğrencisi olduğunu söyler, ama bu beyanlarında belirli ölçüde abartı ve mizah vardır. Bkz. *Kratylos* 384b, *Kharmides* 163d ve *Menon* 96d.

[hemşerisi olduğundan] Simonides'in dili hakkında ona sormak daha doğru olur: Prodikos, Simonides 'zor' kelimesiyle [341c] neyi kastediyordu?"

"Kötüyü [kastediyordu]," dedi.

"Demek ki Prodikos, [Simonides] Pittakos'un 'iyi olmak kötüdür' dediğini duyar gibi olduğu için 'iyi olmak zordur' demesini eleştiriyor."

"Ama Simonides'in söylediklerinin başka ne anlamı olabilir ki sence Sokrates? Pittakos'u suçlarken, onun Lesboslu olduğu ve barbar bir dille yetiştiği için[113] isimlerin doğru karşılıklarını bilmediğini kastediyor olmasın sakın?"

"Prodikos'u duydun mu Protagoras?" dedim. [341d] "Buna karşı diyeceğin bir şey var mı?"

"Durum öyle olmaktan çok uzak Prodikos," diye yanıt verdi Protagoras. "Simonides'in 'zor' kelimesiyle 'kötü'yü değil herkesin anladığını kastettiğini iyi biliyorum. Yani kolay gerçekleşmeyen, büyük zahmetler sonucu gerçekleşen şeyi kastediyordu."

"Ben de Simonides'in aynı şeyi kastettiğini sanıyorum Protagoras," dedim. "Prodikos da bunu biliyor, ama seninle şakalaşıyor ve kendi düşüncelerini savunup savunamayacağını sınamak istiyor. Çünkü aşağıdaki dize [341e] Simonides'in 'zor' kelimesiyle 'kötü'yü kastetmediğini açıkça kanıtlıyor: *'bu ödüle[114] sadece tanrı sahip olabilir.'* Yani, bir insanın iyi olmasının kötü olduğunu belirtmediği gibi bu ödüle sadece bir tanrının sahip olabileceğini söylüyor ve ödülü sadece

113 Aiolyalılar MÖ 10. yüzyıldan itibaren Lesbos (Midilli) Adasına yerleşmişti, ama ada yerlilerinin konuştuğu dil bir süre kullanılmaya devam etmişti. Burada barbar dille kastedilen Yunancanın Aiolya lehçesiyse Prodikos Lesboslulara haksızlık ediyor. Antikitenin en büyük şairlerinden Sappho ve Alkaios da bu lehçeyi kullanıyorlardı.

114 Orijinaldeki γέρας (geras) kelimesi ödül anlamına geldiği gibi, krallara ya da soylulara tanınan ayrıcalık ya da hak ve kurban törenlerinde din adamlarına verilen armağan anlamlarına da geliyordu.

ona sunuyor. Aksi takdirde, Prodikos bize Simonides'in şehvete düşkün ve Kealı olmayı hak etmeyen[115] biri olduğunu söylerdi. Ama şiir sanatı hakkındaki deneyimimi sınamak istersen, [342a] Simonides'in bu şiirle neler söylemek istediğini düşündüğümü sana anlatmaya hazırım. Ya da istersen senin söyleyeceklerini dinlerim."

Protagoras bunları duyduktan sonra: "Nasıl istersen Sokrates,"[116] dedi. Ardından Prodikos ve Hippias da ısrarla benim konuşmamı istediler, diğerleri de öyle.

"Öyleyse size bu şiir hakkında düşündüklerimi açıklamaya çalışayım," dedim. "Hellenler arasında felsefe önce Girit ve Sparta'da ortaya çıkıp yaygınlaştı[117] ve yeryüzünde [342b] en çok sofist oralarda bulunur. Ama onlar bilgelik konusunda bütün diğer Hellenlerden üstün oldukları belli olmasın diye, Protagoras'ın adlarını andığı sofistler gibi bunu inkâr ederek cahilmiş gibi davranırlar. Onları üstün kılanın savaşma yetilerinin ve cesaretlerinin olduğunu düşünmemizi sağlarlar, çünkü üstünlüklerinin gerçek nedeni öğrenilirse başkalarının da ona, yani bilgeliğe yöneleceğini düşünürler. Gerçekleri bu şekilde gizleyerek diğer kentlerde Spartalılara özenenleri[118] kandırdılar. Onlar da, Spartalıları diğer Hellenlerden üstün kılanın bu özelliklerinin olduğunu düşünerek, [Spartalıları] taklit etmek için kulaklarını parçalıyor, [342c] [ayaklarını] deri şeritlerle sarıyor,[119] beden eğitimine ağırlık veriyor ve kısa elbi-

115 Siklad adalarından biri olan Kea'nın (Cia Adası) halkı çok erdemli oluşuyla tanınıyordu. Bkz. Platon *Yasalar* 1, (638b).

116 Protagoras'ın yanıtında bir belirsizlik var. Kendisine sunulan iki seçenekten hangisini yeğlediğini açıkça belirtmiyor. Ama uzun konuşmaya meyilli olması ve daha önce Sokrates'in bundan rahatsız olduğunu söylemesi, açıklamaları kendisinin yapmayı tercih etmiş olacağını düşündürüyor.

117 Sokrates felsefenin tarihine ilişkin bu saptamayı yaparken, sofistliğin tarihine ilişkin söyledikleri için (316d) Protagoras'a takılıyor.

118 Sparta'ya özenen Atinalılar, ahlaki yozlaşmadan demokrasiyi sorumlu tutarak oligarşiyi tercih eden muhafazakârlardı.

119 Boks benzeri bir dövüş sporu olan πυγμαχία (pygmakhia) yapmak için ellere deri şeritler sarılırdı.

seler[120] giyiyorlar. Ama Spartalılar içlerindeki sofistlerle gizlice görüşmekten sıkılıp onlarla özgürce bir araya gelmek istediklerinde, kendilerine özenenleri ve ülkelerinde bulunan diğer yabancıları kovarlar ve yabancıların haberi olmayacak şekilde sofistleriyle bir araya gelirler. Bundan başka, Giritliler gibi, ülkelerinde öğrendiklerini unutmasınlar diye [342d] gençlerin diğer kentlere gitmesine izin vermezler. Ayrıca bu kentlerde sadece erkekler değil kadınlar da eğitimleriyle kıvanç duyarlar.

Söylediklerimin doğru olduğunu, Spartalıların felsefe ve retorik alanında çok iyi eğitim aldıklarını şuradan da anlayabilirsiniz. Sıradan bir Spartalıyla sohbet ettiğiniz zaman birçok açıdan boş biri olduğu kanaatine varırsınız. Ama bu Spartalı sohbetin beklenmedik bir anında, [342e] usta bir ciritçi gibi ortaya dikkate değer kısa ve özlü öyle bir laf atar ki karşısındaki kişi küçük bir çocuk gibi kalakalır. Eskilerden ve çağdaşlarımızdan çoğu böyle sözleri sadece iyi eğitimli insanların söyleyebildiğini görerek, Spartalılara öykünmek için beden eğitimiyle uğraşmak değil [343a] felsefe yapmak gerektiğini belirtmişlerdir. Milletli Thales, Mytileneli Pittakos, Prieneli Bias, bizim Solon, Lindoslu Kleobulos ile Kheneli Myson bunlardandır ve yedincilerinin Spartalı Kheilon olduğu söylenir.[121] Bunların tümü Sparta eğitiminin hayranı, âşığı ve öğrencisiydi. Bilgeliklerinin bu esaslara dayandığının kanıtı da kendilerine atfedilen akılda kalıcı kısa özdeyişlerdir. Bu bilgeler [343b] Delphoi Tapınağında bir araya geldiklerinde, bilgeliklerinin ilk meyvelerini sunarcasına[122] herkesin tekrar tekrar kullandığı *'Kendini tanı'* ve *'Aşırıdan kaçın'*[123] özdeyişlerini tapınağın duvarlarına kazımışlardı.

---

120 ἀναβολή (anabole) omza atılan pelerine benzer bir giysi.

121 Antikitenin yedi bilgesi farklı kaynaklara göre farklıdır. Platon, elimize ulaşan en eski tarihli kaynak olan bu listede, Korinthoslu Periandros yerine Kheneli Myson'un adını anıyor.

122 Çiftçiler mevsimin ilk hasadını tanrılara sunardı.

123 "γνῶθι σαὐτόν" (gnothi sauton) Atinalı Solon'a, "μηδέν ἄγαν" (meden agan) da Spartalı Kheilon'a atfedilir.

Bunları neden mi söylüyorum? Eskiden insanların böyle, Spartalılar gibi kısa ve özlü cümlelerle[124] felsefe yaptığını göstermek için söylüyorum. Pittakos'un 'iyi olmak güçtür' özdeyişi bu şekilde kulaktan kulağa yayılmış ve bilgeler tarafından takdirle karşılanmıştı. Bilgeliğiyle nam salmak hırsına kapılan [343c] Simonides de bu özdeyişi ünlü bir sporcuyu alt edercesine geçersiz kılarsa, üstünlüğünü göstererek çağdaşları arasında ün kazanacağını düşündü. Söz konusu şiiri bu özdeyiş yüzünden ve onu çürütmek için yazdığını sanıyorum.

Söylediklerimin doğru olup olmadığını görmek için gelin şiiri hep birlikte inceleyelim. Şiirin başında 'iyi olmak zordur' derken hemen ardından 'ama öte yandan' diye devam etmesi [343d] mantık dışıymış gibi görünebilir. Simonides'in bu eklentiyi kullanması Pittakos'un sözlerini eleştirmek istemesinden başka bir mantıklı nedenle açıklanabilir mi? Yani Pittakos 'iyi bir insan olmak zordur' dediğinde Simonides ona karşı çıkar ve 'Hayır öyle değil, ama öte yandan iyi bir insan haline gelmek Pittakos, zordur gerçekten!' der. Gerçekten kelimesini de iyi kelimesini nitelemek için, [343e] yani bazıları 'gerçekten iyi' bazıları da iyi ama 'gerçekten iyi değil' anlamında kullanmıyor. Çünkü öyle bir şey aptalca olurdu ve Simonides'e yakışmazdı. Burada gerçekten kelimesinin cümlenin doğal dizilişine uymayacak şekilde kullanıldığını[125] ve [Simonides'in] Pittakos'un sözlerini bu şekilde anladığını varsaymalı, Pittakos konuşuyor ve Simonides ona yanıt veriyormuş gibi düşünmeliyiz. [344a] Birincisi: 'Hey insanlar! İyi olmak zordur' der, diğeri de yanıt verir: 'Pittakos, doğru konuşmuyorsun, iyi adam olmak zor değildir. Ama öte yandan [bir insanın] iyi adam haline gelmesi, ellerinin, ayaklarının

124 Günümüzde de kullanılan ve Spartalı Kheilon'a atfedilen bir özdeyişe göre: "τὸ λακωνίζειν ἐστιν φιλοσοφεῖν" (to lakonizein estin philosophein), "[Spartalılar gibi] kısa ve özlü konuşmak felsefe yapmaktır." Batı dillerinde "kısa ve özlü" anlamına gelen "lakonik" kelimesi, "Spartalılara özgü" anlamına gelen Λακωνικός (Lakonikos)'tan türetilmiştir.

125 Platon cümlenin diziliş kurallarının dışına çıkmasını tek bir kelimeyle betimler, ὑπερβατόν (hyperbaton).

ve aklının kare[126] ve kusursuz olması gerçekten de güçtür.' Bu durumda, 'ama öte yandan'ın araya, "gerçekten'in ise sona konması doğru görünüyor. Şiirin devamı da bu anlamı pekiştiriyor. Şiirin mükemmelliğini kanıtlamak için her parçası hakkında söylenecek çok şey var, [344b] çünkü zarifçe ve özenle yazılmış. Ama bu ayrıntılara değinirsek incelememiz uzun sürer. Bunun yerine şiirin ana hatlarını ve amacını inceleyelim, yani şiirin her şeyden çok başından sonuna kadar Pittakos'un özdeyişini çürütmeyi amaçladığını gösterelim.

Bu söylediklerimizden birkaç dize sonra, [Simonides] sözlerinin düzyazıya aktarılmış haliyle şöyle der: İyi bir insan haline gelmek zordur gerçekten ve kısa bir süre için bunu gerçekleştirmek mümkündür. Ama iyi bir insan haline geldikten sonra hep böyle kalınması ve senin dediğin gibi Pittakos, [344c] iyi bir insan olunması imkânsızdır ve insanlara özgü bir şey değildir. Bu ayrıcalığa sadece tanrı sahip olabilir.

İnsanın kötü olmaması mümkün değildir
başa çıkılamaz bir felaketle karşılaştığı zaman.

Bir geminin başında olup da felakete yenik düşen kimdir? Gemicilikle tamamen ilgisiz biri olamaz çünkü öyle biri zaten baştan başarısızlığa uğrar. Aynı şekilde, yerde yatan birini yere düşüremeyiz. Ayakta duran birini yere düşürmek mümkünse de zaten yerde yatanı yere düşürmek mümkün değildir. Birtakım becerilere sahip olan biri [344d] başa çıkılamaz felaketlerle karşılaştığında çaresiz kalabilir, ama hiçbir beceriye sahip olmayan biri bundan etkilenmez. Korkunç fırtınalar bir kaptanı, kötü hava şartları da bir çiftçiyi çaresiz bırakabilir ve aynı şey bir hekim için de geçerlidir. Çünkü iyi birinin kötü hale gelmesi mümkündür ve başka bir şairin dediği gibi:

İyi biri bazen kötü bazen de iyi olabilir.[127]

---

126 Bkz. 339b'deki dipnot.

127 Alıntının kaynağı bilinmiyor.

[344e] Oysa kötüler kötü biri haline gelemezler, onlar zaten her zaman öyledirler. Birtakım becerilere sahip, bilge ve ahlaklı birinin başa çıkılamaz felaketlerle karşılaştığında kötü olmaması mümkün değildir. Ama sen Pittakos, senin dediğine göre 'iyi olmak zordur,' diyorsun. Oysa 'iyi biri haline gelmek' zor da olsa mümkünken, [sürekli] iyi biri olmak mümkün değildir.

İyi şeyler yapan her insan iyi
kötü şeyler yapan da kötüdür.[128]

[345a] İrfan[129] söz konusu olduğunda iyi şeyler nedir ve bir insanın irfan sahibi olmasını neler sağlar? Bunu sağlayan öğrenme eylemidir besbelli. Peki iyi bir hekimi oluşturan iyi eylem hangisidir? Hastalarını tedavi etmeyi öğrenmesidir kuşkusuz. Ama [bu işi] kötü yaparsa kötüdür. Dolayısıyla kim kötü hekim olur? Bir insan öncelikle hekim, hatta iyi bir hekim olmalıdır, çünkü ancak bu durumda kötü bir hekim haline gelebilir. Hekimlikten bihaber olan bizler başarısızlığımız durumunda ne kötü bir hekim, ne kötü bir yapı ustası, [345b] ne de bu türden başka kötü bir şey oluruz. Başarısızlığı yüzünden hekim olamayan biri, belli ki kötü hekim de olamaz. Aynı şekilde iyi bir insan da yılların geçmesiyle, yorgunlukla, hastalıkla ya da karşısına başka kötü şeylerin çıkmasıyla kötü biri haline gelebilir, çünkü tek kötü eylem şudur: bilgiden yoksun kalmak. Ama zaten kötü olan bir insanın kötü biri haline gelmesi mümkün değildir, o her zaman öyledir. Kötü biri haline gelebilmesi için daha önce iyi biri haline gelmiş olması gerekir. Dolayısıyla şiirin bu kısmı da aynı sonuca varır. [345c] Bir insanın iyi olması, her zaman iyi biri olarak kalması mümkün değildir. Ama iyi bir insan haline gelmesi ve aynı kişinin daha sonra kötü bir insan haline gelmesi mümkündür.

---

128 Simonides Fr. 37.1.17

129 Sözlük anlamı "harfler" olan orijinaldeki γράμματα (grammata) kelimesi Yunancada "irfan" "eğitim" ve "kültür" anlamlarına da gelir.

En uzun süre için en iyi olanlar tanrıların sevdikleridir.[130]

Bütün bunlar Pittakos'a karşı söylenmiştir ve şiirin devamında bu daha da açık oluyor. Çünkü şöyle diyor:

O halde, bu uçsuz bucaksız toprakların meyvelerini yiyenlerin arasında kusursuz bir insan bulacağım diye hiçbir zaman imkânsız olanı arzulamayacak, hayatımın zarını erişilmez ve boş umutlar için atmayacağım. Böyle birini bulursam eğer [345d] *size haber veririm.*[131]

Bunu diyor ve şiirin başından sonuna kadar şiddetle Pittakos'un özdeyişine saldırıyor.

Hiçbir kötülük etmeyen herkesi
isteyerek sever ve överim.[132]
Çünkü tanrılar bile zorunluluğa karşı koyamaz.[133]

Bu dizeler de aynı amaca hizmet ediyor. Çünkü Simonides isteyerek kötülük eden birileri varmışçasına,[134] isteyerek kötülük etmeyen insanları övdüğünü söyleyecek kadar cahil değildir. en hiçbir bilgenin insanların isteyerek hataya düşeceğine, isteyerek çirkin ve kötü şeyler yapacağına inanmadığından hemen hemen eminim. [345e] Aksine çirkin ve kötü şeyler yapanlar bunları istemeden yaptığını çok iyi bilir. Simonides de aslında isteyerek kötülük etmeyenleri övdüğünü söylemiyor, isteyerek terimini kendisi için kullanıyor. Çünkü iyi ve soylu bir insanın çoğu zaman birilerini sevmek [346a] ve övmek üzere kendini zorladığını düşünüyor. Örneğin bir insanın sevimsiz

130 Simonides Fr. 37.1.19

131 Simonides Fr. 37.1.22

132 Yunancanın dilbilgisi kurallarına göre "isteyerek" fiili burada kullanıldığı zaman cümlenin ikinci kısmına bağlanır. Ancak "isteyerek"in sonunda bir zaman boşluğu bırakılırsa, fiil cümlenin ilk kısmına bağlanmış olur. Türkçede böyle bir şey yapılamaz.

133 Simonides Fr. 37.1.27

134 Sokrates burada temel öğretisi olan, "hiç kimsenin bilinçli olarak kötülük etmediği" düşüncesini savunuyor. Bkz. *Gorgias* 509e.

bir babası, anası, vatanı ya da buna benzer bir şeyi olabilir. Kötü ruhlu insanlar başlarına böyle bir şey geldiğinde, anne babalarının ve ülkelerinin kusurlarını görmekten adeta keyif alırlar, öyle ki onları ihmal ettikleri için suçlanmasınlar ve kınanmasınlar diye bu kusurları uluorta dile getiriler. Hatta bu şekilde şikâyetlerini abartırlar ve kaçınılmaz ihtilaflara kendi istekleriyle yenilerini eklerler. [346b] Oysa iyi insanlar kendilerini [yakınlarının] kusurlarını örtmeye ve onları övmeye zorlarlar. Hatta anne babaları ve vatanları tarafından haksızlığa uğradıkları için kızdıklarında bile kendilerini avuturlar ve onlarla barışırlar, kendilerini zorlayarak onları sevmeye ve övmeye çalışırlar. Çoğu zaman Simonides'in bir tiranı ya da bu türden başka birini de istediği için değil, buna mecbur kaldığı için [346c] övdüğünü ve yücelttiğini sanıyorum.[135] Bu yüzden Pittakos'a, *'Suçlamalar yapmayı sevdiğim için suçlamıyorum seni Pittakos,'* der. Çünkü:

Bir insanın kötü ve çok beceriksiz[136] *olmaması*
yeterlidir benim için, eğer adaletin
kente yararlı olduğunu bilen aklı başında biriyse.
Suçlamalardan hoşlanmadığım için
onun hakkında kötü konuşmam
aptallar soyu sonsuzdur çünkü.[137]

Öyle ki suçlamalar yapmaktan hoşlanan biri onları doya doya suçlayabilir.

Çirkinliğin bulaşmadığı her şey güzeldir.

[346d] Bunu, içine siyah renk karışmayan her şey beyazdır anlamında söylemiyor, çünkü böyle bir şey birçok açıdan

135 Sokrates burada Simonides'i menfaat sağlamak üzere güçlü kişilere methiyeler düzmekle suçluyor. Gerçekten de Simonides saraylarında konuk edildiği Skopas, Hipparkhos ve Hieron için methiyeler yazmıştı.

136 ἀπάλαμνος (apalamnos). Sözlükteki karşılığı "avuçsuz" olan bu kelime beceriksiz, dikkatsiz, kaba anlamlarına gelir.

137 Simonides Fr. 37.1.33

gülünç olurdu. İkisi arasındakileri kabul ettiğini, kınamadığını belirtmek istiyor. '*Bu uçsuz bucaksız toprakların meyvelerini yiyenlerin arasında kusursuz bir insan aramıyorum. Böyle birini bulursam size haber veririm,*' diyor. Bu yüzden, [mükemmel olduğu için] kimseyi övmeyeceğini söylüyor.[138] '*Ortada bulunan ve kimseye kötülük etmeyen biri benim için yeterlidir,* [346e] *çünkü ben herkesi isteyerek sever ve överim.*' –Bu dizelerle Pittakos'a seslendiği için Mytilenelilerin lehçesini kullanıyor[139]– '*hiçbir kötülük etmeyen herkesi* (buraya virgül koymalı,[140] isteyerek kelimesini kendi eylemine bağlamalıydı) *isteyerek sever ve överim.*' Dolayısıyla, istemeden sevdiğim ve övdüğüm birileri de vardır. Söylediklerin bir dereceye kadar mantıklı [347a] ve doğru olsaydı seni hiç kınamazdım Pittakos. Ama önemli şeylerde yalan konuştuğun halde, doğru konuştuğun izlenimini vermeye çalıştığın için seni kınıyorum. İşte Prodikos ve Protagoras, şiiri yazarken Simonides kanımca bunları düşünüyordu."

Bunun üzerine Hippias şöyle dedi: "Bence şiiri çok güzel tahlil ettin Sokrates. Ama dinlemek isterseniz, [347b] aynı şiir için benim de güzel bir tahlilim var."

Alkibiades şöyle dedi: "Elbette Hippias, ama bunu başka bir sefere bırakalım. Şimdi Protagoras ile Sokrates'in anlaştığı gibi yapsak daha iyi olur. Yani Protagoras hâlâ soru sormak isterse Sokrates yanıt versin ya da yanıtlamayı kabul ederse Sokrates ona soru sorsun."

---

138 "*Kusursuz birini arayacak olsaydım, öyle birini bulamayacağım için kimseyi övmeyeceğim,*" demek istiyor.

139 Orijinal metinde virgülün yeri değiştirilerek yapılan bu kelime oyunu çeviride verilemiyor.

140 Antik Yunancada virgül yoktu, küçük harfli yazıyla birlikte Bizans döneminde kullanılmaya başladı. Antikitede virgül gerektiren yerlerde kısa bir zaman aralığı bırakılırdı. Cümlenin daha iyi anlaşılması için çeviride "virgül" kelimesi kullanıldı.

Ben de şöyle dedim: "Seçimi Protagoras'a bırakıyorum, nasıl hoşuna giderse öyle yapalım. Ama kabul ederse şiirleri ve destanları [347c] bir kenara bırakalım. Sana ilk başta sorduğum sorulara gelince Protagoras, onları seninle birlikte inceleyerek ortak bir sonuca varabilirsek çok sevinirim. Aslında kanımca şiir hakkında sohbet etmek bayağı ve sıradan insanların içkili şölenlerini andırıyor.[141] Bu tür insanlar eğitimsiz olduklarından kendi sesleri ve sözleriyle bir arada olmayı başaramazlar. Aulos çalan kızlara büyük paralar ödeyerek [347d] aulosun yabancı sesini pahalıya satın alırlar ve ancak bu şekilde bir araya gelebilirler. Şölene katılanlar eğitimli, soylu ve iyiyse[142] ne dansözler, ne aulos çalan kızlar ne de kithara[143] çalan kızlar görürsün. Onlar bu çocuksu saçmalıklara gerek duymadan kendi sesleriyle bir araya gelebilirler ve çok miktarda şarap içseler bile birbirlerine saygısızlık etmeden sırayla konuşup verilen yanıtları dinlerler. [347e] Sahip olduğumuzu iddia ettiğimiz yeteneklere sahip insanların toplandığı bizimki gibi şölenlerde de, yabancı seslere ve ne demek istedikleri kendilerine sorulamayacak şairlere hiç gerek yoktur. Bayağı insanlar şölenlerinde, doğruluğunu sınayamadıkları bir konu hakkında konuştuklarından, kimileri tezlerini güçlendirmek için şairin bir şey dediğini, kimileri de başka bir şey dediğini savunarak tartışırlar. Ama eğitimli insanlar şölenlerinde bu türden tartışmaları bir kenara iterler ve sahip oldukları olanaklardan yararlanarak [348a] bizzat sohbete katılırlar, karşılıklı soru cevaplarla birbirlerini sınarlar. Sanırım biz ikimiz de onlar gibi yapmalıyız. Şairleri bir kenara bırakıp sohbetimizi aramızdaki konuşmalarla sınırlamalı, gerçe-

141 Sokrates böyle diyerek daha önceki sohbeti pek ciddiye almadığını, söylediklerine mizahi unsurlar katmış olduğunu belirtiyor.

142 Orijinaldeki καλός κἀγαθός (kalos kagathos) hem beden hem de ruh bakımından güzel, eksiksiz, kusursuz, yetkin ve soylu anlamlarına gelir.

143 Antik Yunanistan'ın en yaygın telli çalgı aletiydi. Üçgen şeklindeydi ve lire benziyordu, ancak daha küçüktü. İlk başlarda dört olan tel sayısı daha sonra yediye çıkarılmıştı.

ğe ulaşmak için kendimizi sınamalıyız. Soru sormaya devam etmek istersen sorularını yanıtlamaya hazırım. Ama istersen ben sorayım, sen yanıt ver de yarım kalan tartışmamızı bir sonuca bağlayalım."

[348b] Ben bunları ve buna benzer şeyleri söylerken Protagoras iki teklifimden hangisini kabul edeceğine dair bir işaret vermedi. Bunun üzerine Alkibiades Kallias'a bakarak şöyle dedi: "Kallias, Protagoras tartışmayı kabul edip etmediğini açıklığa kavuşturmamakla doğru mu yapıyor sence? Bana kalırsa bu yaptığı doğru değil! Ya tartışmaya başlasın ya da tartışmak istemediğini açıkça söylesin de niyetini öğrenelim. Bu durumda da Sokrates başka biriyle tartışır ya da arzu eden başka iki kişi aralarında tartışırlar."

[348c] Protagoras anladığım kadarıyla Alkibiades'in söylediklerinden ve Kallias ile orada bulunan hemen herkesin ricalarından utanarak gönülsüzce tartışmaya katılmayı kabul etti ve yanıtlayacağına söz vererek kendisine sorular sormamı istedi.

Ben de ona şöyle dedim: "Protagoras, seninle tartışmak istememin nedeninin beni de her zaman şaşırtan şeyleri inceleme isteğimden başka bir şey olduğunu sanma. Çünkü Homeros'un dediğinin çok doğru olduğuna inanıyorum.

[348d] *Biri görmezse biri görür en gerekli şeyi*[144]

Çünkü bu şekilde hepimiz her eylem, söz ve düşünceye daha yaratıcı bir şekilde yaklaşırız. Ama bir insan *'tek başına bakarsa'*[145] hemen yollara dökülür, gözlemini anlatmak ve teyit ettirmek için birilerini arar ve bulana kadar aramaya devam eder. Bu yüzden ben de başka herkesten çok seninle tartışmaktan keyif alıyorum. Çünkü senin eğitimli bir

144 Homeros *İlyada* X.224. Azra Erhat – A. Kadir çevirisi verilen bu dizenin aslına daha sadık bir çevirisi şöyle olabilir: *"İkisi birlikte ilerlerken biri diğerinden önce görür."*

145 Homeros *İlyada* X.226.

insanın inceleyebileceği konuları ve özellikle erdemi [348e] en iyi şekilde inceleyeceğine inanıyorum. Senden başka kime başvurabilirim? Sen kendileri iyi ve soylu oldukları halde bunu başkalarına aktaramayanlardan farklı olarak iyi ve soylu biri olmakla yetinmiyorsun, başkalarını da iyi ve soylu yapabiliyorsun. Kendine o kadar çok güveniyorsun ki [349a] başkaları ustası oldukları bu sanatı herkesten gizlerken sen bütün Yunanistan'a sofist olduğunu ilan ediyorsun. Kültürün ve erdemin öğretmeni olduğunu iddia ederek bunun karşılığında ücret almayı hak ettiğini ilk söyleyen sensin. Dolayısıyla bu konuları incelemek, sana sorular sormak ve seninle fikir alışverişinde bulunmak için nasıl yardımını rica etmem? Etmemem mümkün değil.

Şimdi sohbetimizin başında konuştuğumuz konularla ilgili söylediklerini bana hatırlatmanı istiyorum, diğerlerini de birlikte incelemeye devam ederiz. [349b] Sanırım soru şuydu:[146] Bilgelik, sağduyu, yiğitlik, adalet ve kutsal olana saygı tek bir şeyin beş farklı adı mı yoksa her biri kendine ait ve diğerinden farklı bir gücü[147] olan farklı şeyler mi? Sen bunların aynı şeyin farklı adları olmadığını, her birinin farklı bir şeye karşılık geldiğini, [349c] her birinin erdemin birer parçası olduğunu, [bu parçaların] altın külçesini oluşturan parçalar gibi birbirlerine ve oluşturdukları bütüne benzemediklerini, her birinin özgün bir gücü olduğunu söylemiştin. Bunlar hakkında aynı şeyleri mi düşünüyorsun? Geçen süre içinde fikrin değiştiyse söyle bize, düşüncelerini değiştirdin diye seni suçlamayacağım. [349d] Daha önce beni sınamak için farklı konuştuysan da hiç şaşırmayacağım."

---

146 Bkz 329c vd.

147 Çağdaş Yunancada kuvvet anlamına gelen δύναμις (dynamis) burada şu anlama geliyor: Değişmeye neden olma, bir değişmeyi başlatan güç, kuvvet ya da enerji; bir şeyin belli bir değişime yol açma, olduğundan başka bir şey olma potansiyeli; bir şeyin faaliyetini başka bir şeye aktarma kudreti.

"Sokrates," dedi, "sana onların tümünün erdemin parçaları olduğunu söylüyorum. Dördü birbirine çok benzer, ama yiğitlik diğerlerinden bayağı farklıdır. Söylediklerimin doğru olduğunu anlaman için sana şu örneği verebilirim: Son derece yiğit oldukları halde adil olmayan, kutsal olana saygı duymayan, sağduyusuz ve cahil bir sürü insan görebilirsin."

"Dur biraz," diye araya girdim. "Söylediklerin [daha etraflıca] incelenmeyi hak ediyor. [349c] Yiğitlik derken cesareti mi yoksa başka bir şeyi mi kastediyorsun?"[148]

"Buna cüret de diyebiliriz," dedi. "Böyleleri çoğu insanın atılmaya korktuğu şeylere atılmaktan çekinmezler."

"Peki öyleyse! Sen şimdi erdemin iyi bir şey olduğunu ve iyi bir şey olduğu için onu öğretmeye talip olduğunu mu söylüyorsun?"

"Hem de çok iyi bir şey olduğunu söylüyorum, aklımı yitirmediysem!"

"O zaman erdemin bir kısmı iyi, bir kısmı kötü mü, yoksa tümüyle iyi mi?"

"Bir bütün olarak olabildiğince iyidir."

[350a] "Kuyulara kimler cesurca dalar biliyor musun?"

"Bilirim tabii, dalgıçlar!"

"[Dalmayı] bildikleri için mi, yoksa başka bir nedenle mi buna cesaret ederler?"

"[Dalmayı] bildikleri için!"

"Peki at sırtında kimler cesurca savaşır? Süvariler mi yoksa ata binmekten anlamayanlar mı?"

"Süvariler elbette."

---

148 ἀνδρας (andras, erkek) kelimesinden türetilen ἀνδρεία (andreia), "cesaret, yiğitlik, kahramanlık" anlamlarına, θάρρος (tharros) ise "cesaret, yürekli-lik, cüret" anlamlarına gelir. Bu cümlede karşılaştırılan iki kavram cesaret – cüret olarak da çevrilebilirdi.

"Hafif kalkanlarla[149] kimler [cesurca] savaşır? Bu konuda deneyimli olanlar mı, yoksa deneyimi olmayanlar mı?"

"[Hafif kalkan kullanmada] deneyimli olanlar! Ve eğer istediğin buysa, [herhangi bir şeyi] bilenler bilmeyenlerden, bilenler de öğrendikten sonra öğrenmeden önceki hallerinden [350b] daha cesurdurlar diyebilirim."

"Bütün bunlardan hiçbirini bilmedikleri halde bu konularla ilgili cesurca davranan birilerini gördün mü hiç?"

"Elbette gördüm, hem de gereğinden fazla cesur olanlarını!"

"Sence bu cesurlar da mı yiğittir?"

"Öyle dersek yiğitlik kötü bir şey olurdu, çünkü bunlarınki yiğitlik değil delilik!"

"O zaman yiğit derken neyi kastediyorsun? Cesurlar yiğittir dememiş miydin?"

"Şimdi de aynısını söylüyorum."

[350c] "[Senin dediğine göre] bu cesur insanlar yiğit değil delidir. Ama daha önce en bilge olanlar en cesurlardır demiştik. En cesur olduklarına göre en yiğit olmaları da gerekmez mi? Bu akıl yürütmeye göre, bilgelik yiğitliktir sonucu çıkmıyor mu?"

"Sokrates, neler dediğimi ve sana ne yanıtlar verdiğimi iyi hatırlamıyorsun," dedi. "Yiğitlerin cesur olup olmadığını sorduğunda bunu kabul ettim. Ama sen bana cesurların yiğit olup olmadığını sormadın. Bana bu şekilde sorsaydın

149 Yarım ay şeklinde hafif bir kalkan olan (πέλτη, pelte) taşıyan askerlerden (πελταστής, peltastes) oluşan birlikler ağır piyadelerin arkasında konumlandırılır, hızlı hareket ettikleri için şaşırtma amaçlı ani saldırılarda kullanılırlardı. Genellikle Trakyalı paralı askerlerden oluşan bu birliklerin bireyleri bir kargı ve bir ya da iki bıçak taşırdı. Atina ordusunda ilk kez MÖ 392'de İphikrates tarafından kullanıldılar. Makedonların askeri dizilişi phalanksa karşı etkisiz kaldıkları için zamanla önemlerini yitirdiler.

[yiğitlerin] tümünün cesur olmadığını söylerdim. [350d] Söylediğimin doğru olmadığını hiçbir şekilde göstermedin. Ardından [bir konuyu] bilenlerin bilmeyenlerden, [bilenlerin de] o konuyu öğrendikten sonra öğrenmeden önceki hallerinden daha cesur olduklarını gösterdin ve buna dayandırarak yiğitlikle bilgeliğin aynı şey olduğu sonucuna vardın. Bu şekilde akıl yürüterek [fiziksel] kuvvetin bilgelik olduğu sonucuna da varabilirsin. Çünkü bu yöntemi uygulayarak bana kuvvetlilerin güçlü[150] olup olmadığını sorarsın, [350e] ben de evet derim. Ardından güreşmesini bilenlerin bilmeyenlerden ve [güreşmesini bilenlerin] güreşmeyi öğrendikten sonra öğrenmeden önceki hallerinden daha güçlü olup olmadıklarını sorarsın, ben de sana hak veririm. Söylediklerini onaylamamdan sonra da, deminki akıl yürütme yöntemiyle onaylarıma dayandırarak bilgeliğin [fiziksel] kuvvet anlamına geldiğini söyleyebilirsin. [351a] Oysa ben ne burada ne de başka bir yerde güçlünün kuvvetli olduğunu kabul ediyorum. Ama kuvvetlinin güçlü olduğunu kabul ederim, çünkü güç ile kuvvet aynı şey değildir. Güç bilginin yanı sıra coşku ve çılgınlıkla gelişir, oysa [fiziksel] kuvvet kişinin doğasıyla ve bedeninin iyi beslenmesiyle ilgilidir. Aynı şekilde cesaretle yiğitlik de bir değildir. Yiğitler cesurdur, ama cesurların tümü yiğit değildir. Çünkü cesaret –güçte olduğu gibi– insanlarda bilgi, coşku ve çılgınlıkla gelişir, [351b] oysa yiğitlik kişinin doğasıyla ve ruhunun iyi beslenmesiyle ilgilidir."

"Protagoras, insanların bazılarının iyi bazılarının da kötü yaşadığını kabul ediyor musun?" dedim.

"Evet!"

"Acı ve keder içinde yaşayan bir insanın iyi yaşadığını söyleyebilir misin?"

"Hayır!"

---

150 Bu pasajda ἰσχύς (iskhys) "kuvvet" ve δύναμις (dynamis) "güç" olarak çevrildi.

"Peki, hayatını hoş bir şekilde yaşadıktan sonra ölen biri sence iyi bir hayat yaşamış mıdır?"

"Bana öyle geliyor," dedi.

[351c] "Bu durumda hoş bir hayat iyi, hoş olmayan bir hayat kötü müdür?"

"Güzel şeylerden keyif alınarak yaşandıysa evet!" dedi.

"Nasıl yani Protagoras? Sen de çoğunluk gibi bazı hoş şeylere kötü, bazı acı veren şeylere de iyi mi diyorsun yoksa? Oysa benim dediğim şu: [Beklendiğinden] başka bir şeye neden olmuyorlarsa, hoş şeyler hoş oldukları için iyi değil midir? Ve aynı şekilde acı veren şeyler de acı verdikleri için kötü değil midir?"

"Bilemiyorum Sokrates! Soruna basitçe bütün hoş şeyler iyi, bütün hoş olmayan şeyler de kötüdür, [351d] diye cevap vermekte tereddüt ediyorum. Ama sadece soruna yanıt vermek için değil, bütün hayatımın deneyimlerine bakarak şöyle bir yanıt versem benim için daha güvenli olur: Bazı hoş şeyler iyi değildir, hoş olmayan şeylerden de bazıları kötüyken bazıları değildir. Ve şeylerin ne iyi ne de kötü olan üçüncü bir türü daha vardır."

"Hazdan pay alan ve haz doğuran şeylere hoş demiyor musun?" diye sordum.

[351e] "Kuşkusuz!" dedi.

"İşte, söylemek istediğim de şu: Bunların iyi olmaları hoş olmaları yüzünden değil mi? Yani hazzın kendisi özünde iyi bir şey değil mi diye sormak istiyorum."

"Konuyu senin her zamanki yönteminle inceleyelim Sokrates," dedi. "İncelememizin sonunda hoş ve iyinin aynı şey olduklarına kanaat getirirsek anlaşalım, yoksa tartışmamıza devam ederiz."

"Neyi tercih edersin?" diye sordum. "Tartışmayı sen mi yönetmek istersin, yoksa ben mi yöneteyim?"

"Tartışmayı sen başlattığın için sen yönetsen daha iyi olur!" dedi.

[352a] "Peki öyleyse, konuyu şu şekilde açıklığa kavuşturabilir miyiz?" dedim. "Bir insanın sağlığı ya da bedensel yetenekleri hakkında bir yargıya varmak üzere dış görünüşünü incelerken, yüzüne ve ellerine baktıktan sonra: 'Haydi bakalım, seni daha iyi incelemem için soyun da göğsüne ve sırtına bakayım,' denir. Bizim incelememizde de buna benzer bir yöntem izleyelim istiyorum. Söylediklerinden iyi ve hoş üstüne düşüncelerini öğrendim, şimdi senden şuna benzer bir şey isteyeceğim: Haydi bakalım Protagoras, [352b] düşüncelerinin başka bir kısmını aç bana, bilgi hakkında neler diyorsun? Bu konuda insanların çoğu gibi mi düşünüyorsun, yoksa farklı mı? İnsanların çoğuna göre bilgi güçsüzdür, önderlik edemez ve hükmedemez. Onun hakkında şöyle düşünürler: Bir insanın içinde bilgi bulunsa bile, onu yöneten çoğu zaman bilgi değil başka bir şeydir. Bazen tutku, bazen haz, bazen acı, bazen aşk, çoğu zaman da korkudur.[151] Bilgiye bütün diğer şeylerin peşinden bir oraya bir buraya sürüklenen [352c] bir köle gözüyle bakarlar. Sen de aynı düşüncede misin? Yoksa bilginin güzel ve insanı yönetmeye muktedir bir şey olduğunu, bir insan iyiyle kötüyü öğrendiği zaman hiçbir şeyin ona hükmedemeyeceğini ve bilginin buyurduklarından başka şeyler yapmaya zorlayamayacağını, yani sağduyunun[152] insan için yeterli bir destek olduğunu mu düşünüyorsun?"

"Söylediklerine katılıyorum Sokrates," dedi. [352d] "Bilgelik ile bilginin[153] insanın sahip olduğu şeylerin en güçlüleri

---

151 Cümledeki kelimeler sırasıyla şunlardır: θυμός (thymos), ἡδονή (hedone), λύπη (lype), ἔρως (erotas) ve φόβος (phobos).

152 φρόνησις (phronesis). Antik Yunan felsefesinde, bilimsel ya da teorik bilgiyle teknik bilgiden farklı olarak, neyi, ne şekilde yapmak gerektiğine ilişkin bilgi. Belirli koşullar söz konusu olduğunda, uygun, makul, kabul edilebilir ya da rasyonel bir biçimde eylemenin temelleriyle ilgili olan bilgi.

153 σοφία (sophia) ve ἐπιστήμη (episteme).

olduğunu kabul etmemek herkesten çok benim için utanç kaynağı olurdu."

"Söylediklerin güzel ve doğru," dedim. "Ama insanların çoğunun seninle bana katılmadığını biliyorsun. Aksine çoğu insanın en iyi şeylerin neler olduğunu bildiğini ve bunları yapmak mümkün olduğu halde yapmak istemediğini, yerine başka şeyler yaptığını söylüyorlar. Bunun nedenini sorduğum herkes de insanların, haz ya da acıya yenik düştükleri [352e] ya da demin bahsettiğim şeylerden birinin hâkimiyeti altına girdikleri için böyle davrandığını söyledi."

"İnsanlar doğru olmayan bir sürü başka şey de söyler sanırım Sokrates," dedi.

"İyi öyleyse, gel de ikimiz birlikte insanları ikna edelim, 'hazlara yenilmek' adını verdikleri bu şey başlarına geldiği zaman, [353a] iyinin ne olduğunu bildikleri halde bunu yapmamalarının ne anlama geldiğini onlara öğretelim. Belki de onlara: 'Ey insanlar, söylediklerniz doğru değil, yanlış konuşuyorsunuz!' deseydik, bize şu soruyu yöneltebilirlerdi: 'Protagoras ve Sokrates, eğer bu başımıza gelen şey hazlara yenilmek değilse nedir? Siz ne olduğunu düşünüyorsunuz, söyleyin bize!'"

"Ama Sokrates, aklına eseni söyleyen çoğunluğun düşüncelerini incelememize ne gerek var?"

"Bunu yapmak, yiğitliğin erdemin diğer parçalarıyla [353b] nasıl bir ilişkide olduğunu anlamamıza yardımcı olur sanırım. Az önce verdiğimiz karara uyarak, konuyu açıklığa kavuşturmanın en iyi yolu saydığım yolda sana kılavuzluk etmemi istiyorsan izle beni. Ama istemiyorsan, seni mutlu etmek için bu kadarla bırakırım."

"Söylediklerin doğru!" dedi. "Başladığın gibi devam et."

[353c] "Bize tekrar, 'bizim hazlara yenilmek diye nitelediğimiz şey nedir?' diye sorsalar şöyle yanıt verirdim: 'Dinleyin, ben

ve Protagoras size anlatmaya çalışacağız. Dinleyin ey insanlar, bu ifadeyi kötü olduğunu bile bile yine de yemek, içki ve cinsel ilişki gibi hazların hâkimiyetine girdiğiniz zaman kullanmıyor musunuz?' Yanıtları evet olurdu. Bunun üzerine seninle ben: [353d] 'Bu şeylerin ne açıdan kötü olduğunu söylüyorsunuz?' diye sorardık. 'Size hemen o an keyif verdikleri ve hepsi de hoş oldukları için mi, yoksa ileride hastalık, yoksulluk ve bunlara benzer başka kötülükler doğuracakları için mi? İleride bu kötülüklerden hiçbirini doğurmadıkları halde, sadece bir şekilde keyif verdikleri için yine de kötü mü sayılırlar?' Verecekleri yanıt şundan farklı olabilir miydi sence Protagoras? 'Hemen o an verdikleri haz yüzünden değil, sonradan yol açtıkları [353e] hastalık ve benzeri [kötülükler] yüzünden kötüdürler.'"

"İnsanların çoğu bu yanıtı verirdi sanırım," dedi Protagoras.

"Hastalığa yol açmakla acıya neden oldukları ve yoksulluğa yol açmakla [yine] acıya neden oldukları için değil mi? Buna katılırlardı sanırım."

Protagoras bana hak verdi.

"'Ey insanlar, öyleyse bunlar Protagoras'la benim dediğim gibi acıyla sonuçlanıp sizleri başka hazlardan yoksun bıraktıkları için kötü değil mi?' Buna katılırlar mıydı?"

[354a] İkimiz de katılacaklarında anlaştık.

"Peki ya onlara tam aksini sorsaydık? 'Ey insanlar, sizler bazı iyi şeylerin acı verdiğini söylerken; beden eğitimini, askerlik hizmetini, dağlamalar, kesip biçmeler, ilaçlar ve perhizler vasıtasıyla yapılan tıbbi tedaviyi mi kastediyorsunuz? Bunların, iyi oldukları halde acı verdiklerini mi söylüyorsunuz?' Bunu kabul ederler miydi?"

Bana hak verdi.

[354b] "'Bunlara yaşandıkları an çok şiddetli ağrılara ve acılara neden oldukları için mi, yoksa ilerde sağlığa, beden-

lerin sağlamlığına, kentlerin kurtuluşuna, başkalarını egemenliğimiz altına almamıza ve zenginliğe yol açtıkları için mi iyi diyorsunuz?' Sanırım buna da evet derlerdi."

Bana hak verdi.

"'Bunların iyi olmalarının nedeni bize keyif vermeleri ve acıları gidermeleri ya da önlemelerinden başka bir şey midir? Bunlara iyi derken [354c] haz ve acıdan başka bir şey düşündüğünüzü söyleyebilir misiniz?' Söyleyebileceklerini sanmıyorum."

"Ben de sanmıyorum!" dedi Protagoras.

"Demek ki hazzı iyi olduğu için elde etmeye çalışıyor, acıdan da kötü olduğu için kaçınıyorsunuz!"

Bana hak verdi.

"Öyleyse hazzın iyi, acının da kötü olduğuna inanıyorsunuz, çünkü sizi bazen daha büyük hazlardan yoksun bıraktığı ya da neden olduğu hazdan daha büyük acılara yol açtığı zaman hazzın bile kötü olabileceğini söylüyorsunuz. [354d] Hazza başka bir nedenle ve başka bir ölçüte göre kötü deseydiniz bunu bizimle de paylaşabilirdiniz, ama bunu yapamazsınız."

"Bence de yapamazlar," dedi Protagoras.

"Acı çekmek için de aynı şeyler geçerli. Acının iyi olduğunu ne zaman söyleriz? Bizi daha büyük acılardan kurtardığı ya da neden olduğu acılardan daha büyük haz almamıza yol açtığı zaman, değil mi? Yoksa acının iyi bir şey olduğunu söylerken başka bir nedeniniz mi var, [354e] ya da söylediklerimden başka bir şey mi düşünüyorsunuz? Hiç sanmıyorum."

"Doğru söylüyorsun!" dedi Protagoras.

"Ey insanlar, bu konuyu neden bu kadar uzun ve farklı açılardan inceliyorsun diye soracak olsanız yanıtım şu olur-

du: *'Özür dilerim, ama sizin hazlara yenilmek dediğiniz şeyin tam olarak ne anlama geldiğini açıklamak pek kolay değil, dahası konuştuğumuz konuyla ilgili bütün argümanlarım buna dayanıyor. Ama bir şekilde iyinin hazdan,* [355a] *kötünün de acıdan başka bir şey olduğunu söyleyebilirseniz ya da bütün ömrünüzü acı çekmeden hoş bir şekilde geçirmek sizin için yeterliyse fikrinizi değiştirmek için hâlâ zamanınız var. Bu sizin için yeterliyse ve bir şey haz ya da acıyla sonuçlanmadığı sürece iyi ya da kötü olduğunu söyleyemiyorsanız, devamını dinleyin.'* Durumun öyle olduğunu kabul edersek, bir insan çoğu zaman kötülüğün ne olduğunu bildiği ve başka türlü davranması mümkün olduğu halde hazlara kapılıp onlara yenildiği için [bile bile] kötülük yapar ve aynı şekilde, iyiyi bilen bir insan anlık hazlara yenilerek iyilik yapmaktan kaçınır demeniz gülünçtür. [355b] Aynı anda 'hoş' ve 'hoş olmayan', 'iyi' ve 'kötü' gibi çok sayıda terim kullanmadığımızda argümanların gülünçlüğü apaçık ortaya çıkar. Daha önce [bu şeylerin] iki adet olduğunu gösterdiğimiz için onları önce 'iyi' ve 'kötü' sonra da 'hoş' ve 'acı verici' olmak üzere iki [çift] adla tanımlayalım. [İzleyeceğimiz yolu] bu şekilde kararlaştırdıktan sonra: [355c] *'Kötü şeylerin kötü olduğunu bilen biri buna rağmen onları yapar,"* diyelim. Biri *'Neden yapar?'* diye sorarsa *'Yenildiği için'* diye yanıt veririz. Adam *'Kime?'* diye sorarsa, artık 'haz' kelimesi 'iyi' ile yer değiştiği için 'hazlara' diyemeyeceğiz, *'Yenildi işte!'* diye yanıt vereceğiz. *'Kime?'* diye ısrar ederse, *'Zeus aşkına, iyiliğe!'* demek [zorunda kalacağız]. Soruları soran alaycı biriyse yüzümüze karşı gülecek ve: [355d] *'Kötülüğün ne olduğunu bilmesine rağmen, buna mecbur olmadığı halde kötülük yapan bir insanın bunu iyiliğe yenildiği için yaptığını söylemeniz ne kadar gülünç!'* diyecektir. Ardından da: *"Sizin gözünüzde iyiliğin kötülüğü yenecek değeri yok mu? Yoksa var mı?'* diye devam edecektir. Yanıtımız elbette: *'Üstün gelecek kadar değeri yok. Aksi takdirde hazlara yenildiği*

söylenen kişi hata yapmazdı' olacaktır. Adam belki de: *'Peki iyinin kötüye, kötünün de iyiye üstün gelmesini sağlayan nedir? Birinin büyük diğerinin küçük* [355e] *ya da birinin çok diğerinin az olması mı?'* diye sorabilir. [Bu söylediğinden] farklı söyleyebilecek başka bir şey bulamayız. Adam da: *'O zaman açıktır ki sizin yenilmek dediğiniz şey, bir insanın küçük iyilikler karşılığında büyük kötülükler almasıdır,'* kanaatine varacak. Ve bu böyle hallolacak.

Şimdi aynı şeyi, bu kez 'hoş' ve 'acı veren' kelimelerini kullanarak söyleyelim. Bir insanın, acı veren şeyleri yenecek değerleri olmadığı açıkça belli olan hoş şeylere yenildiği için, daha önce kötü dediğimiz [356a] acı verici şeyleri acı verdiklerini bildiği halde yaptığını varsayalım. Hazlarla acıların değerini karşılaştırmak için miktarlarındaki fazlalık ve azlıktan başka kıstasımız var mı? Bunlar birbirlerinden büyük ya da küçük, fazla ya da az, güçlü ya da zayıf olabilirler. Bunun üzerine biri: *'Ama Sokrates, hemen şimdiki haz gelecekteki haz ya da acıdan çok farklıdır,'* dese ona şöyle yanıt verirdim: *'Haz ve acıdan başka ne farkları olabilir?'* Gerçekten de ben başka fark göremiyorum. [346b] Tartmasını iyi bilen bir insan gibi terazinin kefelerine hazları ve acıları, yakın şeyleri ve uzak şeyleri koy ve hangi tarafın ağır bastığını gör. Gerçekten de hazları hazlarla tartıyorsan her zaman daha büyüklerini ve daha çok olanlarını seçmelisin. Acıları da acılarla tarttığın zaman daha küçüklerini ve daha az olanlarını seçmelisin. Kefelerin birine hazları diğerine acıları koyarsan ve hazlar acılardan (uzak olanların yakın olanlardan ya da yakın olanların uzak olanlardan ağır olması fark etmez) ağır basıyorsa hazların içinde bulunduğu eylemi seçmelisin. [356c] Eğer acılar hazları geçiyorsa o eylemi yapmamalısın. *'Ey insanlar, bu konuyla ilgili farklı bir şey söyleyebilir misiniz?'* diye sorardım. Farklı bir şey söyleyemeyeceklerinden eminim."

O da bana hak verdi.

"'*Durum böyle olduğuna göre, lütfen şu sorumu yanıtlayın!*' diye devam ederdim. '*Aynı şeyler yakından bakıldığında büyük, uzaktan bakıldığında küçük görünmez mi?*' Evet derlerdi. '*Kalınlık ve miktar için de aynı şey geçerli değil mi? Aynı şiddetteki sesler de yakından daha güçlü, uzaktan daha zayıf duyulmaz mı?*' Buna da evet derlerdi. [356d] '*O halde, mutluluğumuz büyük olanı seçmeye ve yapmaya, küçük olandan kaçınmaya ve onu yapmamaya bağlı olsaydı hayatımızın kurtuluşunu nerede arardık? Ölçme sanatında*[154] *mı yoksa gözlerimizle gördüklerimizin bıraktığı izlenimde mi? Bu ikincisi aldatıcı değil mi, çoğu zaman aynı şeyleri olduklarından büyük ya da küçük algılamamıza, [büyüklük ve küçüklüğe bakarak] yaptığımız seçimlerden ve hareketlerimizden pişmanlık duymamıza neden olmaz mı? Oysa ölçme sanatı bu yanıltıcı izlenimi geçersiz kılıp* [356e] *bize gerçekleri göstererek ruhumuzu huzura kavuşturup hayatımızı kurtarmaz mı?*' İnsanlar konuştuğumuz konuyla ilgili, kurtuluşun başka bir şeyde değil de ölçme sanatında olduğunu kabul etmezler miydi?"

Ölçme sanatını kabul edeceklerini söyledi.

"Şimdi hayatımızın kurtuluşunun tek ya da çift sayılardan birini seçmemize bağlı olduğunu varsayalım. Fazla ya da az, yakında ya da uzakta olduğuna bakarak iki sayıyı kendi aralarında[155], ya da bir çift sayıyı bir tek sayıyla karşılaştırdığımızda hayatımızı kurtaracak şey ne olurdu? [357a] Bu bir bilgi, özellikle de fazla ile eksiği saptamanın yolu olan ölçme sanatı olmaz mıydı? Ve seçimimiz tek ya da çift sayılarla ilgili olduğuna göre bu sanat aritmetikten başkası olabilir miydi? Ne dersin, insanlar bunu kabul eder miydi, yoksa etmez miydi?"

---

154 Protagoras'ın en meşhur özdeyişi olan "Her şeyin ölçüsü insandır," (πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος, panton hrematon metron anthropos) göreceliliği savunur. Platon burada Protagoras'ın terimlerini kullanarak ölçmenin mutlak değerler ürettiğini söylüyor ve onun dediğinin tam tersini savunuyor.

155 İki çift sayının, ya da iki tek sayının birbirleriyle karşılaştırılması kastediliyor.

Protagoras kabul edeceklerini söyledi.

"Peki öyleyse! *'Ey insanlar!'* diye sorsam, *'Hayatımızın kurtuluşunun haz ile acının doğru seçimine ve her birinin çok ya da az, büyük ya da küçük, yakın ya da uzak oluşunun doğru tespitine bağlı olduğu* [357b] *açıkça ortaya çıktığına göre, bunun [hazlarla acıların] birbirlerine oranla fazlalık, azlık ya da eşitliklerinin incelenmesinden ibaret bir ölçme yöntemi olduğu açıkça belli değil mi?'"*

"Kesinlikle öyle!"

"Ve bu bir ölçme yöntemi olduğuna göre, aynı zamanda sanat ve bilgi de olmalıdır."

"Bunu kabul edeceklerdir."

"Bu sanat ve bilginin ne olduğunu başka zaman inceleriz. Ama bunun bir bilgi olması, sorduğunuz soruyu yanıtlarken Protagoras ile benim [357c] göstereceğimiz bir kanıt işlevini görmesi için yeterlidir. Eğer hatırlarsanız, bu soruyu bilgiden güçlü hiçbir şeyin olmadığı ve bilginin bulunduğu her yerde hazdan ve başka her şeyden üstün olduğu konusunda anlaştığımızda sormuştunuz. Bunun üzerine, siz çoğu zaman bilgili insanların hazlara yenildiğini söylemiş, biz kabul etmeyince de: *'Protagoras ve Sokrates, eğer bu başımıza gelen hazlara yenilmek değilse nedir? Siz ne olduğunu düşünüyorsunuz,* [357d] *söyleyin bize!'*[156] diye sormuştunuz. O zaman 'bu cehalettir' deseydik bize gülerdiniz, ama bize şimdi gülerseniz kendinize de gülmüş olursunuz. Çünkü şimdi artık hazlarla acıların, yani iyi şeylerle kötü şeylerin seçiminde hataya düşenlerin bunu bilgi eksikliğinden yaptığını kabul ettiniz. Bu bilgi de az önce anlaştığımız gibi ölçme sanatıdır ve bildiğiniz gibi [357e] bilgi eksikliği yüzünden yapılan hataların nedeni cehalettir. Dolayısıyla hazlara yenilmek en büyük cehalettir. Protagoras'la birlikte Prodikos ve Hippias işte bu

156 Platon *Protagoras* 353a.

cehaletin hekimi olduklarını iddia ediyorlar. Ama siz [hazlara yenilmek diye nitelediğiniz şeyin] cehaletten başka bir şey olduğunu sandığınız ve [bu tür şeylerin] öğretilemeyeceğine inandığınız için, bu konuların öğretmeni olan şu sofistlere ne kendiniz gidiyorsunuz ne de çocuklarınızı gönderiyorsunuz. Paranıza kıyamayıp esirgediğiniz için de hem özel hem kamusal işleriniz kötü gidiyor.

[358a] Çoğunluğa vereceğimiz yanıt işte bu olurdu. Şimdi –tartışmaya katılmanızı istediğim için– Protagoras'la birlikte size de soruyorum Prodikos ve Hippias: Sizce söylediklerim doğru mu, yanlış mı?"

Herkes bütün söylediklerimin kesinlikle doğru olduğunu söyledi.

"Öyleyse, hoş olanın iyi, hoş olmayanın da kötü olduğunu kabul ediyorsunuz," diye devam ettim. "Prodikos'un isimler arasında yaptığı ayrımları göz önüne almadığım için özür dilerim. Ama sevgili Prodikos, [üzerinde konuştuğumuz şeye] hoş, sevimli, [358b] keyif verici ya da istediğin herhangi başka bir ad ver, yeter ki sorduğum soruyu yanıtla."

Prodikos gülerek onayladı, diğerleri de öyle yaptı.

"Dostlarım, şuna ne dersiniz?" diye sordum. "Acılardan uzak ve hoş bir hayat yaşamak uğruna yapılan her eylem güzel ve yararlı değil mi? Güzel bir eser de iyi ve yararlı değil mi?"

Bana hak verdiler.

"Eğer hoş olan iyi ise, yaptığı şeylerden daha iyi şeyler olduğunu ve bunları yapmanın mümkün olduğunu bilen [358c] ya da sanan biri daha iyi şeyler yapmak elindeyse bunları yapar. İnsanın nefsine yenilmesi[157] cehalet, nefsine hâkim olması da bilgeliktir."

---

157 Orijinaldeki "ἥττω εἶναι ἑαυτοῦ" (hetto einai heautou) kelimesi kelimesine "kendinden aşağı olmak" diye çevrilebilir. Aynı şekilde "κρείττω εἶναι ἑαυτοῦ" (kreitto einai heautou) kendinden üstün olmaktır. Platon bu konuya *Devlet*'te (4.430e vd) daha etraflıca değinir.

Bunu herkes kabul etti.

"Peki buna ne dersiniz? Cehalet dediğiniz yanlış bir fikre kapılmak, önemli şeyler hakkında yanılmak değil midir?"

Bunu da herkes kabul etti.

"Dolayısıyla kimse kötü şeylere ya da kötü sandığı şeylere isteyerek yönelmez ve göründüğü kadarıyla iyi şeyler yerine [358d] kötü sayılan şeylerin peşinden koşmak insanın doğasında yoktur. Ve iki kötü arasında seçim yapmak zorunda kaldığı zaman, daha küçüğünü seçmek elindeyse kimse daha büyüğünü seçmez."

Hepimiz bütün noktalarda anlaştık.

"Peki, dehşet ya da korku[158] adını verdiğiniz herhangi bir şey var mı ve varsa bu kelimelerden anladığınız benim anladığımla aynı mı? Bu sorum sana Prodikos. Sizlerin korku ya da dehşet dediğiniz şey bence kötü bir şeyin beklentisidir."

Protagoras ile Hippias dehşet ve korkunun bu anlama geldiğini kabul ettiler. Prodikos'a göre ise [358e] bu dehşetti ama korku değildi.

"Hiç fark etmez Prodikos," dedim, "şunun dışında: Daha önce söylediklerimiz doğruysa, bir insan korkmadığı şeylere yönelmesi mümkünken, korktuğu şeylere yönelmeyi tercih eder mi? Yoksa anlaştıklarımıza göre bu mümkün değil mi? Çünkü insanların korktukları şeylerin kötü olduğuna inandığı, kötü olduğuna inanılan bir şeye de kimsenin isteyerek yönelmeyeceği ve onu seçmeyeceği konusunda anlaşmıştık."

[359a] Herkes bütün bunları kabul etti.

"Prodikos ve Hippias, bunlar ortaya konduğuna göre," diye devam ettim, "Protagoras bize ilk yanıtının doğruluğunu kanıtlasın. Ama en başta söylediğini değil, çünkü o zaman erdemin beş parçadan oluştuğunu, bunlardan hiçbi-

158 δέος (deos) ve φόβος (phobos).

rinin diğerlerinin benzeri olmadığını ve hepsinin kendilerine özgü birer gücü olduğunu söylemişti. Bunları değil, daha sonra söylediklerini kastediyorum. Çünkü daha sonra bu parçalardan dördünün yeterli derecede birbirlerinin benzeri olduğunu, ama bunlardan birinin yani yiğitliğin [359b] diğerlerinden oldukça farklı olduğunu ve dediğinin doğruluğunu şu şekilde anlayacağımı söylemişti: 'Kutsal olana saygı duymayan, adil olmayan, sağduyusuz ve cahil ama son derece yiğit insanlar bulabilirsin ve bundan, yiğitliğin erdemin diğer dört parçasından çok farklı olduğunu anlarsın.' Bu yanıta önce çok şaşırdım, ama konuyu sizinle tartıştıktan sonra şaşkınlığım daha da arttı. Bunun üzerine ona, 'öyleyse yiğit insanlar cesur mudurlar?' diye sordum. [359c] O da evet cesurdurlar, hatta cüretkârdırlar demişti. Bu yanıtları verdiğini hatırlıyorsun, değil mi Protagoras?"

Hatırladığını söyledi.

"Peki öyleyse, sence yiğit insanlar hangi konularda cesurdurlar? Korkakların da cesurca davrandığı konularda mı?"

"Hayır!" dedi.

"Farklı konularda mı?"

"Evet!" dedi.

"Korkaklar güvenli şeylere, yiğitler de korkutucu şeylere yönelmez mi?"

"İnsanlar genellikle öyle düşünür Sokrates."

"Doğru, ama ben sana bunu değil, kendi düşünceni sormuştum. [359d] Yiğitler korkutucu şeylere korkutucu olduklarına inandıkları için mi, yoksa korkutucu olmadıklarına inandıkları için mi yönelirler?"

"Ama sen az önce insanların [korkutucu şeylere isteyerek] yönelmelerinin mümkün olmadığını kanıtlamıştın!"[159] dedi.

---

159 Bkz. 358e.

"Bu da doğru!" dedim. "Doğru kanıtladıysak ve bir insanın nefsine yenilmesi cehalet ise kimse korkutucu olduğuna inandığı şeylere yönelmez."

Bana hak verdi.

"Ama o zaman, yiğit ya da korkak olduğuna bakılmaksızın herkes korkutucu bulmadığı şeylere yönelir. [359e] Bundan da korkakların ve yiğitlerin aynı şeylere yöneldiği sonucu çıkar."

"İyi de Sokrates, korkaklarla yiğitler tamamen zıt şeylere yönelirler. Örneğin yiğitler savaşa katılmak isterken diğerleri katılmak istemez."

"Peki sence savaşa katılmak güzel mi yoksa çirkin bir şey mi?"

"Güzel bir şeydir."

"Eğer güzelse daha önce anlaştığımız gibi iyidir de,[160] çünkü güzel şeylerin aynı zamanda iyi de olduklarında anlaşmıştık."

"Doğru söylüyorsun, ben de hep bu düşüncedeydim."

"Haklısın!" dedim. "Ama güzel ve iyi olmasına rağmen [360a] savaşa gitmek istemeyenler kimlerdir?"

"Korkaklar!" dedi.

"Peki [savaşa gitmek] güzel ve iyi bir şey ise aynı zamanda hoş olması da gerekmez mi?"

"Kesinlikle öyle olduğunu kabul etmiştik."

"Bu durumda korkaklar daha güzel, daha iyi ve daha hoş olanı yapmaktan isteyerek mi kaçınıyorlar yoksa?"

"Ama bunu kabul edersek daha önce kabul ettiklerimizi yadsımış oluruz."

---

160 Bkz. 358b

"Peki bir yiğit, daha güzele, daha iyiye ve daha hoş olana yönelmez mi?"

[360b] "Bunu kabul etmek zorundayım," dedi.

"Bu durumda, yiğitler korktukları zaman utanç verici korkulara kapılmaz ve cesurca davrandıklarında da utanç verici bir cüret göstermezler. Öyle değil mi?"

"Doğru!" dedi.

"[Korkuları] utanç verici değilse güzel olmaları gerekmez mi?"

Bana hak verdi.

"Güzelseler [aynı zamanda] iyi de değil midirler?"

"Evet!"

"Peki bunun aksine, korkaklar, cüretkârlar ve çılgınlar korktukları zaman utanç verici korkulara kapılmaz ve cesurca davrandıklarında utanç verici bir cüret göstermezler mi?"

Bunu kabul etti.

"Utanç verici ve çirkin davranışlarda bulunmalarının nedeni bilgi eksikliği ve cehalet midir?"

[360c] "Öyledir!" dedi.

"Peki sence korkakları korkak kılan nedir? Korkaklık mı yoksa yiğitlik mi?"

"Bence korkaklıktır!" dedi.

"Korkutucu şeyleri bilmedikleri için korkak oldukları kanıtlanmamış mıydı?"

"Elbette!" dedi.

"Demek ki onları korkak kılan cehaletleri."

Bana hak verdi.

"Ve sen onları korkak kılanın korkaklıkları olduğunu kabul etmemiş miydin?"

"Evet!" dedi.

"O halde, korkaklık korkutucu olan ve korkutucu olmayan şeylerin bilinmemesi değil midir?"

Başını sallayarak onayladı.

[360d] "Ama [aynı zamanda] yiğitlik korkaklığın zıddıdır."

"Evet!"

"Korkutucu olan ve olmayan şeylerin bilgisi bunları bilmemenin tam zıddı değil midir peki?"

Başını sallayarak bunu da onayladı.

"Bunları bilmemek de korkaklık değil midir?"

Başını güçlükle sallayarak onay verdi.

"O halde korkutucu olan ve olmayan şeylerin bilgisi, bunları bilmemenin zıttı olan yiğitliktir."

Bu noktada başıyla bile onaylamadı ve sessiz kaldı.

O zaman ben de: "Neler oluyor Protagoras?" diye sordum. "Sorularımı ne onaylıyor ne de reddediyorsun."

"[Tartışmamızı] sen bitir," dedi.

"Sana tek bir sorum daha kaldı," dedim. [360e] "Konuşmamızın başında olduğu gibi, tamamen cahil oldukları halde yiğit olan insanların var olabileceğine inanıyor musun hâlâ?"

"İlle de yanıt vermemde direterek zaferini pekiştirmek istediğini görüyorum Sokrates," dedi. "Ben de hatırını kırmayacağım, kabul ettiğimiz hususlardan sonra bunun mümkün olmadığına inandığımı söyleyeceğim."

"Bu soruları sormamın tek nedeni, erdemle ilgili inceleme yapmak ve erdemin kendisinin ne olduğunu anlamak isteğimdi," dedim. "Çünkü bunu açıklığa kavuşturursak, [361a] senin erdemin öğretilebileceğine, benim ise öğretilemeyeceğine dair yaptığımız uzun konuşmalar da bir sonuca bağ-

lanacak. Tartışmamızın sonunda vardığımız son vargının, bir insan gibi bizi suçladığını, bizimle alay ettiğini görüyor gibiyim. Hatta dile gelse bize şunu derdi:

'Sokrates ve Protagoras, ne kadar da tuhafsınız! Sen Sokrates, ilk başta erdemin öğretilemeyeceğini savunurken şimdi tam tersini söylüyor, [361b] her şeyin, adaletin, sağduyunun ve yiğitliğin bilgi olduğunu kanıtlamaya çalışıyorsun. Eğer öyleyse, erdemin öğretilebilir olduğu ortaya çıkar. Protagoras'ın kanıtlamaya çalıştığı gibi erdem bilgiden başka bir şey olsaydı öğretilemeyeceği açıkça belli olurdu. Ama şimdi Sokrates'in ısrarla göstermeye çalıştığı gibi bilgiyse öğretilememesi şaşırtıcı olur. Öte yandan Protagoras önce erdemin öğretilebileceğini savunurken şimdi tam tersini söylüyor, erdemin bilgi dışında herhangi bir şey olduğunu göstermeye çalışıyor, [361c] ki bu da erdem öğretilemez anlamına gelir.'

Ben de Protagoras, [tartışmamızın] büyük bir karışıklığın içine çekildiğini gördüğüm için, bütün kalbimle her şeyin açıklığa kavuşturulmasını istiyorum. Bunu yaptıktan sonra da, öğretilebilir ya da öğretilemez olduğu hakkında bir karara varabilmek için erdemin doğasını etraflıca araştırmalıyız. Çünkü daha önce dediğin gibi, [361d] Epimetheus dağıtım esnasında bizi nasıl unuttuysa,[161] bu incelememizde de aynı şekilde bize yanlış adımlar attırır diye korkuyorum. Anlattığın hikâyede Prometheus'u Epimetheus'tan daha çok sevdim ve bütün bu soruları onu kendime örnek alarak öngörüsünü[162] hayatımın her safhasında uygulamak istediğim için soruyorum. Daha önce de söylediğim gibi, sen de istersen, bu konuları seninle birlikte incelemek çok hoşuma gider."

161 Bkz. Platon *Protagoras* 321b-c

162 Prometheus kelimesinin sözlük anlamı "öngörü"dür. Sokrates burada Türkçeye aktarılması mümkün olmayan bir kelime oyunu yapıyor.

Ve Protagoras şöyle dedi: "Hevesini[163] ve düşüncelerini ifade etme şeklini takdir ediyorum Sokrates. [361e] Başka açılardan kötü biri olduğumu sanmıyorum ve insanlar içinde en az kıskanç olanı benim. Çünkü birçok kez söylediğim gibi, karşılaştığım insanlar içinde ve özellikle senin yaşıtların arasında en çok hayranlık duyduğum kişi sensin. Hatta günün birinde adın bilgeliğiyle nam salmış insanlarla birlikte anılırsa hiç şaşırmayacağım. Bu konuları ne zaman istersen başka bir vesileyle etraflıca görüşürüz. [362a] Ama şimdi başka bir şeyle ilgilenmemizin vakti geldi."

"Peki, istediğin bu olduğuna göre öyle yapmalıyız," dedim. "Zaten benim de çoktan size söz ettiğim yerde olmam gerekiyordu, ama güzel Kallias'ın[164] hatırı için burada kaldım."

Bunları söyleyip dinledikten sonra [oradan] ayrıldık.

163 προθυμία (prothymia)

164 Sokrates güzel anlamına gelen "καλός" (kalos) ve Kallias ile bir kelime oyunu yapıyor.

Kaynakça

ALFORD, C. F., A note on the institutional context of Platos's Protagoras, *Classical World* 81: 167 – 176, 1988.

ARİETİ, J. A., *İnterpretting Plato: The Dialogues as Drama,* Savage, MD 1991.

ARİSTOTELES, *Nikomakhos'a Etik,* (çev. Saffet Babür), Bilgesu Yayıncılık, İstanbul 2007.

ARİSTOTELES, *Poetika,* (çev. Ari Çokona, Ömer Aygün), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016.

ARİSTOTELES, *Politika,* (çev: Özgüç Orhan), Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2018.

ARİSTOTELES, *Retorik,* (çev. Ari Çokona), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019.

ARSLAN Ahmet, *İlkçağ Felsefesi Tarihi 1 – 2,* Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2008.

BADIOU Alain, *Etik,* (çev. Tuncay Birkan), Metis yay., İstanbul 2004.

BADIOU Alain, *Sonsuz Düşünce,* (çev. Işık Ergüden, Tuncay Birkan), Metis yay, İstanbul 2006.

BAGHRAMİAN, Maria, *Relativism,* Reprinted Publ., Routledge, London and New York, 2005.

BALABAN, O., *Plato and Protagoras. Truth and Relativism in Ancient Greek Philosophy,* Maryland, 1999.

BALOT Ryan K., *Greek Political Thought,* Blackwell Publishing, Oxford 2006.

BARLETT, R. C., Political Philosophy and Sophistry: An İntroduction to Plato's Protagoras, *American Journal of Political Sciense*, 47, 4:612 – 614, 2003.

BENİTEZ, E., Argument, Rhetoric and Philosophic Method: Plato's Protagoras, *Philosophy and Rhetoric*, 25, 3: 222 – 252, 1992.

BIÇAK, Ayhan. "Trajedinin Sofizme Etkileri", *Lucerna: Klasik Filoloji Araştırmaları,* İstanbul, 1996.

BIÇAK, Ayhan. "Sofistlerin Siyaset Anlayışları", *Felsefe Dünyası,* Sayı: 13, 1994.

BLANK, D., Socratics vs Sophists on Payment for Teaching, *Classical Antiquity,* 4, 1: 1 – 51, 1985.

BONNARD Andre, *Antik Yunan Uygarlığı 1,* (çev. Kerem Kurtgözü), Evrensel Basım Yayım, İstanbul 2004.

BURNYEAT M. F., "Protagoras and Self-Refutation in Plato's *Theaetetus*", *Philosophical Review,* 85, 2, Duke University Press, ss. 172-195, 1976.

CANEVİ, Fatma Pınar Göktan. *Plato's Philosophy of The Sensible Realm in the Early Dialogues,* Ankara, METU Foundation Publication No.4., 1986.

CASSİRER, Ernest. *Rölativite Teorisi Üzerine Felsefi İnceleme,* (çev. Milay Köktürk), Hece Yayınevi, Ankara 2008.

CEVİZCİ, Ahmet, "Platon'un Algıyı Eleştirisi", *De Felsefe Dergisi,* Mayıs 87/3, Sayı: 20, İstanbul, De Basımevi, 1987.

CEVİZCİ, Ahmet, *Eğitim Felsefesi,* Say Yayınları, İstanbul, 2. Baskı, 2012.

CEVİZCİ, Ahmet, *Etiğe Giriş,* Paradigma Yayınları, İstanbul, 2. Baskı, 2007.

CLAPP, J. C., Some Notes on Plato' Protagoras, *Philosophy and Phenomenological Research,* 10: 486 – 499, 1950.

COBY, P., *Socrates and the Sophistic Enlightenment. A Commentary on Plato's Protagoras,* Lewisburh, PA 1987.

COLEMAN Janet, *A History of Political Thought,* Blackwell Publishers, Oxford 2000.

CORNFORD Francis Macdonald, *Platon'un Bilgi Kuramı,* (çev. Ahmet Cevizci), Gündoğan Basın Yayın Dağıtım, Ankara 1989.

CRONQUİST, J., The Point of the Hedonism in Plato's Protagoras, *Prudentia* 12: 63 – 81, 1980.

CROPSEY, J., Virtue and Knowledge: On PLatos's Protagoras, *İnterpretation* 21: 287 – 308, 1992.

DE ROMILLY, Jacqueline, *The Great Sophists in Periclean Athens*, Clarendon Press, Oxford 1992.

DEİHTON, Hilary J., *Eski Atina Yaşantısında Bir Gün*, (çev. Hande Kökten Ersoy), Homer Kitabevi, İstanbul, 2001.

DODDS, E. R., *The Ancient Concept of Progress,* Oxford University Press, 1973.

DUNCAN, R., Courage in Plato's Protagoras, *Phronesis* 23, 3: 216 – 228, 1978.

DYSON, M., Knowledge and Hedonism in Plato's Protagoras, *Journal of Hellenic Studies* 96: 32 – 45, 1976.

EHRENBERG, V., The Foundation of Thurii, *American Journal of Philology* 69: 149 – 170, 1948.

FİNLEY, Moses I., *Antik ve Modern Demokrasi,* (çev. Deniz Türker), Ayraç Yayınevi, Ankara 2003.

GAGARİN, M., The Purpose of Plato's Protagoras, *Transactions and Proceedings of the American Philological Assosiation* 100: 133 – 164, 1969.

GAGARİN, Michael., "Dike in Archaic Grek Thought", *Classical Philology,* Vol. 69, No. 3 (Jul., 1974).

GALLOP, D., Justice and Holiness in Plato's Protagoras, *Phronesis* 6: 86 – 93, 1969.

GALLOP, D., The Socratic Paradox in the Protagoras, *Phronesis* 9, 2: 117 -129, 1964.

GUTHRIE, W. K. C., *The Sophists,* Cambridge University Press, Great Britain 1977.

HESİODOS, *Theogonia, İşler ve Günler,* (çev. Azra Erhat, Sabahattin Eyüboğlu), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016.

HOMEROS, *İlyada,* (çev. Azra Erhat, A. Kadir Meriçboyu), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.

HOMEROS, *Odysseia,* (çev. Azra Erhat, A. Kadir Meriçboyu), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.

IRWIN Terence, *Plato's Ethics,* Oxford University Press, UK 1995.

KAHN, C., *Plato and the Socratic Dialogue, The philosophical Use of a Literary Form.* Cambridge, 1996.

KARNOFSKY, E. S., HUBBARD, B. A. F., *Plato's Protagoras. A Socratic commentary.* London, 1982.

KASTELY, J. L., Plato's Protagoras: Revisionary History as Sophisticated Comedy, *Rhetoric Review* 15, 1: 26 – 43, 1996.

KERFERD, G.B., *The Sophistic Movement,* Cambridge University Press, 2001.

KİRWAN, Christopher, Plato and Relativity, *Phronesis,* Vol: 19, Numbers 1-2, 1974.

KRANZ Walter, *Antik Felsefe,* (çev. Suat Y. Baydur), Sosyal yay., İstanbul 1994.

LAERTİOS, Diogenes, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* (çev. İo Çokona), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2021.

LANDY, T., Virtue, Art and the Good Life in Plato's Protagoras, *İnterpretation* 21, 3: 287 – 308, 1994.

LEE, Mı-Kyoung, *Epistemology After Protagoras: Responses to Relativism in Plato, Aristotle, and Democritus,* 1. Published, Oxford, Clarenton Press, 2005.

MACINTYRE, Alasdair, *Etik'in Kısa Tarihi: Homerik Çağdan Yirminci Yüzyıla,* (çeviren ve sunan: Hakkı Hünler, Solmaz Zelyüt Hünler), Paradigma Yayınları, İstanbul 2001.

PAPAMANOLİ Kalliopi, *Drama and dialectic in the platonic dialogue Protagoras,* Doktora, Aristotelian University of Thessaloniki 2016

PLATON, *Devlet,* (çev. Sabahattin Eyüboğlu), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2006.

PLATON, *Menon,* (çev. Özlem Bayoğlu), Pinhan Yayınları, İatanbul 2018.

PLATON, *Sofist,* (çev. Cenap Karakaya), İletişim Yayınları, İstanbul 2021.

PLATON, *Sokrates'in Savunması,* (çev. Ari Çokona), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012.

PLATON, *Theaitetos,* (çev. Birdal Akar), Bilgesu Yayınları, İstanbul 2017.

RANKİN, H. D., *Sophists, Socratics and Cynics,* London 1983.

RİCHARDSON, H., Measurement, Pleasure and Practical Sciense in Plato's Protagoras, *Journal of the History of Philosophy* 28, 1: 7 – 32, 1990.

SCHİPPA, Edward, *Protagoras and Logos: A Study in Greek Philosophy and Rhetoric.* 2. Edition, South Carolina 2003.

SİCHEL, Betty A., "Classical Interpretations of Social-Learning Theory: Protagoras and Socrates", *Educational Theory*, Summer 1989, Vol. 39, No. 3.

STALLEY, R. F., Punishment in Plato's Protagoras, *Phronesis* 40, 1: 1 – 19, 1995.

STOKES, M., *Plato's Socratic Conversations. Drama and Dialectic in Three Dialogues.* Baltimore, 1986.

TAYLOR, A. E., *Platon the Man and his Work,* Londra, 1978

TUNÇAY, Mete (derleyen), *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi 1. Eski ve Orta Çağlar: Seçilmiş Yazılar,* Ankara, A. Ün. Siy. Bil. Fak. Yay. No.: 287, 1969.

VERNANT, Jean-Pierre. *Yunan Düşüncesinin Kaynakları,* (çev. Hüsen Portakal), Cem Yayınevi, İstanbul, 2002.

VERSENYİ, Laszlo, "Protagoras' Man-Measure Fragment", *The American Journal of Philology*, Vol. 83, No. 2 (Apr., 1962).

WEİSS, R., Socrates and Protagoras on Justice and Holiness, *Phoenix* 40: 335 – 341, 1985.

ZELLER, E., *Grek Felsefesi Tarihi,* (çev. Ahmet Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul 2008.

Tezler

Okurlar bütün bu tezlere https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ adresinden ulaşabilirler

AYHAN BIÇAK, *Platon'un tarih kavrayışı,* Doktora, İstanbul Üniversitesi, 1992.

AHMET CEVİZCİ, *Platon'un bilgi kuramı ve bu kuramda duyusal varlıkların yeri,* Doktora, İstanbul Üniversitesi, 1992

AHMET KAVAK, *Platon düşüncesinde şiirin yeri ve işlevi üzerine bir inceleme,* Yüksek Lisans, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2019.

BİLAL KOÇAK, *Platon'un diyaloglarında insan,* Yüksek Lisans, Atatürk Üniversitesi, 2020.

CENGİZ ÇAKMAK, *Platon felsefesinde anlam problemi,* Doktora, İstanbul Üniversitesi, 1991.

CEREN İPLİKÇİ DURGUT, 2019, *Platon'un insan anlayışı,* Yüksek Lisans, Bahçeşehir Üniversitesi, 2019.

DİDEM YILDIRIM, *Platon'un ahlak düşüncesinin evrilmesi,* Yüksek Lisans, Sakarya Üniversitesi, 2004.

DUYGU ÖZDEMİR, *Platon ve sofistlerin bilgi anlayışlarının karşılaştırılması,* Yüksek Lisans, Ankara Üniversitesi, 2019.

ESRA TÜRKSEVER, *Platon ve Aristoteles'te erdem kavramının politik açıdan önemi,* Yüksek Lisans, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2019.

GÜLENÇ, N. P. B., *Platon'da bilgi-iktidar ilişkisi,* Doktora, Uludağ Üniversitesi, 2013.

GÜVENÇ ŞAR, *Platon'un felsefesinde mitolojik ögelerin ayrıştırılması,* Yüksek Lisans, Kocaeli Üniversitesi, 2003.

HEDİYE YAŞAR, *Platon'da logos-mitos diyalektiği,* Yüksek Lisans, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, 2019.

HİDAYET EVİRGEN, *Etik açıdan Sokrates ve Platon felsefesinde kendini bilme sorunu,* Yüksek Lisans, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2016.

İHSAN OKTAY ANAR, *Antik Yunan felsefesinde zaman kavramı: Başlangıçtan Platon'a kadar*, Doktora, Ege Üniversitesi, 1994

MEHMET KAYA, *Platon'un sofistleri eleştirisi,* Yüksek Lisans, Uludağ Üniversitesi, 1977.

MİRAY IŞIK, *Platon ve Aristoteles'te sanat eğitimi,* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2019.

NEDİM YILDIZ, *Protagoras'ın görelilik anlayışı,* Doktora, Atatürk Üniversitesi, 2008.

NURAY DEMİRCİ GEDÜK, *Platon'un eğitim anlayışı,* Yüksek Lisans, Selçuk Üniversitesi, 2007.

ÖZGÜR UÇAK, *Plato's solution of the problem of falsehood in the sophist,* Yüksek Lisans, ODTÜ, 2005.

ÖZLEM BAYOĞLU, *Platon'un diyaloglarında Mythos'un yeri ve işlevi,* Yüksek Lisans, Mersin Üniversitesi, 2018.

ŞİRİN YILMAZ, *Plato's Socrates: Dialectical method as techné,* Yüksek Lisans, Boğaziçi Üniversitesi, 2010.

TARIM H., *Sofistlerde Hak Kavramı,* Yüksek Lisans, Muğla Üniversitesi, 2010

VEDİ TEMİZKAN, *Platon'un felsefesinde ruhun doğası ve işlevleri üzerine bir inceleme,* Doktora, Ege Üniversitesi, 2015.

YUSUF YALÇIN, *Platon'un devlet ve toplum anlayışı,* Yüksek Lisans, Kocaeli Üniversitesi, 2002.

Hasan Âli Yücel Klasikler Dizisi

1. J. Austen, GURUR VE ÖNYARGI, Çev. H. Koç
2. Novalis, GECEYE ÖVGÜLER, Çev. A. Cemal
3. O. Wilde, MUTLU PRENS -Bütün Masallar, Bütün Öyküler-, Çev. R. Hakmen - F. Özgüven
4. H. C. Andersen, SEÇME MASALLAR, Çev. M. Alpar
5. KEREM İLE ASLI, Haz. Çev. İ. Öztürk
6. H. James, YÜREK BURGUSU, Çev. N. Aytür
7. R. M. Rilke, DUINO AĞITLARI, Çev. Z.A. Yılmazer
8. H. de Balzac, MODESTE MIGNON, Çev. O. Rifat - S. Rifat
9. F. G. Lorca, KANLI DÜĞÜN, Çev. R. Hakmen
10. Şeyh Galib, HÜSN Ü AŞK, Çev. A. Gölpınarlı
11. J. W. von Goethe, YARAT EY SANATÇI, Çev. A. Cemal
12. Platon, GORGİAS, Çev. M. Rifat - S. Rifat
13. E. A. Poe, DEDEKTİF (AUGUSTE DUPIN) ÖYKÜLERİ, Çev. M. Fuat - Y. Salman - D. Hakyemez
14. G. Flaubert, ERMİŞ ANTONIUS VE ŞEYTAN, Çev. S. Eyüboğlu
15. G. Flaubert, YERLEŞİK DÜŞÜNCELER SÖZLÜĞÜ, Çev. S. Rifat - E. Gökteke
16. C. Baudelaire, PARİS SIKINTISI, Çev. T. Yücel
17. Iuvenalis, YERGİLER, Çev. Ç. Dürüşken - Alova
18. YUNUS EMRE, HAYATI VE BÜTÜN ŞİİRLERİ, Haz. A. Gölpınarlı
19. E. Dickinson, SEÇME ŞİİRLER, Çev. S. Özpalabıyıklar
20. A. Dumas, fils, KAMELYALI KADIN, Çev. T. Yücel
21. Ömer Hayyam, DÖRTLÜKLER, Çev. S. Eyüboğlu
22. A. Schopenhauer, YAŞAM BİLGELİĞİ ÜZERİNE AFORİZMALAR, Çev. M. Tüzel
23. M. de Montaigne, DENEMELER, Çev. S. Eyüboğlu
24. Platon, DEVLET, Çev. S. Eyüboğlu - M.A. Cimcoz
25. F. Rabelais, GARGANTUA, Çev. S. Eyüboğlu - V. Günyol - A. Erhat
26. İ. A. Gonçarov, OBLOMOV, Çev. S. Eyüboğlu - E. Güney
27. T. More, UTOPIA, Çev. S. Eyüboğlu - V. Günyol - M. Urgan
28. Herodotos, TARİH, Çev. M. Ökmen

29. S. Kierkegaard, KAYGI KAVRAMI, Çev. T. Armaner
30. Platon, ŞÖLEN - DOSTLUK, Çev. S. Eyüboğlu - A. Erhat
31. A. S. Puşkin, YÜZBAŞININ KIZI -Bütün Romanlar, Bütün Öyküler-, Çev. A. Behramoğlu
32. A. S. Puşkin, SEVİYORDUM SİZİ, Çev. A. Behramoğlu
33. G. Flaubert, MADAME BOVARY, Çev. N. Ataç - S. E. Siyavuşgil
34. İ. S. Turgenyev, BABALAR VE OĞULLAR, Çev. E. Altay
35. A. P. Çehov, KÖPEĞİYLE DOLAŞAN KADIN, Çev. E. Altay
36. A. P. Çehov, BÜYÜK OYUNLAR, Çev. A. Behramoğlu
37. Molière, CİMRİ, Çev. S. Eyüboğlu
38. W. Shakespeare, MACBETH, Çev. S. Eyüboğlu
39. W. Shakespeare, ANTONIUS VE KLEOPATRA, Çev. S. Eyüboğlu
40. N. V. Gogol, AKŞAM TOPLANTILARI, Çev. E. Altay
41. Narayana, HİTOPADEŞA, Çev. K. Kaya
42. Feridüddin Attâr, MANTIK AL-TAYR, Çev. A. Gölpınarlı
43. Yamamoto, HAGAKURE: SAKLI YAPRAKLAR, Çev. H.C. Erkin
44. Aristophanes, EŞEKARILARI, KADINLAR SAVAŞI VE DİĞER OYUNLAR, Çev. S. Eyüboğlu - A. Erhat
45. F. M. Dostoyevski, SUÇ VE CEZA, Çev. M. Beyhan
46. M. de Unamuno, SİS, Çev. Y.E. Canpolat
47. H. Ibsen, BRAND - PEER GYNT, Çev. S. B. Göknil - Z. İpşiroğlu
48. N. V. Gogol, BİR DELİNİN ANI DEFTERİ, Çev. M. Beyhan
49. J. J. Rousseau, TOPLUM SÖZLEŞMESİ, Çev. V. Günyol
50. A. Smith, MİLLETLERİN ZENGİNLİĞİ, Çev. H. Derin
51. J. de La Fontaine, MASALLAR, Çev. S. Eyüboğlu
52. J. Swift, GULLIVER'İN GEZİLERİ, Çev. İ. Şahinbaş
53. H. de Balzac, URSULE MIROUËT, Çev. S. Rifat - S. Rifat
54. Mevlânâ, RUBAİLER, Çev. H.Â. Yücel
54. Seneca, MEDEA, Çev. Ç. Dürüşken
56. W. Shakespeare, JULIUS CAESAR, Çev. S. Eyüboğlu
57. J. J. Rousseau, BİLİMLER VE SANAT ÜSTÜNE SÖYLEV, Çev. S. Eyüboğlu
58. M. Wollstonecraft, KADIN HAKLARININ GEREKÇELENDİRİLMESİ, Çev. D. Hakyemez
59. H. James, KISA ROMANLAR, UZUN ÖYKÜLER, Çev. N. Aytür - Ü. Aytür
60. Mirze Elekber Sabir, HOPHOPNAME (Seçmeler), Çev. İ. Öztürk
61. F. M. Dostoyevski, KARAMAZOV KARDEŞLER, Çev. N.Y. Taluy
62. Şudraka, TOPRAK ARABACIK (Mriçchakatika), Çev. K. Kaya
63. J. J. Rousseau, DİLLERİN KÖKENİ ÜSTÜNE DENEME, Çev. Ö. Albayrak
64. D. Diderot, AKTÖRLÜK ÜZERİNE AYKIRI DÜŞÜNCELER, Çev. S.E. Siyavuşgil
65. J. P. Eckermann, YAŞAMININ SON YILLARINDA GOETHE İLE KONUŞMALAR, Çev. M. Kahraman

66. Seneca, PHAEDRA, Çev. Ç. Dürüşken
67. M. de Unamuno, ABEL SANCHEZ -Tutkulu Bir Aşk Hikâyesi- TULA TEYZE, Çev. Y.E. Canpolat
68. W. Shakespeare, PERICLES, Çev. H. Koç
69. L. N. Tolstoy, SANAT NEDİR, Çev. M. Beyhan
70. W. Shakespeare, III. RICHARD, Çev. Ö. Nutku
71. Mevlânâ, DİVÂN-I KEBİR, Çev. A. Gölpınarlı
72. T. De Quincey, BİR İNGİLİZ AFYON TİRYAKİSİNİN İTİRAFLARI, Çev. B. Boran
73. W. Shakespeare, ATİNALI TIMON, Çev. S. Eyüboğlu
74. J. Austen, AKIL VE TUTKU, Çev. H. Koç
75. A. Rimbaud, ILLUMINATIONS, Çev. C. Alkor
76. M. de Cervantes Saavedra, YÜCE SULTAN, Çev. Y.E. Canpolat
77. D. Ricardo, SİYASAL İKTİSADIN VE VERGİLENDİRMENİN İLKELERİ, Çev. B. Zeren
78. W. Shakespeare, HAMLET, Çev. S. Eyüboğlu
79. F. M. Dostoyevski, EZİLENLER, Çev. N.Y. Taluy
80. A. Dumas, BİNBİR HAYALET, Çev. A. Özgüner
81. H. de Balzac, EVDE KALMIŞ KIZ, Çev. Y. Avunç
82. E. T. A. Hoffman, SEÇME MASALLAR, Çev. İ. Kantemir
83. N. Machiavelli, HÜKÜMDAR, Çev. N. Adabağ
84. M. Twain, SEÇME ÖYKÜLER, Çev. Y. Salman
85. L. N. Tolstoy, HACI MURAT, Çev. M. Beyhan
86. G. Galilei, İKİ BÜYÜK DÜNYA SİSTEMİ ÜZERİNE DİYALOG, Çev. R. Aşçıoğlu
87. F. M. Dostoyevski, ÖLÜLER EVİNDEN ANILAR, Çev. N.Y. Taluy
88. F. Bacon, SEÇME AFORİZMALAR, Çev. C.C. Çevik
89. W. Blake, MASUMİYET VE TECRÜBE ŞARKILARI, Çev. S. Özpalabıyıklar
90. F. M. Dostoyevski, YERALTINDAN NOTLAR, Çev. N.Y. Taluy
91. Prokopios, BİZANS'IN GİZLİ TARİHİ, Çev. O. Duru
92. W. Shakespeare, OTHELLO, Çev. Ö. Nutku
93. G. de Villehardouin - H. de Valenciennes, IV. HAÇLI SEFERİ KRONİKLERİ, Çev. A. Berktay
94. UPANİŞHADLAR, Çev. K. Kaya
95. M. E. Han Galib, GALİB DİVÂNI, Çev. C. Soydan
96. J. Swift, ALÇAKGÖNÜLLÜ BİR ÖNERİ, Çev. D. Hakyemez
97. Sappho, FRAGMANLAR, Çev. Alova
98. W. Shakespeare, KURU GÜRÜLTÜ, Çev. S. Sanlı
99. V. B. Ibañez, MAHŞERİN DÖRT ATLISI, Çev. N.G. Işık
100. H. James, GÜVERCİNİN KANATLARI, Çev. R. Hakmen
101. G. de Maupassant, GEZGİN SATICI, Çev. B. Onaran
102. Seneca, TROIALI KADINLAR, Çev. Ç. Dürüşken
103. H. de Balzac, BİR HAVVA KIZI, Çev. B. Kuzucuoğlu

104. W. Shakespeare, KRAL LEAR, Çev. Ö. Nutku
105. M. Shikibu, MURASAKİ SHİKİBU'NUN GÜNLÜĞÜ, Çev. E. Esen
106. J. J. Rousseau, EMİLE, Çev. Y. Avunç
107. A. Dumas, ÜÇ SİLAHŞOR, Çev. V. Yalçıntoklu
108. İ. S. Turgenyev, RUDİN - İLK AŞK - İLKBAHAR SELLERİ, Çev. E. Altay
109. L. N. Tolstoy, SİVASTOPOL, Çev. M. Beyhan
110. J. W. von Goethe, YAŞAMIMDAN ŞİİR VE HAKİKAT, Çev. M. Kahraman
111. L. N. Tolstoy, DİRİLİŞ, Çev. A. Hacıhasanoğlu
112. H. de Balzac, SUYU BULANDIRAN KIZ, Çev. Y. Avunç
113. A. Daudet, PAZARTESİ HİKÂYELERİ, Çev. S.E. Siyavuşgil
114. W. Shakespeare, SONELER, Çev. T.S. Halman
115. K. Mansfield, KATIKSIZ MUTLULUK, Çev. O. Dalgıç
116. Ephesoslu Hipponaks, BÜTÜN FRAGMANLAR, Çev. Alova
117. F. Nietzsche, ECCE HOMO, Çev. M. Tüzel
118. N. V. Gogol, MÜFETTİŞ, Çev. K. Karasulu
119. Nizamü'l-Mülk, SİYASETNAME, Çev. M.T. Ayar
120. H. de Balzac, TILSIMLI DERİ, Çev. V. Yalçıntoklu
121. F. M. Dostoyevski, STEPANÇİKOVO KÖYÜ, Çev. N.Y. Taluy
122. G. Sand, THÉRÈSE VE LAURENT, Çev. V. Yalçıntoklu
123. W. Shakespeare, ROMEO VE JULIET, Çev. Ö. Nutku
124. F. Nietzsche, TRAGEDYANIN DOĞUŞU, Çev. M. Tüzel
125. Ovidius, AŞK SANATI, Çev. Ç. Dürüşken
126. P. J. Proudhon, MÜLKİYET NEDİR?, Çev. D. Çetinkasap
127. H. de Balzac, PIERRETTE, Çev. Y. Avunç
128. L. N. Tolstoy, KAFKAS TUTSAĞI, Çev. M. Beyhan
129. N. Copernicus, GÖKSEL KÜRELERİN DEVİNİMLERİ ÜZERİNE, Çev. C.C. Çevik
130. N. V. Gogol, TARAS BULBA VE MİRGOROD ÖYKÜLERİ, Çev. E. Altay
131. W. Shakespeare, ON İKİNCİ GECE, Çev. S. Sanlı
132. A. Daudet, SAPHO, Çev. T. Yücel
133. F. M. Dostoyevski, ÖTEKİ, Çev. T. Akgün
134. F. Nietzsche, PUTLARIN ALACAKARANLIĞI, Çev. M. Tüzel
135. É. Zola, GERMINAL, Çev. B. Onaran
136. J. O. y Gasset, KİTLELERİN AYAKLANMASI, Çev. N.G. Işık
137. Euripides, BAKKHALAR, Çev. S. Eyüboğlu
138. W. Shakespeare, YETER Kİ SONU İYİ BİTSİN, Çev. Ö. Nutku
139. N. V. Gogol, ÖLÜ CANLAR, Çev. M. Beyhan
140. Plutarkhos, LYKURGOS'UN HAYATI, Çev. S. Eyüboğlu - V. Günyol
141. W. Shakespeare, YANLIŞLIKLAR KOMEDYASI, Çev. Ö. Nutku
142. H. von Kleist, DÜELLO -Bütün Öyküler-, Çev. İ. Kantemir
143. L. de Vega, OLMEDO ŞÖVALYESİ, Çev. Y. E. Canpolat

144. F. M. Dostoyevski, EV SAHİBESİ, Çev. T. Akgün
145. W. Shakespeare, KRAL JOHN'UN YAŞAMI VE ÖLÜMÜ, Çev. H. Çalışkan
146. H. de Balzac, LOUIS LAMBERT, Çev. O. Rifat - S. Rifat
147. Mahmûd-ı Şebüsterî, GÜLŞEN-İ RÂZ, Çev. A. Gölpınarlı
148. Molière, KADINLAR MEKTEBİ, Çev. B. Tuncel
149. Catullus, BÜTÜN ŞİİRLERİ, Çev. Ç. Dürüşken - Alova
150. Somadeva, MASAL ■RMAKLARININ OKYANUSU, Çev. K. Kaya
151. Hafız-ı Şirazî, HAFIZ DÎVÂNI, Çev. A. Gölpınarlı
152. Euripides, YAKARICILAR, Çev. S. Sandalcı
153. W. Shakespeare - J. Fletcher, CARDENIO, Çev. Ö. Nutku
154. Molière, GEORGE DANDIN, Çev. S. Kuray
155. J. W. von Goethe, GENÇ WERTH■R'İN ACILARI, Çev. M. Kahraman
156. F. Nietzsche, BÖYLE SÖYLEDİ ZERDÜŞT, Çev. M. Tüzel
157. W. Shakespeare, KISASA KISAS, Çev. Ö. Nutku
158. J. O. y Gasset, SİSTEM OLARAK TARİH, Çev. N.G. Işık
159. C. de la Barca, HAYAT BİR RÜYADIR, Çev. B. Sabuncu
160. F. Nietzsche, DİONYSOS DİTHYRAMBOSLARI, Çev. A. Cemal
161. L. N. Tolstoy, ANNA KARENİNA, Çev. A. Hacıhasanoğlu
162. G. de Maupassant, GÜZEL DOST, Çev. A. Özgüner
163. Euripides, RESOS, Çev. S. Sandalcı
164. Sophokles, KRAL OİDİPUS, Çev. B. Tuncel
165. F. M. Dostoyevski, BUDALA, Çev. E. Altay
166. W. Shakespeare, KRAL V■I. HENRY, Çev. H. Çalışkan
167. D. Diderot, KÖRLER ÜZERİNE MEKTUP - SAĞIRLAR ÜZERİNE MEKTUP, Çev. A. Cemgil - D. Cemgil
168. T. Paine, AKIL ÇAĞI, Çev. A.İ. Dalgıç
169. W. Shakespeare, VENEDİK TACİRİ, Çev. Ö. Nutku
170. G. Eliot, SILAS MARNER, Çev. F. Kâhya
171. H. de Balzac, MUTLAK PEŞİNDE, Çev. S. Rifat - O. Rifat - S. Rifat
172. W. Shakespeare, BİR YAZ GECESİ RÜYASI, Çev. Ö. Nutku
173. A. de Musset, MARIANNE'İN KALBİ, Çev. B. Tuncel - S. Eyüboğlu
174. F. M. Dostoyevski, ECİNNİLER, Çev. M. Beyhan
175. A. S. Puşkin, BORİS GODUNOV, Çev. Ö. Özer
176. W. Shakespeare, HIRÇIN KIZ, Çev. Ö. Nutku
177. İ. S. Turgenyev, DUMAN, Çev. E. Altay
178. Sophokles, ELEKTRA, Çev. A. Erhat
179. J. Austen, NORTHANGER MANASTIRI, Çev. H. Koç
180. D. Defoe, ROBINSON CRUSOE, Çev. F. Kâhya
181. W. Shakespeare - J. Fletcher, İKİ SOYLU AKRABA, Çev. Ö. Nutku
182. Platon, SOKRATES'İN SAVUNMASI, Çev. A. Çokona
183. L. N. Tolstoy, İNSAN NEYLE YAŞAR?, Çev. K. Karasulu
184. N. V. Gogol, EVLENME - KUMARBAZLAR, Çev. K. Karasulu

185-1. F. Nietzsche, İNSANCA, PEK İNSANCA, Çev. M. Tüzel
185-2. F. Nietzsche, KARIŞIK KANILAR VE ÖZDEYİŞLER, Çev. M. Tüzel
185-3. F. Nietzsche, GEZGİN VE GÖLGESİ, Çev. M. Tüzel
186. A. P. Çehov, AYI -Dokuz Kısa Oyun-, Çev. T. Akgün
187. J. M. Keynes, PARA ÜZERİNE BİR İNCELEME, Çev. C. Gerçek
188. H. Fielding, JOSEPH ANDREWS, Çev. F.B. Aydar
189. C. Brontë, PROFESÖR, Çev. G. Varım
190. Kalidasa, MALAVİKA VE AGNİMİTRA, Çev. H.D. Can
191. W. Shakespeare, NASIL HOŞUNUZA GİDERSE, Çev. Ö. Nutku
192. Aiskhylos, ZİNCİRE VURULMUŞ PROMETHEUS, Çev. S. Eyüboğlu - A. Erhat
193. E. Rostand, CYRANO DE BERGERAC, Çev. S.E. Siyavuşgil
194. É. Zola, YAŞAMA SEVİNCİ, Çev. B. Onaran
195. F. M. Dostoyevski, KUMARBAZ, Çev. K. Karasulu
196. S. Kierkegaard, FELSEFE PARÇALARI ya da BİR PARÇA FELSEFE, Çev. D. Şahiner
197. Cicero, YÜKÜMLÜLÜKLER ÜZERİNE, Çev. C.C. Çevik
198. D. Diderot, RAMEAU'NUN YEĞENİ, Çev. A. Cemgil
199. W. Shakespeare, KRAL V. HENRY, Çev. H. Çalışkan
200. L. N. Tolstoy, KREUTZER SONAT, Çev. A. Hacıhasanoğlu
201. S. Kierkegaard, BAŞTAN ÇIKARICININ GÜNLÜĞÜ, Çev. N. Beier
202. Aisopos, MASALLAR, Çev. İ. Çokona
203. W. Shakespeare, CYMBELINE, Çev. Ö. Nutku
204. Aristoteles, ATİNALILARIN DEVLETİ, Çev. A. Çokona
205. V. Hugo, BİR İDAM MAHKÛMUNUN SON GÜNÜ, Çev. V. Yalçıntoklu
206. D. Diderot, FELSEFE KONUŞMALARI, Çev. A. Cemgil
207. W. Shakespeare, VERONALI İKİ SOYLU DELİKANLI, Çev. Ö. Nutku
208. Molière, İNSANDAN KAÇAN, Çev. B. Tuncel
209. L. N. Tolstoy, ÜÇ ÖLÜM, Çev. G.Ç. Kızılırmak
210. Stendhal, KIRMIZI VE SİYAH, Çev. B. Onaran
211. Feridüddin Attâr, İLÂHİNAME, Çev. A. Gölpınarlı
212. D. Diderot, KADERCİ JACQUES VE EFENDİSİ, Çev. A. Cemgil
213. V. Hugo, NOTRE DAME'IN KAMBURU, Çev. V. Yalçıntoklu
214. W. Shakespeare, CORIOLANUS'UN TRAGEDYASI, Çev. Ö. Nutku
215. Euripides, MEDEA, Çev. A. Çokona
216. W. Shakespeare, TROILUS VE CRESSIDA, Çev. S. Eyüboğlu - M. Urgan
217. H. Bergson, GÜLME, Çev. D. Çetinkasap
218. W. Shakespeare, KIŞ MASALI, Çev. Ö. Nutku
219. Homeros, İLYADA, Çev. A. Erhat - A. Kadir
220. Homeros, ODYSSEİA, Çev. A. Erhat - A. Kadir
221. W. Shakespeare, KRAL IV. HENRY - I, Çev. H. Çalışkan
222. W. Shakespeare, KRAL IV. HENRY - II, Çev. H. Çalışkan

223. L. N. Tolstoy, İVAN İLYİÇ'İN ÖLÜMÜ, Çev. M. Beyhan
224. W. Shakespeare, AŞKIN EMEĞİ BOŞUNA, Çev. Ö. Nutku
225. W. Shakespeare, AŞK VE ANLATI ŞİİRLERİ, Çev. T.S. Halman
226. C. Goldoni, SEVGİLİLER, Çev. N. Adabağ - L. Tecer
227. F. M. Dostoyevski, BEYAZ GECELER, Çev. B. Zeren
228. Sophokles, ANTİGONE, Çev. A. Çokona
229. W. Shakespeare, TITUS ANDRONICUS, Çev. Ö. Nutku
230. L. N. Tolstoy, ÇOCUKLUK, Çev. A. Hacıhasanoğlu
231. M. Y. Lermontov, HANÇER -Seçme Şiir ve Manzumeler-, Çev. A. Behramoğlu
232. Sophokles, TRAKHİSLİ KADINLAR, Çev. A. Çokona
233. W. Shakespeare, II. RICHARD, Çev. Ö. Nutku
234. Sun Zi (Sun Tzu), SAVAŞ SANATI, Çev. P. Otkan - G. Fidan
235. W. Shakespeare, KRAL VI. HENRY - I, Çev. Ö. Nutku
236. W. Shakespeare, KRAL VI. HENRY - II, Çev. Ö. Nutku
237. W. Shakespeare, KRAL VI. HENRY - III, Çev. Ö. Nutku
238. J. W. von Goethe, ALMAN GÖÇMENLERİN SOHBETLERİ, Çev. T. Tayanç
239. W. Shakespeare, WINDSOR'UN ŞEN KADINLARI, Çev. H. Çalışkan
240. GILGAMIŞ DESTANI, Çev. S. Maden
241. C. Baudelaire, ÖZEL GÜNCELER -Apaçık Yüreğim-, Çev. S. Maden
242. W. Shakespeare, FIRTINA, Çev. Ö. Nutku
243. İbn Kalânisî, ŞAM TARİHİNE ZEYL, Çev. O. Özatağ
244. Yusuf Has Hacib, KUTADGU BİLİG, Çev. A. Çakan
245. L. N. Tolstoy, İLK GENÇLİK, Çev. A. Hacıhasanoğlu
246. Sophokles, PHİLOKTETES, Çev. A. Çokona
247. K. Kolomb, SEYİR DEFTERLERİ, Çev. S. Maden
248. C. Goldoni, LOKANTACI KADIN, Çev. N. Adabağ
249. Plutarkhos, THESEUS - ROMULUS, Çev. İ. Çokona
250. V. Hugo, SEFİLLER, Çev. V. Yalçıntoklu
251. Plutarkhos, İSKENDER - SEZAR, Çev. İ. Çokona
252. Montesquieu, İRAN MEKTUPLARI, Çev. B. Günen
253. C. Baudelaire, KÖTÜLÜK ÇİÇEKLERİ, Çev. S. Maden
254. İ. S. Turgenyev, HAM TOPRAK, Çev. E. Altay
255. L. N. Tolstoy, GENÇLİK, Çev. A. Hacıhasanoğlu
256. Ksenophon, ANABASİS -On Binler'in Dönüşü-, Çev. A. Çokona
257. A. de Musset, LORENZACCIO, Çev. B. Günen
258. É. Zola, NANA, Çev. B. Onaran
259. Sophokles, AİAS, Çev. A. Çokona
260. Bâkî, DİVÂN, Çev. F. Öztürk
261. F. Nietzsche, DAVID STRAUSS, İTİRAFÇI VE YAZAR, Çev. M. Tüzel
262. F. Nietzsche, TARİHİN YAŞAM İÇİN YARARI VE SAKINCASI, Çev. M. Tüzel
263. F. Nietzsche, EĞİTİCİ OLARAK SCHOPENHAUER, Çev. M. Tüzel

264. F. Nietzsche, RICHARD WAGNER BAYREUTH'TA, Çev. M. Tüzel
265. A. de Musset, ŞAMDANCI, Çev. B. Tuncel - S. Eyüboğlu
266. Michelangelo, CENNETİN ANAHTARLARI, Çev. T.S. Halman
267. D. Diderot, RAHİBE, Çev. A. Cemgil
268. Edib Ahmed Yüknekî, ATEBETÜ'L-HAKAYIK, Çev. A. Çakan
269. İ. S. Turgenyev, BAŞKANIN ZİYAFETİ - PARASIZLIK - BEKÂR, Çev. N.Y. Taluy
270. Aristoteles, POETİKA -Şiir Sanatı Üzerine-, Çev. A. Çokona - Ö. Aygün
271. Hippokrates, AFORİZMALAR, Çev. E. Çoraklı
272. G. Leopardi, ŞARKILAR, Çev. N. Adabağ
273. Herodas, MİMOSLAR, Çev. Alova
274. Molière, HASTALIK HASTASI, Çev. B. Günen
275. Laozi, TAO TE CHİNG -Dao De Jing-, Çev. S. Özbey
276. BÂBİL YARATILIŞ DESTANI -Enuma Eliş-, Çev. S.F. Adalı - A.T. Görgü
277. M. Shelley, FRANKENSTEIN YA DA MODERN PROMETHEUS, Çev. Y. Yavuz
278. Erasmus, DELİLİĞE ÖVGÜ, Çev. Y. Sivri
279. A. Dumas, SAINTE-HERMINE ŞÖVALYESİ, Çev. H. Bayrı
280. Sophokles, OİDİPUS KOLONOS'TA, Çev. A. Çokona
281. A. Dumas, SİYAH LALE, Çev. V. Yalçıntoklu
282. A. Sewell, SİYAH İNCİ, Çev. A. Berktay
283. C. Marlowe, PARİS'TE KATLİAM, Çev. Ö. Nutku
284. F. Nietzsche, İYİNİN VE KÖTÜNÜN ÖTESİNDE, Çev. M. Tüzel
285. C. Marlowe, KARTACA KRALİÇESİ DİDO, Çev. Ö. Nutku
286. Hesiodos, THEOGONİA - İŞLER VE GÜNLER, Çev. A. Erhat - S. Eyüboğlu
287. Horatius, ARS POETICA -Şiir Sanatı-, Çev. C.C. Çevik
288. W. Shakespeare, ÇİFTE İHANET, Çev. Ö. Nutku
289. Molière, KİBARLIK BUDALASI, Çev. B. Günen
290. Semonides ve Altı İambos Şairi, ŞİİRLER VE BÜTÜN FRAGMANLAR, Çev. Alova
291. D. Defoe, VEBA YILI GÜNLÜĞÜ, Çev. İ. Kantemir
292. O. Wilde, ÖNEMSİZ BİR KADIN, Çev. P.D. Deveci
293. L. N. Tolstoy, EFENDİ İLE UŞAĞI, Çev. A. Hacıhasanoğlu
294. H. de Balzac, VADİDEKİ ZAMBAK, Çev. V. Yalçıntoklu
295. C. Marlowe, MALTALI YAHUDİ, Çev. Ö. Nutku
296. H. Melville, KATİP BARTLEBY, Çev. H. Koç
297. Cicero, YASALAR ÜZERİNE, Çev. C.C. Çevik
298. E. T. A. Hoffman, MATMAZEL DE SCUDÉRY, Çev. G. Zeytinoğlu
299. SÜMER KRAL DESTANLARI, Çev. S.F. Adalı - A.T. Görgü
300. L. N. Tolstoy, SAVAŞ VE BARIŞ, Çev. T. Akgün
301. Plutarkhos, DEMOSTHENES - CICERO, Çev. İ. Çokona
302. Farabî, İDEAL DEVLET, Çev. A. Arslan
303. C. Marlowe, II. EDWARD, Çev. Ö. Nutku

304. Montesquieu, KANUNLARIN RUHU ÜZERİNE, Çev. B. Günen
305. Cicero, YAŞLI CATO VEYA YAŞLILIK ÜZERİNE, Çev. C.C. Çevik
306. Stendhal, PARMA MANASTIRI, Çev. B. Onaran
307. A. Daudet, DEĞİRMENİMDEN MEKTUPLAR, Çev. S.E. Siyavuşgil
308. Euripides, İPHİGENİA AULİS'TE, Çev. A. Çokona
309. Euripides, İPHİGENİA TAURİS'TE, Çev. A. Çokona
310. Pascal, DÜŞÜNCELER, Çev. D. Çetinkasap
311. M. de Staël, ALMANYA ÜZERİNE, Çev. H.A. Karahasan
312. Seneca, BİLGENİN SARSILMAZLIĞI ÜZERİNE - İNZİVA ÜZERİNE, Çev. C.C. Çevik
313. D. Hume, İNSANIN ANLAMA YETİSİ ÜZERİNE BİR SORUŞTURMA, Çev. F.B. Aydar
314. F. Bacon, DENEMELER -Güvenilir Öğütler ya da Meselelerin Özü-, Çev. C.C. Çevik - M. Çakan
315. BABİL HEMEROLOJİ SERİSİ -Uğurlu ve Uğursuz Günler Takvimi-, Çev. S.F. Adalı - A.T. Görgü
316. H. Walpole, OTRANTO ŞATOSU, Çev. Z. Avcı
317. İ. S. Turgenyev, AVCININ NOTLARI, Çev. E. Altay
318. H. de Balzac, SARRASİNE, Çev. A. Berktay
319. Farabî, MUTLULUĞUN KAZANILMASI, Çev. A. Arslan
320. M. Luther, DOKSAN BEŞ TEZ, Çev. C.C. Çevik
321 F. Rabelais, PANTAGUREL, Çev. N. Yıldız
322. Kritovulos, KRİTOVULOS TARİHİ, Çev. A. Çokona
323. C. Marlowe, BÜYÜK TİMURLENK, Çev. Ö. Nutku
324. Ahmedî, İSKENDERNÂME, Çev. F. Öztürk
325. M. Aurelius, KENDİME DÜŞÜNCELER, Y.F. Ceren
326. Cicero, DOSTLUK ÜZERİNE, Çev. C.C. Çevik
327. DEDE KORKUT HİKÂYELERİ, Çev. A. Çakan
328. Aristophanes, PLOUTOS, Çev. F. Gören - F. Yavuz
329. É. Zola, HAYVANLAŞAN İNSAN, Çev. A. Özgüner
330. RİGVEDA, Çev. K. Kaya
331. S. T. Coleridge, YAŞLI DENİZCİNİN EZGİSİ, Çev. H. Koçak
332. A. Dumas, MONTE CRISTO KONTU, Çev. V. Yalçıntoklu
333. L. N. Tolstoy, KAZAKLAR, Çev. M. Beyhan
334. O. Wilde, DORIAN GRAY'İN PORTRESİ, Çev. D.Z. Batumlu
335. İ. S. Turgenyev, KLARA MİLİÇ, Çev. C.D. Akyüz
336. R. Apollonios, ARGONAUTİKA, Çev. A. Çokona
337. S. Le Fanu, CARMILLA, Çev. Y. Yavuz
338. Seneca, MUTLU YAŞAM ÜZERİNE - YAŞAMIN KISALIĞI ÜZERİNE, Çev. C.C. Çevik
339. F. Engels, AİLENİN, DEVLETİN, ÖZEL MÜLKİYETİN KÖKENİ, Çev. M. Tüzel
340. T. L. Peacock, KARABASAN MANASTIRI, Çev. Y. Yavuz
341. H. von Kleist, AMPHİTRYON, Çev. M. Kahraman

342. H. de Balzac, EUGÉNIE GRANDET, Çev. V. Yalçıntoklu
343. W. Whitman, ÇİMEN YAPRAKLARI-I, Çev. F. Öz
344. Montesquieu, ROMALILARIN YÜCELİK VE ÇÖKÜŞÜNÜN NEDENLERİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER, Çev. B. Günen
345. Beaumarchais, SEVILLA BERBERİ, Çev. B. Günen
346. W. James, PRAGMATİZM, Çev. F.B. Aydar
347. Euripides, ANDROMAKHE, Çev. A. Çokona
348. Farabî, İLİMLERİN SAYIMI, Çev. A. Arslan
349. G. Büchner, DANTON'UN ÖLÜMÜ, Çev. M. Tüzel
350. GILGAMIŞ HİKÂYELERİ, Çev. S.F. Adalı - A.T. Görgü
351. Aristophanes, KADIN MEBUSLAR, Çev. E. Gören - E. Yavuz
352. S. Empricus, PYRRHONCULUĞUN ESASLARI, Çev. C.C. Çevik
353. H. de Balzac, GORIOT BABA, Çev. V. Yalçıntoklu
354. G. E. Lessing, DÜZYAZI FABLLAR, Çev. Z. Aksu Yılmazer
355. Epiktetos, ENKHEIRIDION, Çev. C.C. Çevik
356. DHAMMAPADA, Çev. K. Kaya
357. Voltaire, SADIK VEYA KADER -Bir Doğu Masalı-, Çev. B. Günen
358. Platon, PHAİDROS, Çev. A. Çokona
359. Beaumarchais, FIGARO'NUN DÜĞÜNÜ, Çev. B. Günen
360. J. Cazotte, ÂŞIK ŞEYTAN, Çev. A. Terzi
361. V. Hugo, DENİZ İŞÇİLERİ, Çev. V. Yalçıntoklu
362. SUTTANİPĀTA, Çev. K. Kaya
363. T. Paine, SAĞDUYU, Çev. Ç. Öztek
364. B. de Saint Pierre, PAUL İLE VIRGINIE, Çev. İ. Atay
365. F. Hebel, JUDITH, Çev. A. Fırat
366. Leukippos - Demokritos, ATOMCU FELSEFE FRAGMANLARI, Çev. C.C. Çevik
367. G. W. Leibniz, MONADOLOJİ, Çev. D. Çetinkasap
368. C. Dickens, DAVID COPPERFIELD, Çev. M. Arvas
369. G. Apollinaire, İKİ KIYININ AVARESİ, Çev. N. Özyıldırım
370. Aristoteles, RETORİK, Çev. A. Çokona
371. Herakleitos, FRAGMANLAR, Çev. C.C. Çevik
372. P. Lafargue, TEMBELLİK HAKKI, Çev. A. Berktay
373. PAPAĞANIN YETMİŞ MASALI -Şukasaptati-, Çev. K. Kaya
374. C. Dickens, İKİ ŞEHRİN HİKÂYESİ, Çev. Z. Batumlu
375. R. Descartes, YÖNTEM ÜZERİNE KONUŞMA, Çev. M. Erşen
376. Euripides, KYKLOPS, Çev. A. Çokona
377. Voltaire, SAFDİL, Çev. B. Günen
378. Descartes, RUHUN TUTKULARI, Çev. M. Erşen
379. L. N. Tolstoy, ŞEYTAN - PEDER SERGİ, Çev. G.Ç. Kızılırmak
380. SUVARNABHĀSA SŪTRA -Altın Işık Sūtrası-, Çev. K. Kaya
381. J. Austen, EMMA, Çev. H. Koç
382. P. Corneille, EL CID, Çev. B. Bilgiç

383. Antisthenes - Diogenes, KİNİK FELSEFE FRAGMANLARI, Çev. C.C. Çevik
384. W. Whitman, ÇİMEN YAPRAKLARI-II, Çev. F. Öz
385. F. Schiller, WILHELM TELL, Çev. B. Gönülşen
386. L. N. Tolstoy, AİLE MUTLULUĞU, Çev. A. Hasanoğlu
387. Ksenophon, OİKONOMİKOS -İktisat Üzerine-, Çev. A. Çokona
388. Zhuangzi, ZHUANGZİ METİNLERİ, Çev. G. Fidan
389. Voltaire, CAHİL FİLOZOF, Çev. B. Günen
390. C. Dickens, BİR NOEL ŞARKISI, Çev. Ç. Eriş
391. A. Conway, EN KADİM VE MODERN FELSEFENİN İLKELERİ, Çev. F.B. Aydar
392. S. Freud, TOTEM VE TABU, Çev. Z.A. Yılmazer
393. S. Freud, KÜÇÜK HANS, Çev. A. Fırat
394. Cicero, KADER ÜZERİNE, C.C. Çevik
395. Euripides, ORESTES, Çev. A. Çokona
396. Şantideva, BODHİÇARYAVATARA -Aydınlanma Yoluna Giriş-, Çev. K. Kaya
397. D. Defoe, KAPTAN SİNGLETON, Çev. Z. Avşar
398. Stendhal, FEDER YA DA PARAGÖZ KOCA, Çev. F. Akkoç
399. P. Marivaux, KÖLELER ADASI, Çev. B. Günen
400. Konfüçyüs, KONUŞMALAR, Çev. G. Fidan
401. Tyanalı Apollonios, MEKTUPLAR, Çev. C.C. Çevik
402. Süleyman Çelebi, VESİLETÜ'N NECÂT -Mevlit-, Çev. F. Öztürk
403. P. Merimée, CARMEN, Çev. B. Günen
404. C. Dickens, BÜYÜK UMUTLAR, Çev. D. Zeynep Batumlu
405. A. Daudet, TARASCONLU TARTARIN, Çev. K. Kahveci
406. L. N. Tolstoy, TİPİ -Seçme Öyküler ve Masallar-, Çev. E. Taştan
407. Euripides, HERAKLES, Çev. A. Çokona
408. G. Flaubert, BOUVARD İLE PÉCUCHET, Çev. V. Yalçıntoklu
409. Loukianos, HAKİKİ HİKÂYELER, Çev. E. Gören - E. İnanç
410. J. Payot, İRADE EĞİTİMİ, Çev. A. Berktay
411. G. Apollinaire, KATLEDİLEN ŞAİR, Çev. N. Özyıldırım
412. W. James, HAKİKATİN ANLAMI, Çev. F.B. Aydar
413. Guiguzi, İKNA SANATI, Çev. G. Fidan
414. J. S. Mill, OTOBİYOGRAFİ, Çev. Ö. Orhan
415. İbn Tufeyl, HAYY BİN YAKZÂN, Çev. O. Özatağ
416. İ. S. Turgenyev, KÖYDE BİR AY, Çev. E. Altay
417. H. Melville, MOBY DICK, Çev. S. Aral Akçora
418. Loukianos, FİLOZOF YAŞAMLARININ SATIŞI - DİRİLEN ÖLÜLER VEYA BALIKÇI, Çev. C.C. Çevik
419. L. de Vega, FUENTEOVEJUNA, Çev. S.S. Coşkun Adıgüzel, E. Kılıç
420. Euripides, HERAKLESOĞULLARI, Çev. A. Çokona
421. S. Freud, DORA, Çev. Ş. Öztürk
422. Cicero, BRUTUS İLE MEKTUPLAŞMALAR, Çev. C. C. Çevik

423. İ. S. Turgenyev, FAUST – ASYA, O. E. Tekin
424. V. Hugo, NİŞANLIYA MEKTUPLAR, Çev. A. Özgüner
425. Platon, PROTAGORAS, Çev. A. Çokona
426. É. Zola, NASIL ÖLÜNÜR, Çev. V. Yalçıntoklu

Platon (MÖ 428/9-348/7): Atina'nın aristokrat gençlerinin gramer, müzik ve beden eğitiminden oluşan temel eğitimini aldıktan sonra filozof Kratylos'un öğrencisi olmuş, onun sayesinde Sokrates öncesi filozofların eserlerini tanımıştır. Bununla birlikte Platon'u en çok etkileyen düşünür Sokrates'tir, ancak tarihin en meşhur öğretmen öğrenci ikilisinin nerede ve nasıl karşılaştığına dair bilgiler çelişkilidir. Eserlerindeki atıflardan tanıştıkları sırada hocasının altmış, kendisinin de yirmi yaşlarında olduğu anlaşılmaktadır. Siyasetle de ilgilenen Platon, Sokrates'in ölüme mahkûm edilişinin ardından bu uğraşından vazgeçip hocasının düşüncelerini geliştirmeye ve kendi felsefe sistemini kurmaya yönelmiştir. Bu diyalogda Sokrates ile Protagoras kalabalık bir izleyici topluluğunun önünde erdemin öğretilebilir olup olmadığını tartışırlar.

Ari Çokona (1957): İstanbul'un Fener semtinde doğdu. İTÜ'den kimya yüksek mühendisi olarak mezun olduktan sonra bir süre boya sanayiinde çalıştı. Halen özel bir lisede kimya öğretmenidir. Antik ve çağdaş Yunancadan Türkçeye edebiyat, tarih ve felsefe çevirileri yapmaktadır. Platon, Aristoteles, Euripides, Sophokles, Ksenophon, Rodoslu Apollonios ve Kritovulos'tan yaptığı pek çok çeviri Hasan Âli Yücel Klasikler Dizisi'nde yayımlanan Ari Çokona'nın İstanbul ve Anadolu Rumlarının tarih, kültür ve edebiyatına ilişkin telif eserleri, Türkiye ve Yunanistan'da çeşitli edebiyat dergilerinde yayımlanmış birçok makale, şiir ve öyküsü vardır.

9 786254 290657